

מאמצי קרן זו... מנסה להשיג... (Small text in the top right corner, partially obscured)

מראי מקומות לעיון בדף היומי

בית מדרש גבוה לתורה
כולל הדף היומי
קרית ספר ת"י
מיסודה של עמותת "משולי ערימת"
רחוב שאגת אריה 17/25
קרית ספר 71919 מודיעין עילית
ארץ ישראל

גליון מספר 513

הונצח ע"י בנם הנח"י
הר"ר אברהם אליעזר מרקוביץ שליט"א לזכרו

לע"נ הר"ר צבי בחר"ר מרדכי ורעיתו מרת רחל לאה בת הר"ר אברהם אליעזר ז"ל

בס"ד, טו' סיון התשע"ד. מסכת תענית דף ב – דף טו

דף ב' ע"א
א) מתניתין, מאימתי מזכירין גבורות גשמים. החשק שלמה מדקדק, אמאי תיקנו חז"ל בקשת גשם בלשון "מטר" והודאה בלשון "גשם". דהוה לן למימר משיב הרוח ונותן מטר. בפרט לפי הא דהגמ' ילפא שהגשמים יורדין בגבורה מאיוב (ה'). והתם לשון הקרא, "הנותן מטר על פני הארץ". ותירץ, דהיכא דהענין הוא בקשת גשמים הבקשה היא לברכה, ועל פי רוב לשון המקרא היכא שיורד לברכה, מטר. אבל בהזכרה הענין הוא גבורת ה' ועדיף להזכיר בלשון גשם, שהוא שם כולל לכל מיני גשמים.

ב) מתניתין, מזכירין גבורות גשמים. התוס' (עמוד ב) ד"ה העובר כתבו דהירושלמי (פ"א ה"א) הקשה, מדע אין מזכירים גשמים מבערב. ומתירץ, דלא כולם נמצאים בביהכ"נ בערב, ונמצא שחלק יזכירו וחלק לא יזכירו והוי אגודות אגודות. והקשה שיזכירו בשחרית, ומתירץ שני תירוצים, (כן ביאר הבית יוסף בסימן קי"ד) א'. שאם יזכירו בבוקר יהיו העם סבורים שגם בערב הזכירו. (דהא לא כולם נמצאים בבית הכנסת) ולשנה הבאה יבואו להזכיר בערב. ב'. שאי אפשר להזכיר גשמים לפני שהש"ץ יכריז, ובשחרית אי אפשר להכריז דמפסיק בין גאולה לתפילה, ולכן צריך להזכיר רק במוסף. ולפי זה כתב הראב"ה (תענית סימן תתמ"ד), דאסור ליחיד להקדים תפילתו לתפילת הציבור, והובא בטור (סימן קי"ד). והתוס' יו"ט דייק דין זה מלישנא דמתני', דתנן "מזכירין גבורות וכו'", ולא זוכרין, דהיינו שכל ש"ץ מזכיר לקהל לומר גבורות גשמים. והתפארת ישראל (יכין אות א') כתב דזוכרין משמע בלב ומזכירין היינו בפה.

ג) מתניתין, רבי אליעזר אומר מיו"ט הראשון של חג. בגמ' (בעמוד ב') איתא דר' אליעזר גמיר לה מלולב, וכתב התוס' יו"ט, דכמו דינו של לולב משחרית אף לדידיה משחרית. וכתב הרש"ש

דכבר קדמו בשו"ת הרשב"א הביאו הדרכי משה (סי' קי"א ב') והבית יוסף (סי' רל"ו). והעיר דהא לפי מה שהובא באות הקודמת מהירושלמי דבעינן להכרות הש"ץ להכריז קודם משיב הרוח. ואם כן היאך אפשר להזכיר בשחרית, הא בעינן להכריז, ואסור להפסיק בין גאולה לתפילה, ואמנם הרשב"א (שו"ת ח"א סימן רצ"ג) כתב, דלא איכפת לן שמפסיק בהכרזה דיעלה ויבא וכדומה, בין גאולה לתפילה דערבית, משום דצורך תפילה היא. וכתב הדרכי משה (שם), דלפי זה גם בשחרית שרי להפסיק בהכרזה בין גאולה לתפילה. אמנם מדברי הבית יוסף (הובא לעיל אות ב') חזינן דבשחרית אסור להפסיק. והרש"ש כתב דבהא גופא נחלקו ר' אליעזר לר' יהודה במתני'. ומה שכתב הבית יוסף (בביאור הירושלמי) דאסור להפסיק, היינו לדעת ר' יהודה.

ד) מתניתין, הואיל ואין הגשמים אלא סימן קללה בחג. צריך עיון ממתניתין על מה שכתב הרמב"ם (בפירוש המשניות סוכה פרק ב' משנה יא) דהגשמים הם סימן קללה רק בתחילת החג, ובמשנה מבואר דכל החג אין מזכירין הגשמים משום סימן קללה. ואולי לא רצו לחלק בין ימי החג להזכיר הגשמים רק בחלקם. אך לקמן (עמוד ב) אשכחן תנאי דמזכירין רק בחלק מימי החג.

ה) מתני', אף אני לא אמרתי לשאול אלא להזכיר. הקשה המלאכת שלמה, מה אתא לאשמועינן, הא וודאי בהזכרה הוא דפליגי כלישנא דמתני'. ועוד הא וודאי דאסור לשאול על הגשמים ביו"ט, דאין שאלה ביו"ט. וכתב שמצא כתב יד של הר"ר יהונתן שביאר, דר"א אתי למימר, דאין כוונתו להזכיר שבחי ה' על הגשמים שיתן לנו היום או מחר. דהא אין אנו שואלים גשמים בחג כלל ואפילו בחול המועד שמתפללים בו י"ח ברכות. אלא דכוונתו, שמזכיר שבחי ה', שמוריד גשמים בעיתם.

ו) גמ' ר' יהודה אמה העובר לפני התיבה ביו"ט האחרון של חג

מאמצי קרן זו... מנסה להשיג... (Small text in the top right corner, partially obscured)

הדרה היומית

מסכת תענית דף ב – דף ג

טו פיון – טז פיון התשע"ד

נותן המאכל על ידי שליח היה הקב"ה נותן לישראל על ידי שליח, והא לא נמסר מפתח של פרנסה לשליח. ותירץ **הבן יהוידע**, דאפשר שבדרך אקראי ימסר הדבר לשליח כמו שמצינו שמפתח של מטר נמסר לאלהיו לזמן וכמו שכתבו **התוס'** (בעמוד א') ד"ה **שלשה**.

(יב) **גמ'**, מה **ניסוך המים מאורתא**. הקשה **הגבורת ארי**, היאך ילפינן מהאי קרא ד"מנחתם ונסכיהם" אפילו בלילה, הא האי קרא קאי בשאר נסכים, ועל כרחין אי אפשר לומר דכולל ניסוך המים. דהא ילפינן מיניה **בזבחים** (ח). דאפילו למחר. ואטו אפשר לנסך ניסוך המים למחר, הא יבטל ניסוך המים שבעה. ועוד דאיתא **בזבחים** (מד). דמביא אדם את זבחו היום, ונסכיו מכאן ועד עשרה ימים. ואטו נימא דאפשר לנסך המים אחר סוכות. אלא וודאי דקרא איירי דוקא בניסוך היין שהוא חובת הקרבן, ולא אניסוך המים דהווי חובת היום. ואם כן היאך מצינן למילף שאפשר לנסכם בלילה, הא כיון דהווי חובת היום בעינן דווקא ביום. ותירץ, דמכל מקום אפשר דילפינן להא מילתא מניסוך היין שאפשר לנסך בלילה, וכל חד לפי ענינו, ניסוך היין כשר בלילה משום שהוא חובת הקרבן שקרב ביום. וניסוך המים כשר בלילה מצד עצמו שדינו להתנסך ביום זה והלילה שייך ליום. ובוזה תירץ קושיית **התוס' בד"ה איבעיא וכו'** עיין שם. [נאמנם יש להעיר על מה שכתב שניסוך המים הוא מחובת היום ולא מחובת הקרבן. עיין **רש"י בסוכה** (מב:). דכתב **בד"ה ניסוך המים**, ניסוך המים בתמידי החג. וכן איתא להדיא בדברי **רש"י** (שם לג:). **בד"ה וניסוך המים**, דהווי ניסוך על הקרבן].

(יג) **רש"י ד"ה מה ניסוך וכו'**. כדאשכחן במסכת סוכה וכו', מים לניסוך המים בלילה. הקשה **הגבורת ארי**, דאם ממלאין לניסוך המים בלילה אם יפסלו בלינה כדאיתא **בסוכה** (מה: ומט:). [נאמנם **תוס' סוכה** (נא:). ד"ה **קרא הגבר הקשו**, היאך הלכו לשאוב מים מקרות הגבר, הא נפסלו המים בלינה. ותירצו, דשוהין היו בתקיעות וכו' ועד שחזרו לעזרה עם הכלי והמים האיר השחר, ומיד בשאיבה לא נפסלו המים בלינה דאין כלי שרת מקדש חוץ לעזרה. ולדבריהם תתורץ קושייתו. (י.צ.ב.)]

(יד) **גמ'**, אמר **לך ר' יהושע**, בשלמא תחיית המתים מזכיר דכולי יומא זמניה הוא. כתב **הקרן אורה** דרבי אליעזר סבר דיש עת וקץ, לגאולה ולתחיה.

(טו) **גמ'**, **בשני ונסכיהם וכו'**. כתב **המהרש"א** דבשלמא בשני ובששית, שפיר דניסוך המים נרמז בתיבת "ונסכה", שענינה ניסוך, אבל בשביעי שנרמז בתיבת "כמשפטם", מה ענינה לניסוך. וביאר על פי הא דאיתא **בראש השנה** (טו.), דניסוך המים אתי כדי להתברך במים, במשפט שנידונין בחג על עליהם. ואם כן שפיר נרמז ביום השביעי שהוא גמר המשפט על המים.

דף ג' ע"א

(א) **גמ'**, **בשני ניסוכין הכתוב מדבר וכו'**. הקשה **הגבורת ארי**

וכו'. הקשה הר"ן (א: מדפי הרי"ף) אמאי הזכיר השליח צבור בהא דנקט "העובר לפני התיבה", לימא דביום טוב האחרון של חג במוסף מזכירין ולא בשחרית וביו"ט של פסח מזכירין בשחרית ולא במוסף. ותירץ על פי **הירושלמי** (הובא באות ב'), דאסור ליחיד להזכיר עד שיזכיר שליח ציבור. ואף דסברא זו שייכת דווקא גבי גשם, דהא גבי טל אף יחיד מזכיר, איידי דנקט מילתיה ביו"ט האחרון בשליח ציבור, נקט נמי הכי ביו"ט ראשון. ועוד מצדד הר"ן דאפשר דאף בטל אינו מזכיר יחיד עד שיזכיר הש"ץ.

(ז) **גמ'**, **תנא היכא קאי דקתני מאימתי**. ביאר **הריטב"א** דכל כי האי גוונא דאין חיובו מפורש בכתוב, מעיקרא הוה ליה לפרושי עיקר חיובו, ולאחר מיכן לכתוב מאימתי. ומשום הכי לא הקשו כן גבי סוכה ולולב, דהא חיובם מפורש בקרא. אבל הכא דעיקר דין ההזכרה מדברי סופרים, שפיר הקשו. והא דהקשו בריש **ברכות** (ב.) היכא קאי, אף על פי דכתיב בקרא "ובשכבך ובקומך". היינו משום דהמקשן סבר דהאי קרא קאי על דברי תורה. ואמנם אית תנא **בברכות** (כא.), דסבירא ליה דקריאת שמע מדרבנן. ותירץ לו התרצן, ד"בשכבך ובקומך" קאי על קריאת שמע, ושפיר קאמר מאימתי.

(ח) **גמ'**, **שנאמר עושה גדולות ואין חקר נפלאות עד אין מספר**. עיין **במסורת הש"ס** בשם **המהרש"א** והוא משום דהקרא דלפי גירסתנו לא מיירי כלל במטר. ומכל מקום כתב ליישב גם גירסא דידן, על פי מה דאיתא **בבא בתרא** (טז.). דהקב"ה בורא דפוס בפני עצמה לכל טיפה, ושביל נפרד לכל קול וקול בעבים. וזה כוונת הקרא "גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר", ונמצא דשפיר קאי על גשמים.

(ט) **גמ'**, **ומנלן דבתפילה**. הקשה **המהרש"א** מאי קבעי מנלן דבתפילה, הא מפורש בתפילת שלמה (מלכים א') "בהעצר השמים ולא יהיה מטר וגו' והתפללו וגו'". ומתרץ, דסלקא דעתין דבעינן תפילה דוקא בהעצר הגשמים, אבל לא בעינן תפילה קבועה בכל יום. ותירצה **הגמ'**, דכתיב "ולעבדו בכל לבבכם שוהי תפילה" והיא העבודה הקבועה שבכל יום.

(י) **גמ'**, **שלשה מפתחות וכו' ואלו הן מפתח של גשמים**. הקשה בספר **רמת שמואל** (הובא בענף יוסף), הא מפתח של גשמים נמסר לשר של גשמים ששמו "אף ברי". (כדאיתא בפיוט תפילת הגשם "אף ברי אותה שם שר מטר"). ותירץ, דשר מטר אינו אלא לשלח הגשם למקום שירצה ה'. וכבר הקדימו **התוס' בנדה** (טז:). ד"ה **מלאך** שהקשו ותירצו כן.

דף ב' ע"ב

(יא) **גמ'**, **במערבא אמרי אף מפתח של פרנסה**. הקשה **הפרשת דרכים** (דרוש כ"א) מהא דאיתא **בבבא מציעא** (פו:), דכל מה שנתן אברהם אבינו לאורחים בעצמו, נתן הקב"ה לבניו בעצמו. ומה שנתן על ידי שליח, נתן הקב"ה לבניו על ידי שליח. ומשום הכי נתן מים על ידי משה רבינו, שהיה שליח. ומשמע דאם היה

הדרה היומא

רוח בימות הגשמים ולשאלו טל בין בימות החמה בין בימות הגשמים. ועל כן פירש דכוונת הגמ' דטל ורוחות לא חייבו חכמים להזכיר כיון שאינן נעצרין לגמרי, ואף דליכא חיוב, מכל מקום אם בא להזכיר כדי שיתווספו בזמן הראוי להם, מזכיר. וכן הוא בעבים כדאיתא בעמוד ב'.

(ו) והנה מנהגינו, דרוח מזכירין בימות הגשמים בלבד, ואין שואלים לא בימות החמה ולא בימות הגשמים. וטל שואלין בין בימות החמה ובין בימות הגשמים, ולא מזכירים אותו. ועבים אין מזכירין ואין שואלין כלל, אף על פי שאכולהו תנא בלשון "לא חייבו להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר". וביאר הר"ן (שם), דטל מתבקש תמיד לעולם, ורוחות מתבקשות דוקא כשהגשמים מרובים, דמועילים לנגב לחות הארץ, ומשום הכי מזכירין להו רק בימות הגשמים. ומה שחילקו בימות הגשמים והרוח בהזכרה, וטל בשאלה. היינו על מנת לעשות היכר שהמטר שהוא העיקר בימים אלו, ולכן נזכר וגם מתבקש. והרוח והטל רק בשאלה או בהזכרה. ועבים אין מזכירים כלל, לפי שאין תועלתן ניכרת. (ועיין בדבריו שהאריך).

(ז) **תוס' ד"ה ואילו טל לא מיעצר**, ויהי כן כלומר דעל הגיזה היה הטל אבל לא כתיב ויעש כן וכו'. **הרש"ש** מוסיף דכשביקש שעל הארץ יהיה טל ועל הגיזה יהיה חורב, כתיב להדיא ויעש כן, ויהי חורב וגו' כמו שביקש. אבל כשביקש שעל הארץ יהיה חורב ועל הגיזה יהיה טל, לא כתיב להדיא מה היה אלא רק ויהי כן.

(ח) **בא"ד**, וגבי חושך לא הזכיר השם יתברך. הקשה **השפת אמת** בשם **ספר רצוף אהבה**, מה הדיוק, דלמה יזכיר השם פעם שניה, הא כבר אמר ויקרא לאור יום, וקאי נמי אחושך, וביאר, דעיקר הדיוק מדלא הזכיר תחילה החושך, דלפי ברייתו של עולם הלילה קודם ליום. והשפת אמת כתב, דהדיוק מדכתיב "ולחושך קרא לילה" ולא "ולחושך לילה", והיינו משום שבא לחלק בין הקריאות, ולומר ששם ה' לא נזכר על קריאת הלילה.

דף ג' ע"ב

(ט) **גמ', וכי מאחר דלא מיעצר, אליהו אשתבועי למה ליה**. הקשה **בחידושי עין יעקב** הא קשיא טפי היכי אישתבע אליהו לבטלה הא הטל לא עצר. ותירץ, דאמנם זאת קושית הגמ'. ועוד הביא שיש מתרצים, שאליהו נשבע אליהו שלא יהיה טל יחד עם מטר, וזה שפיר נתקיים, דהא לא היה מטר ואם כן לא היה טל ומטר יחד. ומקשה הגמ' למה ליה לאישתבועי שלא יהיה טל עם מטר, הא אם אין מטר וודאי שלא יהיה טל עם מטר. ועל זה תירצה הגמ' דמכל מקום טל של ברכה לא היה. וכן תירץ בעץ יוסף.

(י) **גמ', וליהדריה לטל דברכה, משום דלא מינכרא מילתא**. עיין **רש"י**. והקשה **המהרש"א** היאך אמר אליהו בתחילה לאחאב שלא יהיה בשנים האלו טל ומטר, הא כיון דהטל לא יעצר ורק הטל לברכה יעצר, ולא יהיה ניכר. אחאב יקנטר אותו ויאמר ששבעת אליהו לא נתקיימה. ותירץ, דבתחילה כשאמר לאחאב

מהיכא תיתי לר' נתן דניסוך המים בחג דווקא, הא האי קרא דהסך נסך נאמר בתמידי כל השנה. וליכא למימר דסמך אהא דדרש ר' יהודה בן בתירא מ"ם יו"ד מ"ם, כדאשכחן בר' עקיבא דסמך אהא, (ליליף דהווי ניסוך דמים ולא נימא דתרווייהו דחמרא). דאם כן, מה הקשו אר' נתן אימא תרווייהו דחמרא. ותירץ, דר' נתן סמך אקרא דר' עקיבא דדריש "ונסכיה" דכתיב גבי חג שצריך שני ניסוכים. ואף דר' עקיבא יליף דחדא דחמרא וחדא דמיא מדרשא דר' יהודה בן בתירא, ר' נתן דריש ליה מדלא כתיב הסך הסך או נסך נסך.

(ב) **גמ', מני אי ר' יהושע נימא חד יומא**. הקשה **הקרן אורה**, בשלמא לפי מה שפירש **רש"י לעיל** (ב:) **ד"ה משעת הנחתו**, דלרבי יהושע מזכירין גשמים ביום שביעי דחג, שפיר מקשה הגמ' דלר' יהושע ניסוך המים חד יומא. אלא לפי פירוש **התוס'** (שם) **ד"ה משעת**, דלר' יהושע מזכירין ביום השמיני דוקא, אלמא דלא יליף הזכרת גשמים מניסוך המים, (דהא לתנא קמא אין מנסכין בשמיני) ושפיר יש לומר דלענין ניסוך המים סבר כר' עקיבא או כר' יהודה בן בתירא, ומהיכא תיתי ליה דר' יהושע סבר שמנסכין רק יום אחד. ותירץ, שהמקשן סבר שלומדים הזכרת גשמים מניסוך המים, ואם כן על כרחך דכוונת ר' יהושע (במה שאמר שמזכירין משעת הנחתו) דהיינו מיום שביעי, וסבר דמנסכין יום א'. והתרצן שחידש שניסוך כל שבעה הלכתא גמירי לה, ואין ענין זה לזה. שפיר מצי לפרושי דר' יהושע אומר להזכיר רק מיום שמיני. והתוס' שם לעיל קאי למסקנא. אמנם **המהרש"א** כתב, דלקושית הגמ' דלר' יהושע נימא שמנסכין חד יומא, לפירוש התוס' על כרחין היינו שמיני עצרת.

(ג) **רש"י ד"ה אלא ר' יהושע היא**. בתוה"ד, אבל כריב"ב וכו"ע לא מיתוקמא וכו'. דהיינו דלרש"י הא דאמרינן דניסוך המים הלכתא למשה מסיני, היינו דווקא לר' יהושע, אבל לריב"ב ולר"ע הווי מדרשה דקרא ולא מהלכה. אמנם **התוס'** **במועד קטן** (ג:) **ד"ה ניסוך פליגי**, ואית להו דלכולי עלמא ניסוך המים מהלכה למשה מסיני, והא דדריש ריב"ב מ"ם יו"ד מ"ם הווי אסמכתא בעלמא. **והתוס' בזבחים** (ק'): **ד"ה אי מה כתבו בשם רבינו תם** דלר' עקיבא ניסוך המים דווקא שני ימים, משום דדריש מקרא ד"ונסכיה", ומבואר דלר' עקיבא הווי דרשה גמורה ולא סבירא ליה דהווי הלכה למשה מסיני, וכדעת רש"י.

(ד) **רש"י ד"ה עשר נטיעות**. בטוה"ד, דהואיל אם אין חורשין סביבן מפסידין. **החשק שלמה** הגיה "דהואיל וילדות הן אם אין חורשין" וכו', וכתב שכן הוא בפירוש **רבינו גרשום** על הגליון (נדפס בע"ב).

(ה) **גמ', תנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר**. כתב הר"ן (א) מדפי הר"ף ד"ה תנא) דיש שפירשו, דבטל וברוחות אין חיוב להזכיר בזמנם, דהיינו טל בימות החמה ורוחות בימות הגשמים, ואף אם בא להזכירם שלא בזמנם, מזכיר ואין בכך כלום שאין הזכרתם מעלה ומורידה כלל. אמנם ליה לא משמע ליה הכי. דאם כן אמאי נהגו עכשיו להזכיר

הדרה היוזמי

הוא חזקה שלא הזכיר. ותירץ הקרבן נתנאל (אות י'), דהתם שאני, דאין שלשים יום רצופים שאינו מזכיר יעלה ויבוא בברכת המזון, דהא איכא ראש חודש. ונמצא שהוא אינו למוד שלא להזכיר, ומשום הכי במסופק אם הזכיר אינו חוזר, דאין לו רגילות לא להזכיר הברכה דראש חודש. נוקשה דהא בר"ח תשרי אינו מזכיר יעלה ויבוא ברצה ושפיר איכא יותר מל' יום הוא למוד שלא להזכיר יעלה ויבוא ברצה[.]

טז גמ', אפילו אמר מעביר הרוח ומפריח הטל אין מחזירין אותו. כתב הפורת יוסף דמסוגיין מוכח, דאפילו אם אמר בתפילתו דבר שקר, אין צריך לחזור. ואם כן הכי נמי אם אמר יעלה ויבוא בחול, לא בעי לחזור. והקשה דבפוסקים מבואר דצריך לחזור אם הזכיר יעלה ויבוא בחול לפי שאמר שקר בתפילתו. (הובאו דבריהם במשנה ברורה סימן ק"ח ס"ק ל"ח).

יז גמ', עבים אעבים לא קשיא הא בחרפי הא באפלי. רש"י מפרש דהעבים הבאים לאחר המטר מיעצרי, ועלייהו אמר קרא ועצר את השמים. והקשה השפת אמת דאם כן היה צריך להיות סדר המקרא להיפך, תחילה "לא יהיה מטר" ולאחר מיכן "ועצר את השמים". ותירץ דבאמת יש ב' עונשים, בתחילה יעצרו העבים של אחר המטר, ולאחר מיכן (אם יוסיפו לחטוא) לא יהיה מטר.

יח רש"י ד"ה באפלי, בסוה"ד, וכיון דאין כולם נעצרות לא חייבו להזכיר. הקשה הגבורת ארי דבסמוך משני על הקושיא דרוחות ארוחות, הא ברוח מצויה, הא ברוח שאינה מצויה. ומקשה הגמ' רוח שאינה מצויה נמי הא חזיא לבי דרי. והשתא לפירוש רש"י מאי קשיא, הא כיון שאין כולם נעצרות תו לא חייבו להזכיר. ומאי איכפת לן דרוח שאינה מצויה נמי חזיא. ותירץ השפת אמת, דיש לחלק בין רוחות לעבים, דבעבים הכל גבורה אחת היא, העבים שלפני המטר והעבים שאחריו. וכיון שהעבים שלפניו אינם נעצרים תו לא מדכרינן עבים. אבל רוח מצויה ורוח שאינה מצויה תרי מילי נינהו, דאיכא טפי גבורה ברוח שאינה מצויה מרוח מצויה, ואם כן אין לומר דכיון דרוח מצויה אינה נעצרת אין מזכירים רוח שאינה מצויה. דמה ענין זה לזה. ועל כרחין דכוונת הגמ' שרוח שאינה מצויה אינה נצרכת כל כך, ומשום הכי לא חייבו להזכירה. והקשו דהא צריכה לבי דרי.

יט רש"י ד"ה רוח שאינה מצויה, ונחייב להזכיר. הקשה הרש"ש, הא בלא טל דברכה נמי אי אפשר, ואפילו הכי לא חייבו חכמים להזכירו, אף על פי שנעצר לפעמים כמבואר לעיל. ועל כרחין הטעם משום שאינו נעצר לגמרי, והיינו משום דהטל שאינו לברכה לא נעצר. ואם כן נימא נמי ברוחות, דכיון שאינם נעצרים לגמרי אין צריך להזכירם. וכתב דאין הכי נמי דהוי מצי לשנויי הכי, אבל עדיפא משני, משום שבאמת אין צריך כל כך לרוח שאינה מצויה.

דף ד' ע"א

א גמ', האי צורבא מרבנן דמי לפרצידיא וכו' כיון דנבט נבט,

שיעצר הטל כן יביא אחאב שבאמת יעצר אבל אחר כך כשלא היה נעצר אלא הטל דברכה היה מקנטרו על כך.

יא רש"י ד"ה בלא ישראל. פרשתי אתכם לרוחות העולם כדי שיתקיים שנאמר אם לא בריתי וגו'. יש לבאר דברי רש"י על פי מה שכתב בנפש החיים (שער ד' פכ"ה), שאילמלא יבטל לרגע א' עסק התורה בכל העולם, מיד יחרב. וזהו פירושא דהאי קרא אם לא בריתי יומם ולילה, דהיינו דדוקא אם יהיה עסק התורה בכל רגע, חוקות שמים וארץ שמתן. והוא הטעם שפזור הקב"ה לכל הרוחות כדי שלא ישאר העולם רגע אחד בלי עסק התורה.

יב גמ', הלכך בימות החמה אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו, אמר מוריד הגשם מחזירין אותו. כתב הרא"ש (סימן א') שיחזור לראש הברכה, ואם סיים הברכה יחזור לראש, דשלש ראשונות אחת הן. וביאר השפת אמת, דאם סיים הברכה, כיון שטעה בה צריך לחזור ולאמרה, וכיון שכולם ברכה אחת הן צריך לחזור לראש הברכה הראשונה. אבל היכא שלא סיים הברכה וחזר לראש הברכה, תיקן טעותו והוי כלא טעה כלל. והבית יוסף (סימן קי"ד) כתב בדעת הרמב"ם (פ"י ה"ח) דבכל גוונא חוזר לראש, אפילו אם נזכר קודם שסיים הברכה. דהרמב"ם שם סתם ולא חילק בין נזכר אחר הברכה או באמצע הברכה.

יג תוס' ד"ה בימות החמה. בתוה"ד, והיכא דלא מזכיר בגבורות מזכיר בשומע תפילה, דהכי קאמר בירושלמי. התוס' בברכות (כ"ט): ד"ה הא דאדכר כתבו, דהבבלי פליג על הירושלמי וסבר, דאי אפשר להזכיר גבורות גשמים בשומע תפילה, דאיתא שם דאם נזכר, אפילו קודם שומע תפלה, שלא הזכיר גבורות גשמים, חוזר לראש.

יד גמ', בימות הגשמים וכו' לא אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו, לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו. הראב"ה (הובא ברא"ש סימן א') כתב, דאין צריך לחזור לראש הברכה אלא חוזר ואומר משיב הרוח ומוריד הגשם מכלכל חיים. ולא דמי לאמר מוריד הגשם בימות החמה, דהתם אם לא יחזור לראש הברכה לא היה מבטל מה שהזכיר קודם שלא כדין, אבל הכא כיון דלא הזכיר כלום שלא כדין, אלא רק חיסר הזכרה, הלכך יחזור רק למשיב הרוח ומוריד הגשם. והרא"ש כתב דאינו חוזר כלל, דלא קבעו חז"ל מקום מסוים להזכרת הגשמים, אלא אמרו רק דצריך להזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים, אלא שנהגו העולם לאומרה לפני מכלכל חיים לפי שהגשמים כלכלה ופרנסה, אבל אם לא אמרה שם, מקומה בכל הברכה.

טו בירושלמי (דפרקין הלכה א' והובא בתוס' ד"ה בימות החמה) איתא. דבמסופק אם הזכיר גשמים, כל שלשים יום חזקה מה שהוא למוד הוא מזכיר. והכלבו (סימן י"א) כתב, שנראה מזה דהוא הדין המסופק אם הזכיר "יעלה ויבוא" בראש חודש או בחול המועד, חזקה שלא הזכיר. דהא הוא למוד שלא להזכיר. אלא דקשה מהא דאיתא בירושלמי ברכות (דף נד. פ"ז ה"ד) כתוב דאם מסופק אם הזכיר יעלה ויבוא בהו אין מחזירין אותו, ואמאי

שלא יעמוד בדיבורו. (ועיין באות הבאה)
 ז) **גמ'**, **יפתח הגלעדי דכתיב וכו'**. במדרש רבה (בראשית פרשה ס') נחלקו ר' יוחנן וריש לקיש האם חל הנדר דבתו של יפתח לענין קדושת דמים, או שלא חל כלל. דלר' יוחנן סובר חל לדמיה, ולר"ל לא חל כלל. ומוכיח מהא דאיתא **בתמורה** (כו:). דהאומר על בהמה טמאה הרי זו עולה לא אמר כלום. ובחידושי הרש"ש שם כתב, דיש לומר דסברת ר' יוחנן דליכא ראייה מתמורה, משום דהתם מיירי שאמר על בהמה טמאה הרי זו עולה. אבל גבי יפתח לא היה כן, אלא דאמר סתמא על מי שיצא לקראתו. ויש לבאר, שהיה בדעתו על כל חד כפי מאי דחזוי ליה. דאם יהיה ראוי להקרבה יהיה בו קדושת הגוף, ואם לאו - קדושת דמים. עוד חילק בין אדם לחיה טמאה, דגבי אדם מצינו בערכין דאית ביה קדושת דמים, ולכן אפשר שגם כשאמר על אדם שיהיה עולה חל בו קדושה לדמיו, מה שאין כן כשאומר על בהמה טמאה שתהיה עולה לא אמר כלום.

ח) **רש"י ד"ה והיינו דאמר להו נביא**, בתוה"ד, אלא שלא רצה יפתח ללכת אצלו. כתב ה"ט"ז (סי' רכ"ח ס"ק כ') דמכאן מוכח שאי אפשר להתיר נדרים אלא בפניו וכדעת הרמב"ם (פ"ז משבועות ה"ד) ודלא **כהר"ן נדרים** (ח:). דסבר דיכול להתיר על ידי שליח. דאי תימא הכי למה לא שלח יפתח שליח לפנחס להתיר את נדרו. **והשלמי נדרים** (ח:). כתב דיש לדחות ראייה זו, משום דאפשר דיפתח לא ידע הדין. דהא לא ידע ההלכה דלא חל בה כלל קדושת הגוף, ואם כן אפשר שלא ידע נמיוו ההלכה שאפשר להתיר על ידי שליח. ועוד, דאפשר דאף לשלוח שליח היה חשיב בזיון גביו.

ט) **רש"י ד"ה וכתוב אשר לא צויתי**, בתוה"ד, ולא עלתה על ליבי זה יצחק בן אברהם, כלומר שאע"פ שצויתי לו מעולם לא עלתה על ליבי לשחוט בנו. דהיינו דאמר לו לשחוט את בנו אבל לא נתכוין שיעשה כן. והנה **במדרש רבה** (בראשית, פרשה נ"ו) איתא, דאמר הקב"ה לאברהם, לא אמרתי לך שחטו אלא והעלהו, אסיקתיה וקיימת דברי ועתה אחתינייה. וכתב **השפת אמת** דאפשר דמדרשים חלוקים הם. והוסיף שגם בפייט של תפילת גשם משמע שצויה הקב"ה לאברהם לשחוט את יצחק. דזה לשונו שם. ושחת להורו לשחטו לשפוך דמו כמים.

י) **[בא"ד]**, ואין לחוש שתשרה רוח הקודש על עבד וממור דאמר'י בנדרים שאין שכינה שורה וכו'. דבריו צרכים עיון, דהא **בנדרים** (לח.) שם איתא, דבעינן גיבור עשיר חכם ועניו, ואילו מיוחס שהוא היפך עבד וממור לא קתני. (ח.ו.). ויש לומר, דכיון דבעינן עשיר הרי זה היפך לעבד, שכל מה שיש לו הרי הוא של רבו, (עיין **פסחים** פח:). וכיון שאין שכינה שורה אלא על עניו, והרי ממור אינו עניו. כמו שכתב **התוס' יו"ט** (פ"ד מ"ח), דאמרינן מדחציף כולי האי שמע מינה ממור הוא. והחוצפה היפך הבושה, כדאיתא **באורחות צדיקים** (השער השלישי שער הבושה) שהיא המביאה לענוה נמצא דעות היפוכה. ועיין עוד שם **בנדרים בפני**

ואמר רבא האי צורבא וכו'. פירש העיון יעקב את סמיכות שני המאמרים, דקשה על המימרא הראשונה היאך אפשר דתלמיד חכם מבצבץ ועולה בגדולתו, הא דרכן של תלמידי חכמים לכעוס בעת פלפולן, וכל הכועס מורידין אותו מגדולתו. ועל זה אמר רבא דאורייתא מרתחא ליה, כי דרכה של תורה להיות בחימום, אבל את והב בסופה.

ב) **גמ'**, **ואמר רב אשי כל ת"ח שאינו קשה כברזל אינו ת"ח וכו'**. פירש **רש"י** קפדנים וקשים כברזל. והקשה הגבורת ארי, הא איתא **בפסחים** (סו:), דכל הכועס, אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו, מינא לן ממשעה שכעס על פקודי החיל ונתעלמה ממנו הלכה. והכא אמרו דתלמיד חכם צריך להיות קפדן וקשה. ותירץ, דהכא מיירי בגוונא שהכעס נצרך לשם קיום הדת והרבצת יראה בתלמידים, שאם לא יכעס לא יקבלו דבריו. אבל התם לא היה הכעס נצרך, דפקודי החיל שיצאו למלחמת מדין צדיקים היו והיו מקבלים דבריו גם בלא כעס, וכעס זה אסור.

ג) **תוס' ד"ה שלשה שאלו וכו'**, בסוה"ד, והיה סומך דזכותא וזכות ידידה מסתייע וכו'. הקשה העיון יעקב הא כמו כן יש לומר דאליעזר שאל כהוגן, דהיה סומך על זכותם דאברהם ויצחק. ותירץ, דיש לומר שאליעזר לא היה לו ממי ללמוד שמותר לסמוך על זכויות, אבל כלב היה לו ממי ללמוד מאליעזר שהשיבו לו כהוגן משום זכותא דאברהם ויצחק. ועל קושיית התוס' תירץ **העיון יעקב**, דכלב אמר זאת דוקא לבני יהודה ההולכים עימו למלחמה, והכיר בהם שהיו שלמים וצדיקים.

ד) **תוס' ד"ה יכול אפילו חוגרת וכו'**, בתוה"ד, ואמר **רש"י**, משום דגבי אליעזר לא שייך עדיין ממזרת, דהא לא ניתנה תורה. **הקשה המהרש"א** מהא דאיתא **ביומא** (כח:). דאבותינו קיימו כל התורה כולה, ובוודאי נזהרו ממזרת ושפחה. ותירץ **המהר"ץ חיות**, דלענין נישואין מצינו שלא הקפידו, דעמרם נשא דודתו ויעקב אבינו נשא שתי אחיות.

ה) **[בא"ד]**, וא"ת היכי קאמר דשאל אליעזר וכו' וי"ל דה"פ וכו' יכול אפי' חוגרת שיהיה לה רגל של עץ וכו'. דבריהם שלא היה יכול להכיר אם יש לה רגל מעץ, דחוקים. אמנם **רש"י בד"ה ובנות אנשי העיר**, כתב, משמע הנערה היוצאת תחילה מן העיר וכו'. ונראה שבא ליישב את קושיית התוס'. בזה שביאר דהניחוש היה שהראשונה שתצא מהעיר היא שתהיה לאשה ליצחק, ואם כן מובן דהווי שלא כהוגן דאיך יכירה. ומה שכתב **רש"י** ויאמר לה השקיני בה היה מנחש, לא שההשקאה היא חלק מהניחוש, שהרי לא כתב ותשקהו. אלא אמר שיאמר לה זאת, כי הרי כבר הבררה להיות לאשת אדונו. (ח.ו.).

ו) **גמ'**, **שאלו בן קיש דכתיב והיה האיש וכו'**. הקשה **המהרש"א** אמאי מיחשב ששאל שלא כהוגן, הא אם היה מזדמן לו ממזר או עבד לא היה נותן לו את בתו. ותירץ, דמכל מקום מה שיצטרך לא לעמוד בדבורו מיקרי שאלה שלא כהוגן. וכן גבי יפתח, דהא נדרו לא חל כלל בבתו, ומכל מקום הוי שאלה שלא כהוגן, משום

מדבריו, שביום טוב ראשון יש צורך בגשמים. והקשה, אם כן מאי מקשה הגמ' הכא שאין בזה צורך לציבור. וכתב דמוכח דסוגיא דידן סברה שאין צריך גשמים מבערב, וכדעת הירושלמי (הובא לעיל ב: תוס' ד"ה העובר) שמעיקר הדין היה צריך להזכיר טל ולא גשמים כבר מבערב, והא דנטרוה עד מוסף היינו מטעמים צדדיים. גם המגן אברהם (סי' קי"ז סק"ב) כתב, דסוגיין אזלא כדעת הירושלמי. דהקשה שם, מאי קשיא לאביי שאלה ביו"ט מי איכא. הא איכא נפקא מינה, במי שהתפלל בטעות תפילת חול ביו"ט, ונוכר באמצע ברכת השנים, דדינו שגומר הברכה שהתחיל. וקא משמע לן שצריך להזכיר טל ומטר. (וכן הקשה הגבורת ארי) ותירץ, דסוגיין אזלא כהירושלמי, שמעיקר הדין צריך לפסוק מבערב אפילו מלהזכיר גשמים, ואם כן בוודאי שאינו שואל טל ומטר בליל יו"ט. (ועיין שם שהביא שדעת הב"ח דשואל טל ומטר, והקשה עליו מסוגיין).

(יז) גמ', והא אמר רבי יוחנן במקום ששואל מזכיר. פירש רש"י, דהקושיא, היאך אמר ר' יוחנן דהלכה כר' יהודה שמזכיר ביו"ט האחרון, הא ליכא שאלה ביו"ט. והקשה הגרע"א (מהדורת זכרון יעקב), אם כן מה תירצה הגמ', ההוא להפסקה איתמר. ופירש רש"י, דכשהוא מפסיק לשאול בערב הפסח, מפסיק נמי להזכיר. הא לר' יהודה, פוסק מלשאל לפני יו"ט, דאין שאלה ביו"ט, ומכל מקום מזכיר בערבית ושחרית. ואי נימא דמה שפוסק לפני יו"ט אין נחשב הפסקה, כיון שפוסק משום שאינו יכול לשאול. אם כן מה שמתחיל לשאול לאחר החג, אמאי מיחשיב אינו פוסק בהזכרה עם השאלה. הא מה שלא התחיל לשאול נמי הווי משום דאין שאלה ביו"ט. וכתב שיש לפרש הסוגיא באופן אחר מפירוש רש"י, ובהקדם, דמה שאינו שואל משום דלא שייך שאלה ביו"ט, אינו נכלל בדברי ר' יוחנן דהשאלה וההזכרה תלויים זה בזה. ושאלה הגמ', הא אי ר' יוחנן סבר כרבן גמליאל, מדוע בימי החול שקודם מרחשוון אינו שואל ומזכיר. ומשני דלהפסקה אתמר, דהיינו דמה שאמר ר' יוחנן דשוין היינו להפסקה, משום דמה שאינו שואל ביו"ט דפסח, היינו משום דלא שייך לשאול בתפילת יו"ט. והקשתה הגמ' הא ר' יוחנן אמר דבריו גם על ההתחלה בחג. ותירצה, הא לן הא להו, דדברי ר"ג על בני בבל, ומה שאמר ר' יוחנן הלכה כר' יהודה היינו לגבי בני ארץ ישראל ששואלים מיד לאחר יו"ט כשיכולים לשאול.

(יח) גמ', אלא לא קשיא הא לן והא להו. פירש רש"י דגם בבבל וגם בא"י שואלין בו' בחשוון, והחילוק הוא לענין הזכרה, דבני בבל אין מזכירין עד ז' במרחשוון כיון דאית להו פירי בדברא. ובארץ ישראל בזמן הזה מזכירים ממוסף של שמיני עצרת כדעת ר' יהודה. והקשה הגרע"א אם כן, איך שאלה הגמ' לקמן, ואנן דאית לן תרי יומי היכי עבדינן. דהיינו לדין שנוהגים שמיני עצרת ב' ימים האיך נוהגים לענין הזכרת גשם בליל תשיעי ומנחה דשמיני. כדפירש רש"י הא על קאי אבבל, דבארץ ישראל אין עושין שני ימים. והשפת אמת תירץ, דלמסקנא דאמרינן הא

הרא"ש (בד"ה אין הקב"ה) דפירש, דבעינן לקנינים אלו להשיג השריית השכינה בקביעות. ולכאורה לרש"י נראה דאף לשעה אין רוח הקודש שורה עליו. (א.ג.ב.).

(יא) [רש"י שם, עוד צריך עיון מהא דתנן במתני' דשלהי הוריות דממזר תלמיד חכם קודם לכון גדול עם הארץ. הרי שאין יחוסו כממזר פוגם בתורה ידידה ולכאורה סותר לכאן. אמנם יש לחלק בין אותן הלכות שנשתכחו שהיה צריך מעלה של נתינת התורה מחדש, ולכך בעינן השריית השכינה בדרגא דמשה רבינו. ואולי יש לבאר שהיא מדרגת השריית השכינה בקביעות עליה דיבר הרא"ש (עיין באות הקודמת)].

דף ד' ע"ב

(יב) גמ', ורמינהו עד מתי שואלין את הגשמים ר' יהודה אומר עד שיעבור הפסח. הקשה השפת אמת מהא דאיתא לעיל (ג.), דר' יהודה אמר את דינו שבמשנה בשם ר' יהושע וכן בתירה, ואם כן מאי קשיא, נימא הא ידידה הא דרביה. ותירץ, דמכל מקום משמע לגמ' דאיהו נמי סבירא ליה כוותיה, משום דב' הבבות נאמרו בחד לישנא. אמנם בדברי הריטב"א מפורש דזה גופא כוונת עולא בתירוץ "תרי תנאי ואלביא דר' יהודה". דהיינו דר' יהודה אמר דבריו שבמשנה אליבא דתנא אחר. ויעויין בגבורת ארי שהקשה כן על תירוץ עולא, אמאי לא תירץ דר' יהודה דמתניתין אמרה אליבא דר' יהושע, והניח בקושיא. ובאמת הירושלמי (בפירקין הלכה ב') מתרץ כן דהא ידידה הא דרביה.

(יג) גמ', מאי עד שיעבור הפסח עד שיעבור זמן שחיטת פסח. פירש רש"י חצות יום דארבעה עשר וכו' ואשמעינן ר' יהודה דבמנחה בערבי פסחים מפסקינן ולא אמרינן ותן טל ומטר. הקשה הגבורת ארי, הא זמן שחיטת הפסח עד הערב, ואם כן למה לא יהיה זמן שאלה גם במנחה. ותירץ, דאם כן הווי ליה למימר "עד יום טוב הראשון". ועל כרחק הא דנקט זמן שחיטת הפסח, היינו תחילת זמן שחיטתו.

(יד) גמ', שם. העיר הרש"ש הא לר' יהודה זמן תפילה דוקא עד ד' שעות, ואם כן היאך אמר ר' יהודה דזמן שאלת הגשמים עד חצות. ויישב, דמוכח דאף לר' יהודה עדיין יחבו ליה שכר תפילה אם יתפלל עד חצות.

(טו) גמ', א"ל אין, שואל מתורגמן. פירש רש"י בד"ה אמר ליה וכו', בדרשה שהוא דורש אומר ברכת שאלה לבדה. [וצריך עיון מה שייך ברכת שאלה בדרשה] ומשמע מדבריו, שאומר את כל הברכה בשאלתו. והרבינו חננאל ביאר, דבי דינא היו מעמידים מתורגמן בתפילה לשאול דבר הצריך להם, וכתב עוד, שנוסח שאלתו היה "יהי רצון מלפניך ה' אלו' שתתן טל ומטר על פני האדמה".

(טז) גמ', וכי מתורגמן שואל דבר שאין צריך לציבור. רש"י לעיל ד"ה תרי תנאי כתב, בסוה"ד, והזכרה שיכול להזכיר ביו"ט מזכיר ביו"ט הראשון של פסח בתפילת יוצר. וכתב הרש"ש דמשמע

הדרה היוזמי

ד) גמ', אעפ"כ צאו וזרעו, נעשה להם נס ונתגלה להם מה שבכתלין וכו'. הענף יוסף פירש, דמה שלא נתגלה להם קודם שזרעו, היינו משום דבהאי גוונא היו חייבים לתיתם לעניים. דהא קיימא לן חורי נמלים הרי זה ספק לקט, וצריך לתיתו לעניים מספק. ומשום הכי דוקא אחר שזרעו ונעשו כולם כעניים, נתגלה להם. והבן יהודע כתב, דבמה שהסכימו לזרוע מה שבידם, אפילו תוך סכנת נפשות, כדי לקיים דבר ה'. נעשו ראויים לנס ונתגלה להם הדגן. (עיין באות הבאה)

ה) גמ', שם. היד יוסף מפרש, דהא דלא זרעו מה שמצאו בכתלים אלא מה שבידם, משום שהחיטה שהיתה בפיהם של עכברים ונמלים, לא יכולה לצמוח. משום שהריר שבפיהם שורף אותה שלא תעשה צמח. (דהיינו דפירש שמצאו את הגרגרים לפני הזריעה, כדמשמע פשטא דגמ'. ועיין כאות הקודמת).

ו) גמ', ונמצא עומר הקרב מתבואה של ששה חדשים קרב מתבואה של אחד עשר יום. הקשה הבן יהודע למה ליה למיכפל לומר שהעומר קרב מתבואה של י"א יום, הא ממילא ידעינן לה דהא אלו היו ימי גידול כל התבואה. ותירץ, דאתי לפרושי טעם הנס שגדל לי"א יום, דהיה יותר ראוי שיגדל לי"ב יום, בכהאי גוונא יהיה מדוקדק שכנגד כל חודש גדל בשני ימים. (היינו י"ב יום כנגד ששה חדשים) ואתי למימר שנודרו לגדול לי"א יום, כדי שיוכלו להקריב עומר.

ז) גמ', ובחזירתו אוכל חזיו מן התלם. הקשה המצפה איתן מדוע החזירו את השור על החרישה, הרי בזה קילקלו לה. ותירץ, על פי הא דאיתא בשבת (עג): דבארץ ישראל צריך לחרוש שוב אחרי הזריעה, לרפויי ארעא.

ח) גמ', מאי נושא אלומותיו אמר רב חסדא וכו'. המהרש"א (בחידושי אגדות) ביאר, דהדרשה משום דהוה ליה למיכתב "נושא אלומות", וכתוב "נושא אלומותינו". ודרשינן, שהיתה השיבולת זרתיים וכבדה טפי משאר שנים, ואם לא היו עושים האלומות כבשנים אחרות, לא היו יכולים לשאת אותן מחמת כובדן. הלכך אשעון קטנות.

ט) גמ', בהנך ז' שנים מאי אכול. העץ יוסף ביאר, דדרשו מייתור הלשון "כי קרא ה' לרעב, וגם בא אל הארץ שבע שנים". דהוה ליה למכתב "כי קרא ה' לרעב שבע שנים", או "כי קרא ה' שבע שני רעב". ודכתב הכי נדרש שכל שנה היתה קללתה מרובה משל קודמתה. ולכך מיבעיא ליה בהנך שבע שנים מאי אכול.

י) גמ', שלישיית בשר בהמה טהורה וכו'. לעיל אמר ר' יהודה שור כשהוא חורש וכו'. אם כן חזינן שנתור להם האי שור לחרישה, וצריך עיון היאך נותר, הרי בשנה השלישית אכלו כל בשר בהמה טהורה, ועל כן הוצרכו בשנה שלאחריה לאכול בשר בהמה טמאה. (ר.ג.) ואולי יש לומר, דגם שור זה נתגלה להם על ידי נס, כמו אותם זרעונים].

יא) גמ', שביעית בשר זרועותיהם. הקשה העיון יעקב דמהכא נסתר להא דאיתא בשבת (לב). "איש בשר זרועו יאכלו", אל

והא לדידהו ולא קשיא, כאן בזמן שבית המקדש קיים כאן בזמן שאין ביהמ"ק קיים. לא בעינן לחלק בין בבל לא"י בזמן הזה, ואהא אמר ר' יוחנן דבמקום ששואל מזכיר. והגר"א (אורח חיים קי"ד ס"א) כתב, דלרש"י מה שתירצה הגמ' הא לן והא להו, היינו דוקא אליבא דר' יהודה. ולית הלכתא כוותיה, אלא בכל מקום מזכירין מיו"ט השמיני של חג, וכן משמע ברש"י ד"ה והא להו. וכתב הרש"ש דלפי זה נסתלקה קושית הגרע"א.

יט) תוס' ד"ה הא לן, פירוש לבני בבל. והגר"א מגיה אין שואלין עד שבעה. ובביאורו לא"ח (סי' קי"ד ס"א) ביאר, דתוס' סברי, דבכל מקום מתחילין להזכיר בשמיני עצרת. ותירץ הגמ', הא לן והא להו, קאי אשאלה. דבני בבל לא שואלים כשמתחילים להזכיר, ור' יוחנן איירי על בני א"י שמזכירים בזמן ששואלים והיינו בשמיני עצרת. והקשה, דהשו"ע (שם) פוסק, דבכל מקום מתחילין להזכיר בשמיני עצרת, דהיינו כתוס', דלרש"י (עיין באות הקודמת) בבבל מתחילין להזכיר רק בז' במרחשוון. ובסימן (קי"ז ס"א) פסק, דבארץ ישראל שואלין בז' בחשוון, דהיינו כפירוש רש"י, דלתוס' הא צריך לשאול בארץ ישראל משמיני עצרת. ובביאורו (שם) תירץ, דלקמן (יא). איתא, דהלכה כרבן גמליאל, ולא חילקו בין בבל לארץ ישראל, וממילא מוכח דסוגיין אידחיא מהלכה, ובכל מקום שואלין רק מז' מרחשוון.

דף ה' ע"א

א) גמ' מונה עשרים ואחד יום כדרך שמונה עשרה ימים וכו'. רש"י פירש, או שמתחיל להזכיר ביום טוב, או ביו"ט שני. ותמה הגבורת ארי, הא איירינן בבני הגולה שעושים שני ימים טובים ולמה לי סימן. ופירש באופן אחר, דרב אתא לפרושי למה כיון שהתחיל שוב אינו פוסק, הא ספיקא הוא. ואמר דכמו דחזינן שמונה עשרה ימים עד יום הכיפורים ועושה רק יום הכיפורים אחד, אף על גב דאיכא ספק כרת, היינו משום דסמכינן ארובא שלא עיברו את אלול. כל שכן שאפשר לסמוך על הרוב לענין הזכרת הגשמים.

ב) מתניתין, ר' מאיר אמר עד שיצא ניסן שנאמר ויורד לכם גשם וכו'. המלאכת שלמה מפרש ב' פירושים, א. דלשון בראשון, משמע כל החודש. והראיה לר' מאיר. נוכח משמע ברש"י לעיל (ד): ד"ה עד שיצא ניסן. שכתב, וכדמפיק טעמא במתני'. (י.ס.) ב. דהאי שנאמר וכו' קאי נמי אר' יהודה.

ג) רש"י ד"ה אמר ליה, ומקרא זה בימי יואל בן פתואל נתקיים וכו' דכתוב כי קרא ה' לרעב וכו'. המהרש"א (בחידושי אגדות) כתב, דהאי קרא ד"כי קרא ה' לרעב", אמרו אלישע בימי יהורם בן אחאב (מלכים ב' פרק ח') ולא יואל. אלא דמשמע להו שיואל בן פתואל שנתנבא על הארבה היה בימי יהורם. וכתב, דאפשר לדייק זאת מלשון הפסוק שאמר אלישע "כי קרא ה' לרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים", דהלשון בא מורה, שהארבה בא וכללה את הכל.

הדרה היוזמי

מסכת תענית דף ה

יה פיון התשע"ד

כתב, שאלעזר היה מעשה ידיו של אהרן, משום שנמשח תחתיו. והקשה הבן יהוידע, דאם בזה נחשב למעשי ידיו, הא אהרן עצמו נסתלק בחיי משה, ואם כן בטלו מעשי ידי משה בחייו. וכתב דיש לומר, דמכל מקום, כיון שבנו נטל כתרו בחייו לא חשיב שבטלה כהונתו. מה שאין כן גבי שאול שהמלוכה עברה לאדם אחר, והוא ביטול מעשה ידי שמואל.

(יז) גמ', א"ל הכי אמר ר' יוחנן אין מסיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט. הקשה הרי"ף (על העין יעקב) היאך אמר לו הא מילתא, אין מסיחין וכו', הרי זה משפט ארוך יותר מיעקב אבינו לא מת, ובהא גופא יש לחוש שיקדים קנה לושט. ותירץ, דוודאי כשאמר הפסיק מסעודתו, וכשמפסיק מסעודתו מותר להשיח, אבל לשואל אסור לשאול את מי שאוכל, ואין יכול לומר שכונתו שהנשאל יפסיק סעודתו ויענה, דאין זו מידת דרך ארץ לומר לחברו שיפסיק לאכול כדי להשיב לו.

(יח) גמ' יעקב אבינו לא מת. האלשיך (פרשת ויחי פרק מ"ט פסוק לג) ביאר, כי מיתה הוא סילוק הנפש מהגוף, וביעקב אבינו היו ב' בחינות, בחינת יעקב, ובחינת ישראל. ובמיתתו נסתלקה נפש "ישראל" מגופו, שהוא היה רם ונשא מאוד על אשר היה בתחילה. אבל בחינת יעקב נשאר דבוק בגופו, ולא נסתלק, רק גוע, כמי שמתעלף שעדיין כוחות גופו ונפשו דבקים בו בעצם.

(יט) גמ', וכי בכדי ספרו ספדייא וחנטו חנטיא וכו'. העץ יוסף מפרש, דחניטת יעקב לא נעשתה בדרך הרגילה של פתיחת הגוף והוצאת הבני מעיים. אלא באופן שהיה שלם. וכן כתב האלשיך (בראשית פרק ג' פסוק ב') והוכיח זאת.

(כ) גמ', כל האומר רחב רחב מיד ניקרי. העיני שמואל ביאר, דאתי לבאר בזה מה שיעקב אבינו לא מת, שלא מצינו כן בשאר הצדיקים. והוא לפי שלא ראה קרי מימיו כדאיתא ביבמות (עו). ובה נשתני מכל אדם דשאר כל אדם עלול לקרי אפילו בהזכרת שם אשה.

(כא) גמ', אמר ליה אנא אמינא ולא איכפת לו. הקשה הבן יהוידע, לפי מה דסלקא דעתיה דרב נחמן, דכל האומר רחב רחב מיד נקרי, היאך אמר רב יצחק רחב רחב. ותירץ, דרב נחמן סלקא דעתיה דוודאי מי שלא הכירה כלל יכול לומר רחב רחב, אבל מי שראה צורתה (כי בימים הקדמונים עשו צורת האדם באופן דומה לו ממש) אף על פי שלא ראה אותה ממש, נקרי. ואפשר דר' יצחק לא ראה צורתה ולכן היה לומר רחב רחב. ואמר לו רב נחמן, אני ראיתי צורתה ואף על פי כן אמינא רחב רחב ולא איכפת לי.

(כב) גמ', אמר ליה ביודעה ומכירה קאמינא. קשה מאי נפקא מינה בזה, הא לעת הוו ליכא מי שמכירה ויודעה. וביאר הבן יהוידע, דילפינן שהזכרת שם אדם פעמים הוא דרך חיבה. ועל כן צריך להיזהר באשת איש דעלמא שיודעה ומכירה, שלא יאמר שמה פעמיים, שמא יתעורר בו איזה הרהור.

(כג) גמ', פירותיך מתוקים וצלך נאה אמת המים עוברת תחתך.

תקרי זרועו אלא זרעו, אלמא דלא אכלו זרועותיהם. ולכן פירש, (וכן כתב העץ יוסף). דמחמת חוזק הרעבון יכחיש בשר זרועותיהם כאילו אכלוהו.

(יב) גמ', אחת היא. שמבערת הרשעים בגיהנם. פירש העין יעקב, משום דהמודה בעבודה זרה ככופר בכל התורה כולה. וכן מצינו להיפך, שהאמונה בה' הוא יסוד ותמצית כל התורה, כדאיתא במכות (כד). בא חבקוק והעמידן על אחת דכתיב "וצדיק באמונתו יחיה".

(יג) גמ', תרתין הוא דהויין, עשרים ושתיים שביקא להו. פירש רש"י או שעברו על כ"ד עברות בפרשת התשפוט התשפוט, או שעברו על עשרים וארבע ספרים. והמהרש"א כתב, שיש לבאר שעברו על כל התורה שניתנה בעשרים ושתיים אותיות. [אמנם מה שפירש רש"י שעברו על כ"ד ספרים, צריך עיון דמקרא זה בימי ירמיהו נאמר, ועדיין לא נכתבו כל עשרים וארבעה הספרים. דדניאל, עזרא, ונחמיה עדיין לא נאמרו. (י.צ.ב.)].

דף ה' ע"ב

(יד) גמ', א"ל הכי א"ר יוחנן זקנה קפצה עליו דכתיב נחמתי כי המלכתי וכו'. המהרש"א (בחיודשי אגדות) העיר, דהאי קרא דויהי כי זקן שמואל נאמר לפני הפסוק דניחמתי. וכתב, דצריך לומר דאין מוקדם ומאוחר בנביאים. אבל הקשה, דאכתי לפי משמעות המאורעות אי אפשר שהזקנה קפצה עליו לאחר מיכן. דהא כתיב, "ויהי כי זקן שמואל ובניו לא הלכו בדרכיו". ואמרו העם לשמואל, בניך אינם הולכים בדרכיך, ואתה זקן, אם כן תנה לנו מלך לשפטנו. ונתמנה שאול, ואם כן היאך אמרו כאן, דמחמת שאמר הקב"ה נחמתי כי המלכתי את שאול, קפצה על שמואל זקנה. והניח בצריך עיון. והבן יהוידע תירץ, דכיון שהיה גלוי וידוע לפני הקב"ה שכך יבקש שמואל, הקפיץ עליו זקנה עוד קודם לכן כדי שייראה זקן.

(טו) גמ', אמר הקב"ה אקפיץ עליו זקנה. הקשה המהרש"א היאך קיצר ימיו, הא איתא בסוטה (יג:), שהקב"ה יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום. ותירץ, דכיון ששמואל עצמו ביקש על זה לא היה אפשר בענין אחר. והענף יוסף תירץ, דבאמת מספר שנותיו היה רק ג"ב, ונתמלאו. ומה שהקב"ה מאריך ימיהם של צדיקים, ומוסיף עליהם שנים, היינו שנים שנוטל מן הרשעים. תדע, דאיתא בברכות (לא:), שעל ידי שחנה אמרה "וישב שם עד עולם" קיצרה את ימיו של שמואל, דעולם היינו חמישים שנה.

(טז) גמ', מה משה ואהרן לא בטלו מעשי ידיהם בחייהם וכו'. פירש רש"י דיהושע היה גם מעשה ידיו של אהרן משום דהיה תלמידו, כדאיתא בעירובין (נד:). והקשה הבן יהוידע, הא נדב ואביהוא דאיתא שם בגמרא ששנו להם משה ואהרן מתו בימיהם. ואי נימא דמכח הסמיכה שסמך משה רבינו את יהושע, נעשה למעשה ידיו. אם כן לא היה מעשה ידיו של אהרן. והמהרש"א

הדרה היוזמי

רביעה ראשונה ב"ז במרחשון. ולענין שאילת גשמים שאני, משום דצריך להתחיל לשאול סמוך לחג, מטעמא דתיכף להזכרה שאלה. אלא דמשום עולי רגלים ממתנינן עד ז'.

(ה) **גמ'**, **שם**, מבואר דהלכה כר' יוסי ואם כן זמן רביעה שניה בכ"ג חשון. **והרמב"ם** (פ"א ממתנות עניים הי"א) כתב, דזמן רביעה שניה בשנה אפילה הוא בראש חודש כסלו. ותמה **הכסף משנה**, דלכאורה היינו דלא כר' יוסי. ותירץ, דר' יוסי אויל על רביעה שניה, דהיינו שאמר דיש ג' מצבים של רביעה שניה, בשנה בכירה ב"ז, בשנה בינונית בכ"ג, ובשנה אפילה בר"ח כסלו. וכתב שכן פירש **הרמב"ם בפירוש המשניות** (פ"ח דפאה מ"א).

ותמה **השפת אמת** דלפי דבריו היאך תתפרש הגמ' בהמשך, דהא דאמר רשב"ג דגשמים שירדו ז' ימים רצופים אתה מונה בהם רביעה ראשונה ושניה אלא כר' יוסי. הא ר' יוסי לא מייירי כלל על זמני שלשת הרביעות אלא על זמן רביעה שניה בשנים מאוחרות ובינוניות ומוקדמות. (וכבר קדמו **הלח"מ** בפ"ג מתעניות הי"י)

(ו) **גמ'**, **שם**. **הש"ך** (יור"ד סימן ר"כ ס"ק ל"א) כתב, **דהרמב"ם** (פי מנדרים הי"א) כתב, דהלכה כר' יוסי דרביעה שניה היא בכ"ג במרחשון. ולפי זה לכאורה צריך לשאול הגשמים ב"ז בו, דהיא רביעה ראשונה. ובהלכות תפילה (פ"ב הלכה ט"ז) פסק כרבן גמליאל דשואלין הגשמים בז' בחשון. אמנם לדברי **הקרן אורה** (לעיל אות ד') שכתב דלרבן גמליאל אין תלוי זמן השאלה בזמן הרביעה, (יעויין שם) אתי שפיר. וכן אם נפרש שיטת **הרמב"ם** כדבריו בפירוש המשניות בפאה **וכהכסף משנה** שהובא באות הקודמת נמי ליכא קושיא. (וכבר הרגיש בזה **בעמק ברכה** תענית אות א' בד"ה הנה).

(ז) **תוס'** ד"ה **גשמים וכו'**, בתוה"ד, ואנשי נרבונא גורסין גשמים שירדו ברביעה שניה ושלישית וכו'. הקשה **הגבורת ארי** א"כ מאי נפקא מינה ממילתא דרשב"ג, דהא לענין שאם לא ירדו גשמים עד רביעה שלישית מתענין, לא שייך בכהאי גוונא, דהא סוף כל סוף ירדו גשמים ולא שייך תענית.

(ח) **תוס'** **שם**. **השפת אמת** הקשה לגירסת בני נרבונא דגרסי שניה ושלישית מדוע בעו לדחוק שירדו באמצע היום ולהעמיד כר' יוסי, הא אפשר להעמיד כר' יהודה וכפשוטה דאיכא ז' ימים מ"ז חשון ועד כ"ג. וכן הקשה **הקרן אורה**, ותירץ, דבכהאי גוונא לר' יהודה אף אם ירדו גשמים רק ו' ימים רצופין מעת לעת, מאמצע י"ז עד אמצע כ"ג. נמנה רביעה שניה ושלישית, אלא דוקא מהא דנקט רשב"ג ז' ימים רצופין, מוכח דסבר כר' יוסי.

דף ו' ע"ב

(ט) **גמ'**, **רב פפא** אמר כדי להלך בשבילי הרשות וכו', **רב נחמן בר יצחק** אמר **לבער פירות שביעית**. כתב **הגבורת ארי**, הא כיון דהא דלא אזלינן בשבילי הרשות משתרד רביעה שניה, היינו משום שהתחילו הצמחים לגדול וההליכה מויקה להם. וכן הא דכלה

ביאר **המהרש"א** (בחדושי אגדות), דהאדם נמשל בפסוק "כי האדם עץ השדה" לעץ שעושה פירות. ופירותיך מתוקים, היינו כדכתיב על דברי תורה "מתוקים מדבש ונופת צופים". וצלך נאה היינו עושר, כדכתיב "בצל החכמה בצל הכסף", באמת המים עוברת תחתיך נמשלו הזרע והבנים, כדכתיב, "וזרעו במים רבים". ואמר לו שמברכו שיהיו צאצאי מעיו כמותו. והנה **רש"י** פירש בד"ה יהיו כמותך, שיהיו בניו כמותו בתורה ועושר וכבוד. וכתב **המהרש"א** דלכאורה הברכה היא שיהיו בניו כמותו בדברים שנתברך הוא בהם דהיינו תורה עושר ובנים. ומדוע הוציא רש"י בנים והכניס כבוד. וכתב דאפשר דטעות סופר היא וצריך לומר **ובנים**.

דף ו' ע"א

(א) **גמ'**, או אינו אלא **מלקוש לקללה וכו'**. הקשה **המראה כהן** איך אפשר דמעיקרא ילפינן דיורה הווי לשון ברכה, ממלקוש. דהיינו דפשיטא ליה יותר דמלקוש הווי לברכה. ולאחר מיכן למדו שמלקוש הוא לשון ברכה מיורה, ובעו למילף מיואל דיורה הווי לברכה. (ולפי מה שפירש **רש"י** אלמא דהיורה לטובה, דהיינו דיורה ומורה חדא הוא) והוא פלא. וכתב, דיש כאן טעות סופר, וצריך לגרוס, אלא שמפיל וכו', תלמוד לומר מורה ומלקוש מה מורה לברכה אף מלקוש לברכה. ולאחר מיכן ומורה גופיה מנלן, דכתיב את המורה לצדקה וכו'. ומביא **שבילקוט** (יואל ב') הגירסא, ומלקוש גופיה מנלן דלברכה, אלא יורה גופיה ברכה הוא וכו'. דהיינו דלמסקנא הדריןן, ולא ילפינן יורה ממלקוש אלא מלקוש מיורה.

(ב) **רש"י** ד"ה ה"ג, בתוה"ד, או אינו אלא לשון קללה וכו' והכי משמע קרא, וכו'. **היעב"ץ** ביאר מהא ד**בברכות** (לה:): אוקמוה להאי קרא באין עושין רצונו של מקום. (וביאר שם **המהרש"א** שאינם עושים מאהבה כראוי).

(ג) **גמ'**, מאן **חכמים** אמר **רב חסדא רבי יוסי** היא דתניא וכו'. והיינו שסובר שהרביעה שלישית היא בכסלו. והראשונות במרחשון. אם כן זמן כיון דהרביעה האחרונה בכסלו, והראשונות במרחשון. אם כן זמן היורה במרחשון, דהא בכסלו כבר מסתיים. ותירץ, דהרביעיות היינו רק התחלת הגשמים, ומכיון שמתחיל הגשם לירד בראש חודש, יורד כמה ימים.

(ד) **גמ'**, אמר **רב חסדא הלכה כר' יוסי**, **אמימר** מתני להא **רב חסדא** בהא **לישנא וכו'** אמר **רב חסדא הלכה כרבן גמליאל וכו'**. **רש"י** בד"ה נראה לרבי דגרס הלכה כר' יהודה בכירה בז' במרחשון ואז מתחילין לשאול. דהיינו דלגירסא זו שפיר אמר נמי הלכה כרבן גמליאל. והקשה **הקרן אורה**, הא טעמא דרבן גמליאל מפורש במתני' **לקמן** (י). דזמן שאלה בז' במרחשון, כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת. ומשמע, דזמן הגשמים קודם לכן, ואם כן אינו כר' יהודה, דאית ליה דזמן גשמים מתחיל בז' במרחשון. ולכן כתב, דנראה לגרוס הלכה כר' יוסי. דהיינו דזמן

הדרה היוזמי

והשפת אמת כתב, דיש לדחוק דכונת רש"י לציין הסוגיא דהתם וסמך על המסקנא.

(טו) גמ', אילו פינו מלא שירה כיום וכו'. כתב הבית יוסף (סי' רכ"א) בשם הר' מנוח דעל ידי שאין גשמים ויש רעב, מתרבים הליסטים והמחלות. הלכך כשיורדים גשמים מברכים, "ברעב זנתנו ומחרב הצלתנו ומחליים רעים ונאמנים דיליתנו". דעל ידם נמנעים כל אלו.

(טז) גמ', שם. הרמב"ם (פ"י מברכות ה"ז) סתם, וכתב לברך תמיד על הגשמים ברכה זו. והבית יוסף (סימן רכ"א) כתב, דדוקא אם היו בצער מחמת עצירת הגשמים. והביאור הלכה (רכ"א ד"ה אם היו) כתב, דמסתברא דגם להרמב"ם נכון הוא לדינא. דבברכות (נט:): משמע, שצריך שהגשמים הללו יהיו בגדר בשורה טובה, ואם לא היו בצער קודם אין ירידת הגשמים בבחינת שמחה של בשורה טובה.

(יז) גמ', אמר רב פפא הלכך נימרינהו לתרוויהו. הרמב"ם (פ"ב מברכות ה"ח) מפרש, דאינו אומר א-ל-ההודאות ורוב ההודאות, אלא כולל שניהם כאחד, א-ל-רוב ההודאות. וכן נפסק בשו"ע. (רכ"א ב').

דף ז' ע"א

(א) גמ', גדול יום הגשמים כיום שניתנה בו תורה. ביאר המהרש"א (בחדושי אגדות) דהיינו לענין הטובה לעולם, דהתורה טובה לנפשות, והמטר טוב לגוף.

(ב) גמ', יותר מיום שניתנה בו תורה. ביאר המהרש"א (בחדושי אגדות) דהתורה טובה רק לצדיקים והמטר טוב גם לרשעים.

(ג) גמ', ואם לאו עורפהו כמטר. פירש רש"י הרגהו. והעיון יעקב ביאר, הפנה אליו עורף. והקצן אורה ביאר דקאי אתורה, דאם תלמיד הגון הוא ולומד לשמה, תתענג נפשו וגופו בלימודו כטל הנוח לכל. אבל אם אינו הגון ולומד שלא לשמה, אין לו תענוג, אלא כוחו תש והולך וכמו שמצינו לקמן (ח:): שלפעמים אין המטר נוח לבריות.

(ד) גמ', אם ת"ח הגון הוא ממנו תאכל. הבן יהודע ביאר על פי מה דאיתא בסוכה (כא:): דשיחתן של תלמידי חכמים צריכה תלמוד, והוא דוקא בתלמיד חכם הגון, דהיינו צדיק. ו"ממנו תאכל" היינו מגוף העץ ולא רק מהפרי, דהעץ עצמו ראוי לאכילה, ועץ מרמז על דבר שבדרך כלל אינו נאכל.

(ה) גמ', אמר רבי חמא בר' חנינא מאי דכתיב ברזל ברזל יחד, וכו'. המהרש"א (בחדושי אגדות) ביאר הסמיכות לענינו, משום דאמרינן לעיל דהעוסק בתורה לשמה לא נעשית לו סם המות. ואמרו שלא יעלה על דעתך ששני תלמידי חכמים המקשים זה על זה היינו בכלל על מנת לקנטר, אלא כך הוא מעלתם של תלמידי חכמים שמחודדים זה את זה.

(ו) גמ', אם ת"ח הגון הוא לקראת צמא התיו מים ואם לאו הוי כל צמא לכו למים. כתב הבן יהודע, דנראה דדוקא אם אינו הגון

לחיה מן השדה ברביעה שניה, היינו משום שהגשמים עשו זבל מכל התבן והקש שבשדה. אם כן קשיא, מאי נפקא מינה מתי הזמן של הרביעה, הא אין זה תלוי בזמן אלא בירידה. וכתב נפקא מינה לאדם הבא ממקום אחר ואינו יודע אם ירד גשם אי לאו, דאם הגיע זמן רביעה שניה יש להחזיק בסתמא שירד.

(ז) גמ', עד מתני נהנין ושורפין וכו' עד שתירד רביעה שניה. במשנה בשביעית איתא מאימתי, וביאר שם הר"ש, דקודם שנפסד מן החיה אסור ליהנות בהן דעומדין למאכל בהמה, ורק אחר שנפסל מה שבשדה מאכילת חיה, מותר לו להפסיד מה שבבית. והרא"ש שם כתב דשני הגרסאות אמת, דאם לקטן למאכל בהמה יש איסור להפסידם, דהא עומדין למאכל בהמה, ועל כן משתכלה לחיה מותר להפסידם, כגירסת הר"ש. אבל אם לקטן על מנת לבערן מותר לבערן עד שתכלה לחיה מן השדה דנתחייבו לבער.

(יא) גמ', רביעה ראשונה כדי שתירד בקרקע טפח. פירש רש"י בד"ה גשמים וכו', אם באין וכו' ואין צריך להתענות. והקשה הקצן אורה הא אין מתענין אלא ברביעה שלישית. ותירץ, דמכל מקום בגוונא שירד ברביעה ראשונה, ולאחר מיכן פסק ולא ירד ברביעה השניה והשלישית. שיעור הירידה על מנת שלא יצטרך להתענות ברביעה השלישית הוא, כדי שירד בזמן רביעה ראשונה בקרקע טפח. והמאירי כתב דלא מסתבר דבפחות מהאי שיעורא עדיין חשיב עצירת גשמים. והביא ב' פירושים, א. לפי מה דאיתא לקמן (כה:): דהתחילו להתענות וירדו גשמים לפני חצות פוסקין. ויש לומר, דהנהו שיעורי נאמרו לענין זה. ב. דיש לומר דנאמרו לענין מה דאיתא לקמן (ח:): דאם הפסיקו הגשמים במשך מ' יום מתענים, ואם ירדו פחות משיעור זה לא חשיב ירידת גשמים ומתענין. והמאירי עצמו כתב וזה לשונו. ולדעתינו לא נאמרו דברים הללו לשום הוראה, אלא להודיע טבע ותכסיס של רביעות אלו. על איזה צד יהא ליבו של אדם בטוח בהן לעשות כראוי להן.

(יב) גמ', אמר רב חסדא גשמים שירדו כדי לגוף בהן פי חבית אין בהן משום ועצר. הקשה השפת אמת, הא איתא לעיל בסמוך, דדרכם של הגשמים ברביעה שניה לירד כהאי שיעורא, ואם כן ודאי דאין בהם משום ועצר, ואם כן מה חידש. ותירץ, דהווה אמינא דדוקא לענין תענית סגי בהאי שיעורא, אבל מאן לימא דהוי דרך שובע, וזה מה דאתי רב חסדא לחדש.

(יג) גמ', טבא לשתא דטבת ארמלתא. רבינו גרשום פירש, דבטבת יש לתלמידים יותר פנאי ללמוד, ועל כן אם יכולים לבוא אז לביהמ"ד, הוא טוב לשתא. (דהיינו שרצוי שיהיו גשמים במרחשון ולא בטבת).

(יד) רש"י ד"ה מאימתי מברכין על הגשמים. והתם פרכינן וכו' ומשנינן לה הא דחזא מיחזא וכו'. הגרע"א בגליון הש"ס הקשה, הא למסקנא ליתא להאי תירוצא, אלא החילוק בין רוב גשמים למעט גשמים, דבמעט גשמים (הוא השיעור משיצא חתן לקראת כלה) אמר ברכה זו, ובהרבה גשמים אמר הטוב והמטיב.

הדרה היוזמי

לשון הפסוק "ציה גם חום" משמע שנצטוו במצוות הללו גם בימות החמה, ואם כן שפיר שייך על תרומות ומעשרות, דזמנם גם בקיץ וגם בחורף.

(יב) גמ', אמר רב קטינא אין הגשמים נעצרים אלא בשביל ביטול תורה. ביאר העיון יעקב דלא פליג אהא דאיתא לעיל שנעצרים בעוון לשון הרע, דחודא מילתא היא. משום דתקנתיה של מספר לשון הרע לעסוק בתורה, וממילא מי שאינו עוסק בתורה, גורם שיעצרו הגשמים בעוון לשון הרע שלו שלא תוקן.

(יג) גמ', מאי תקנתיה ירבה בתפילה. הא נקט לשון ירבה בתפלה, ביאר הרי"ף (על עין יעקב) דאפשר דהוא משום שקול הזעקה של העשוקים משתיק את קול התפילה, ואינה נשמעת. ומשום הכי צריך דווקא להרבות, דמשום הכי יגבר קול התפלה על קול זעקת העשוקים. והנה בשפיכות דמים כתיב "גם כי תרבו תפלה אינני שומע ידיכם דמים מלאו". והביאור בזה, שבכל רציחה איכא זעקת של דמו ודם זרעיותיו. עד שגם אם ירבו בתפילה לא יועילו, משום שקול זעקת ההרוגים יתגבר על קול התפילה.

(יד) גמ', שם. לכאורה ליכא למימר דאיירינן בשחזור בתשובה, דאם כן מדוע בעי תפילה. ואם כן הקשה הגבורת ארי מה מועילה תפילתו, הא איתא לקמן (טז.), אדם שיש בידו עבירה (דהיינו גול) ומתודה ואינו חוזר בו, למה הוא דומה לאדם שטובל ושרץ בידו. והעיר עליו השפת אמת דלא דק. ומפרש, דהיינו על ידי תפילת הצדיקים, דאפילו אם יש רשעים שגוזלים, תפילת הצדיק משפיעה הברכה שלא על פי משפט. כדאיתא בריש מכילתין דגשמים בתפילה תליין.

דף ח' ע"א

(א) גמ', שתלמודו קשה עליו כברול. רש"י מפרש שיש לו הרבה קושיות, מב' סיבות. א. שאינו זוכר ועל כן אין המשניות סדורות לו. ב. משום שלמד שלמד את המשניות של בעיון הראוי כך שאומר על מותר אסור וכדו'. והבן יהוידע כתב, דנקט ברזל מלשון "לב זר" שאין דברי תורה מתיישבים על ליבו והוא כמו זר בהם.

(ב) גמ', מסדר מתניתין ארבעין זימנין כנגד ארבעים יום שניתנה תורה. המהרש"א (בחדושי אגדות) ביאר הטעם משום דמשה רבינו נמי סדרם במשך מ' יום ולפחות אחת בכל יום.

(ג) גמ', כנגד תורה נביאים וכתובים. כתב המהרש"א (בחידושי אגדות), דאינו יודע טעם מבורר בזה. והבן יהוידע מפרש, דתורה שבעל פה היא ששה סדרים, ונדרשת בארבעה פנים, פשט רמז דרש סוד, הרי כאן עשרים וארבעה, כנגד תורה שבכתב. ועיין שהאריך לפרש על פי הקבלה.

(ד) גמ', לעתיד לבוא מתקבצות ובאות כל החיות אצל הנחש וכו'. ביאר בספר עולת יעקב (הובא בענף יוסף). דכל המזיקים יש להם כח להזיק, בגין חטאי בני האדם שמעוררים כח הדין. ומשום ששורש החטאים מכח התאוה, גם פעולת המזיקים מכח תאוה.

משום שלומד תורה על מנת להתגדל, דמותר ללמוד משום שמתוך שלא לשמה בא לשמה. אבל אם אינו הגון מצד מעשיו אסור ללמוד. והעיון יעקב מפרש דקאי על תלמיד חכם ששכח תלמודו, דאם שכח באונס הוי הגון, וראוי לילך לקראתו ללמוד, אבל אם שכח מחמת פשיעה צריך הוא לילך אחר הרב ללמוד דהשתא מסתייעא מילתא טפי.

(ז) גמ', בשלשה משקין הללו וכו' מה שלשה משקין הללו וכו'. הא דחשיב שלשה מיני משקין הללו ולא סגי ליה בחד מיניהו, מפרש העיון יעקב דהוא כנגד מקרא משנה ותלמוד. דהכי איתא במסכת סופרים (פט"ו הלכה ז'), דהמקרא משול למים והמשנה ליון, והחלב לתלמוד. וביאר העיון יעקב דעל ידי התלמוד מלבינה ההלכה כחלב.

דף ז' ע"ב

(ח) גמ', אי הוו סנו הוו גמירי טפי. רש"י פירש דאי לא יהיו התלמידי חכמים נאים, הוו גמירי טפי. ותוס' מפרשים דאילו היו שונאים את היופי הוו גמירי טפי. וכתב הרי"ף (על העין יעקב), דלרש"י אכתי קשיא מה השיב דהוו גמירי טפי, הא אכתי אינו דומה למשל. דין אינו מתקיים כלל בכלים נאים ואפילו מעט. אמנם לתוס' ניחא, דכיון ששונאים את היופי הוי כאילו הם כעורים ולכן הם יכולים להיות ת"ח. נודבריו צרכים עיון, דהא ר' יהושע אומר להיפך דאם היו שונאים את היופי היו יותר ת"ח, דהיינו דהשתא מיהא אינם שונאים היופי ואפילו הכי הוו ת"ח. (י.צ.ב.).

(ט) גמ', שם, צריך עיון דהא איתא באבות (פ"ו, מ"ח) שהנוי וכו' נאה לצדיקים. והקושי בפרט לתוס' שפירשו שהיו צריכים לשנוא את הנוי. (א.ל.). ויש לומר דהתם מדובר בצדיקים שהגיעו למדרגה שאין הנוי מכשול להם וכאן איירינן למי שלא הגיע לדרגה זו.

(י) גמ', גדול יום הגשמים שאפילו ישועה פרה ורבה בו. הבן יהוידע ביאר, על פי מה דאיתא לעיל (ו:), שהגשם הוא בעלא דארעא, כדכתיב "והולידה והצמיחה" אלמא דדמי ללידה. ואיתא בבראשית רבה (נ"ג ח') שכשנפקדה שרה נפקדו עמה הרבה עקרות. והטעם, משום שכשנפתח צינור הישועה הוא משפיע גם למי שמצד עצמו אינו ראוי לכך. ואם כן הכא נמי, כשנשפע השפע של פקידת הקרקע, משפיע על העקרות שיפקדו, וכלשון "פרה ורבה". ופקידות עקרות נתכנה בשם "ישועה", משום שמשכין שלום בין איש לאשתו. כדכתיב, "וראה בנים לבניך שלום על ישראל". ו"שוע" בגיטמריא שלום, והיו"ד וה"א שבראש התיבה וסופה הם אותיות השם שבין האיש לאשה.

(יא) גמ', אלא בשביל ביטול תרו"מ שנאמר וכו'. הקשה המהרש"א (בחידושי אגדות) דטפי הווי ליה למינקט לקט שכחה ופאה ששייכים בימות החמה. אבל תרומות ומעשרות הרי שייכים גם בימות הגשמים דהוא זמן האסיף והמירוח. ומפרש דאדרבא,

הדרה היוזמי

(י) גמ', שמש בשבת צדקה לעניים. פירש רש"י שהעניים מתענים בה. ובעיון יעקב מוסיף לבאר, על פי הא דאיתא בכתובות (ק"י): כתוב בספר בן סירא כל ימי עני רעים, והאיכא שבתות וימים טובים, כדשמואל, דאמר שמואל שינוי וסת תחלת חולי מעים. (שינוי רגילותו ממאכלו בימות החול) והשמש רפואת חולי זה.

(יא) גמ', הנכנס למוד את גרנו. הקשה העץ יוסף אמאי מודד, אדרבא לא ימדוד כלל כדי שתשרה הברכה בגורנו תמיד. ותירץ, דצריך למוד בשביל לעשר, ובזכות המעשר מתברך, ומכל מקום הברכה היא קודם המידה.

(יב) תוס' ד"ה אלא וכו', ומה שמתרבה בשביל הברכה וכו' דהוי כמו הפקר וכו'. הקשה השפת אמת, אמאי הוי הפקר הא הריבוי נעשה מכח הממונות של בעל הדבר, וכל דבר הנוולד מממונו הוא שלו. ועוד, דאיך אפשר דהמתרבה מחמת הברכה ישלטו בו שדים, הא ברכת ה' היא תעשיר. ולכן פירש, דהטעם שאין הברכה שורה אלא בדבר הסמוי, משום דכמו שאין ה' עושה נס גלוי, יש לומר דגם השדים שולטים רק בדבר הסמוי ולא בגלוי, דהיזקם גם הוא בבחינת נס.

(יג) גמ', אין הגשמים נעצרים אלא בשביל פוסקי צדקה וכו'. ביאר העיני שמואל, דהווי מידה כנגד מידה. דמצינו בשבת (קנו): דכח הצדקה אפילו לשנות מערכות השמים, ולכן הפוסק צדקה ואינו נותן, אף שלפי מזל המערכת צריך לרדת גשם, כמו שהוא עצר את הצדקה, גם הגשם נעצר.

דף ט' ע"א

(א) גמ', עשר תעשר, עשר בשביל שתתעשר. פירש רבינו חננאל דהכי משמע, עשר כדי שירבה קניניך ותעשר עוד פעמים אחרים. (ב) גמ', א"ל עשר תעשר א"ל וכו'. לפי מהלך קריאת הגמ' לפי הגירסא הזו צריך עיון. דהא ייצא שרבי יוחנן הוא שאמר א"ל אי הווי מטי התם וכו'. והדברים קשים כי איך אפשר שיאמר זאת ר' יוחנן. ואמנם רש"י גרס אמר ינוקא לר' יוחנן וכו'. דהיינו שהם המשך דברי הינוקא, ולא דברי ר' יוחנן כפי הנראה מהגירסא א"ל. ואם כן נתיישב הכל. גם רש"י בד"ה א"ל ינוקא וכו' גרס כן, דלא כגרסת הגמ', ולפי מה שביארנו היינו מהאי טעמא, כדי להחזיר סדר הדיבור לינוקא, ושלא נחשוב שהם דברי ר' יוחנן.].

(ג) גמ', אמר רבי הושעיא חוץ מזו שנא' וכו'. מדברי הטור (יו"ד רמ"ז) משמע, דבכל צדקה שרי לנסות להקב"ה ולא דווקא במעשר. וכן כתב הרדב"ז (על הרמב"ם פ"ז ממתנות עניים ה"י). אמנם הבית יוסף (שם) כתב, דבסוגיין משמע, דדוקא במעשר [כספים] שרי לנסות. והובאו שתי הדעות ברמ"א (שם ס"ד). והשל"ה (מסכת מגילה פרק נר מצוה, ענין צדקה ומעשר) נקט, דלא הותר לנסות אלא במעשר תבואה, ולא במעשר כספים. וכן דעת היעב"ץ (ש"ת שאילת יעבץ ח"א סימן ג'). ובאהבת חסד (ח"ב פ"ח ס"א בהג"ה) הקשה, אם ההיתר לנסות הוא דוקא במעשר תבואה, מסתבר שלא הותר אלא בזמן שנוהג

אבל הנחש מויק בלי תאוה, דהא אין לו הנאה בהזיקו. ואם כן מזה הכח שגורם לו להזיק, הרי אין חטא שנעשה בלי הנאה. והתשובה דגורם הזיקו הוא חטא הלשון. וכמו שאמר הכתוב "אם ישוך הנחש בלא לחש" דהיינו, שאי אפשר שהיה הנחש נושך, אם לא הלחש שהוא חטא הלשון.

(ה) גמ', כל המצדיק עצמו מלמטה מצדיקין אותו מלמעלה. פירש רש"י שמכשיר ומקשט מעשיו, דנים אותו בדקדוק כחוט השערה יותר מאחר כדי למרק עוונותיו. והמהרש"א מפרש על פי הא דאיתא בכתובות (ח): דכשמנחם אבליים אסור לומר "רבים שתו (את כוס התרעלה) רבים ישתו" לפי שפותח פיו לשטן. ומצינו בברכות (י"ט). שאסור לאבל לומר לקב"ה, שלא נפרעת ממני אחד מיני אלף. משום דמעורר על עצמו מידת הדין, דמשמע כאילו אומר, שצריך ליפרע ממנו עוד, ופותח פיו לשטן. ובהא מיירי הכא, שמי שמצדיק את עצמו על להבא, דהיינו שרוצה שידונו אותו להבא ואומר שמגיע לו עונשים, מעורר בזה את הדין ודנים אותו מלמעלה.

(ו) גמ', אלא אם כן משים נפשו בכפו. פירש רש"י בד"ה ואעפ"כ, כלומר שנפשו מכוונת בכפו. וביאר המהרש"א שכוונתו שנפשו מכוונת בכפו בלב שלם. והוא מפרש, שליבו מכוון כל כך לשמים שיהיו פיו וליבו שוים, כאילו הם במקום אחד בכפו. והעץ יוסף מפרש, שמשרש תענוגי העולם מליבו מכל וכל וכל נפשו ורצונו רק אל השם ית' דהיינו שכאילו נפשו יוצאת מגופו. והעיון יעקב מפרש, שמוסר נפשו על יחוד שמו הגדול.

(ז) גמ', הא ביחיד הא בציבור. הרמב"ם (בפ"ב מתשובה ה"ו) כתב, דציבור כל זמן שמתפללים בלב שלם תפילתן נשמעת. והקשה הגרע"א (בגליון הרמב"ם מהדורת פרנקל) דנסתרו דבריו מסוגיין, דמבואר, שתפילת הציבור מתקבלת אף על פי שאינם מתפללים בלב שלם. ותירץ בשם מוהר"ח אליפנדרוי, דציבור שחלק מהם ואפילו רק אחד מהם מתפלל בלב שלם, חשיבי כאילו מתפללים כולם בלב שלם, ותפילתם מתקבלת.

דף ח' ע"ב

(ח) רש"י ד"ה על זאת, על חדא משמע, בעזרא כתיב. ובד"ה על רזא דנא, בדניאל כתיב. תמה הבן יהוידע הא אין דרכו של רש"י לציין מקומם של פסוקים. ומפרש, דכוונתו דרק בחו"ל לא מבקשים על שתים דשם הוא ממשלת שבעים שרים, ואם יבקשו על שנים יבואו לקטרג. אבל ארץ ישראל איננה תחת ממשלת שרים, אלא ארץ אשר ה' אלוך דורש אותה וכו'. ורש"י נחת לפרש דפסוקים אלו נאמרו בעזרא ודניאל, שהיו בבבל.

(ט) גמ', קשה יומא דמיטרא ביומא דדינא. רש"י פירש דהדמוי ליום הדין משום האוושות והקולות. והמהרש"א כתב שפירושו דחוק. ויש לגרוס "ביומא דדינא", דהיינו שאם הגשם בא בימים ב' וה' שהם ימי הדין, הוא קשה משום דבימים אלו הכל מתקבצין מן הכפרים לעיירות והגשם טורדם.

הכלים בלי גבול ובלי די, פירשו חז"ל שיבלו שפתותיהם ולא יגבילו את המוצאים הפנימים מלומר די.

(ט) **גמ', שם. במכתב מאליהו** (חלק ב' עמ' 222) ביאר דהברכה ד"הריקותי עד בלי די". פירושה שלא תוכלו לומר די. ופירושה, ההגעה אל ההתבטלות השלמה כלפי הקב"ה, והיא, "כי מי אני שארצה להתחייב במה שאינני יכול, הן אני בטל ומבוטל כל כך, שאיני יכול אפילו לרצות". וכי איך שייך בי בנברא פעוט שכמוני, שום רצון נפרד מרצוני ית'. ואם רצוני שאקבל איך אפשר שאסרב. והוא הפירוש שהשפתיים בטלות מלומר די. ולפי זה אין משמעות המילים עד שיבלו שפתותיכם מלומר די - מאמירת די. אלא מהאפשרות לומר די. כי שפתותיכם מלאו הכרת הטוב ושבח הבורא יתברך. ואם כן לא קשיא כלל הקושיא באות הקודמת כי ההודאה היתה בודאי בשפתיים. ולפי זה ניחא נמי המשך דברי הגמ' אלו לענין הנסיון דעשר בשביל שתתעשר. דאין כונת ר' יוחנן לומר דאיירינן הכא בעושר של רבוי נכסים. אלא היינו עושר של הסתפקות במה שיש, והיות האדם שמח בחלקו כי היא דרגת המעשר. ועיין לעיל באותיות ד' ה' ו'.

(י) **גמ', דלא ליעבד לך כדעבד לאבוך.** כתב רבינו גרשום (על הגליון ח:) שנעשה גל של עצמות. [ובבבא מציעא (פד.) איתא שחלה ומת, ולא כיצד מת. (י.ט.)].

(יא) **תוס' ד"ה עשר,** הכי איתא בסיפרי וכו'. בהגהות היעב"ץ (בחיבורו קולן של סופרים) כתב, דלא נמצא כן לפנינו בסיפרי. ופירש דאין כוונתם למדרש חז"ל ה"סיפרי", אלא לספר שלי. [ועיין מה שכתב עוד **בשאלות יעב"ץ** ח"ב סימן קיט]. דהיינו שבגמ' שלפני בעלי התוס' היה הגירסה דדרשינן מ"את כל" לרבות שאר רווחים, ומיתורא ד"עשר תעשר" עשר בשביל שתתעשר. ובמדרש תנחומא (פרשת ראה סימן י"ח) אמרו, עשר בשביל שתתעשר, עשר כדי שלא תתחסר, רמז למפרשי ימים ופרגמטוטיין להפריש חד מעשרה לעמלי תורה.

(יב) **תוס' ד"ה עשר תעשר, בתוה"ד,** העישור יהיה לאותו היוצא לשדה דהיינו עשו הרשע. כתב החתם סופר על התורה (על הפסוק עשר תעשר דברים י"ד) דלפי זה יתפרש סיפא דקרא "היוצא השדה שנה שנה" שלא יאמר בלבבו שבשנה זו לא יעשר כראוי, ואם יצטרך לבסוף ליתנו לעשו תהיה לו תקנה לשנה הבאה שאז יעשר כראוי, אלא על כרחו מעתה יצטרך ליתן לעשו שנה שנה, דכיון שיטיל הגוי מס על הקרקע שוב לא תהא השדה חייבת בתרומות ומעשרות. כמו שכתבו תוס' קידושין (לו:) ד"ה כל, ולא יוכל לזכות בברכת עשר בשביל שתתעשר.

(יג) **גמ', אמר ר' יוחנן מטר בשביל יחיד, פרנסה בשביל רבים.** הקשה הפרשת דרכים (דרך ה' דרוש כ"א) הא איתא לעיל (ב:) דר' יוחנן לא חשיב מפתח של פרנסה דאמר גשמים היינו פרנסה, והכא אמר ר' יוחנן גופיה דיש חילוק בין גשמים לפרנסה, והניח בצריך תלמוד.

(יד) **גמ', כיון דלרבים הוא בעי, כרבים דמי.** גירסת רבינו חננאל

מדאורייתא. ואם כן איך אמר ר' יוחנן לינוקא דריש לקיש זיל נסי, אף אי סבר דמעשר תבואה בזמן הזה מדאורייתא. מכל מקום בזמן שנאמר הפסוק ד"ובחונני נא בזאת" על ידי מלאכי שהוא עזרא, לא נהג מעשר תבואה מדאורייתא לכולי עלמא, עיין שם. ועל כרחק שהותר לנסות במעשר תבואה כדי להחזיק ידי הכהנים והלוויים, ואם כן הוא הדין למעשר כספים שעיקרו נתקן להחזיק ידי עמלי תורה.

(ד) **גמ', חוץ מזו.** דעת המאירי שאסור לנסות את הקב"ה אפילו במצות מעשר על מנת להתעשר. דהווי בכלל מה שאמרו במתני' דאבות (פ"א מ"ג) אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס. וחייב לעשות לשם שמים וידע בבטחון שסוף השכר לבא, [אלא אם כן יעכבו חטאין]. ואף שבכל המצוות יודע שסוף השכר לבא, מכל מקום אין לבו סמוך בשאר יעודי השכר מכל וכל, אבל בזו יהא בטוח לגמרי, משום שכל מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה. אמנם תוס' פסחים (ח:) ד"ה שיזכה פליגי. שהקשו, איך שרי לתת סלע לצדקה על מנת שיחיה בני, והלא הוי כעבדים המשמשין על מנת לקבל פרס. ותירצו, דעבדים המשמשין על מנת לקבל פרס היינו דוקא בגוונא שאם לא יגיעהו השכר יהיה תוהה על הראשונות. ובראש השנה (ד.) הוסיפו התוס' ד"ה בשביל, "כגון אומות העולם". (ועיין באות הבאה)

(ה) **גמ', ובחונני נא בזאת וגו' אם לא אפתח לכם וגו'. בפתחי תשובה** (יו"ד רמ"ז סק"א) הביא שכתב המשנת חכמים, דלא הותר לנסות במעות מעשר אלא כשעושה על מנת להתעשר, אבל בשביל טובה אחרת, כגון שיחיו בניו וכדומה, אסור לנסות. וכתב בשיורי כנסת הגדולה (יו"ד רמ"ט הגהות הטור אות א') שכדי שיהא שרי לנסות במעשר צריך להפרישו כראוי דהיינו שיפריש גם מהקרן, ושיפריש מכל הרווח, עיין שם. וכתב עוד שצריך להפריש עשירית דוקא, לא פחות ולא יותר, כי גם המוסיף גורע מחמת דלמעשר יש סוד ויסוד.

(ו) **גמ', אם לא אפתח לכם את ארובות השמים וגו'. בספר מטה משה** (עמוד גמילות חסדים ח"ב פ"ח) כתב, שאם ניסה ורואה שאינו מתעשר, יידע שמן השמים יודעים שזו היא טובתו.

(ז) **גמ', עד שיבלו שפתותיכם מלומר די.** ביאר המהר"ם שוף דהיינו כמו שעתה אנו רגילים לומר בפסח ט"ו "דיינו", כן נאמר הכא "דיינו", כל כך, עד כי יחדל הסופר מלספור.

(ח) **גמ', שם. בספר רשפי אש** (ליקוטי אגדות אות ר"ג) הקשה דהרי תיבת די"א אינו כלל ממוצא השפתיים. ותירץ, דבאמת לכך יבלו השפתיים מחמת אמירת די תמיד, ולא ישתמשו במוצא השפתיים. ובספר פרי הארץ (מכתב כב) תירץ, בהקדם מאמר חז"ל על הפסוק בתהלים (פ"כ ג') מה יתן לך וגו' לשון רמיה, דאמרו רז"ל (ערכין ט"ו.) שהלשון מוקפת שתי חומות של עצם ובשר שהם השניים והשפתיים, נמצא שהחומות הן מגבילות את הלשון, ובהסיר הגבול תתפשט מלת הלשון וכל מוצאים הפנימיים, לכן כשהוא אומר והריקותי לכם ברכה שתהיה הברכה בהרקה מן

הדרה היוזמי

מסכת תענית דף ט - דף י

כב סיון - כג סיון התשע"ד

(ט"ז). איתא דאם שתי טיפין היו יוצאות מדפוס אחד, היו מטשטשות את הארץ ואינה מוציאה פירות.

(כ) **גמ'**, **ללמדך שגדול יום הגשמים כיום שנבראו בו שמים וארץ**. פירש **רש"י ד"ה ללמדך**, דהאי ללמדך קאי אקרא דלקמן שהשוה יום גשמים לבריאת העולם. **ובבניהו פירש על פי מה שמצינו בחגיגה (ט"ו)**, דאין בין מים העליונים למים התחתונים אלא כמלא נימא. ונמצא שבבריאת העולם נעשה פלא גדול, שעל אף שמים העליונים והתחתונים קרובים כל כך, מכל מקום אינם מתערבים זה עם זה. ואם כן כוונת הגמ' בללמדך אדלעיל, דבירידת גשמים הלא אין בין טיפה לטיפה אלא כמלא נימא ומכל מקום אין נוגעין זו בזו, ללמדך שגדול יום גשמים כיום שנבראו בו שמים וארץ, לעשות בו פלאים כעין בריאת העולם. ואחר כך הסמיך על המקרא דהושווה יום גשמים לבריאת העולם.

(כא) **[גמ' שם, הריטב"א במועד קטן (כט)]** פירש דהחילוק בין לשלו שאומר לחי, לבשלוש שאומר לנפטר. משום דהחי צריך תפלה על המקום שהולך לשם כי מכאן כבר נפטר בשלום. אבל המת צריך שילך מכאן בשלום, דהיינו שיהיו בידו מצות ומעשים טובים ואז ימצא שם שלום בודאי. ועושים זאת לסימן טוב כי בשלום הוא הולך. הרי שאם אומרים בשלום מתיחסים למקום שיוצא משם, ואם אומרים לשלום מתיחסים למקום שהולך לשם. אם כן יש לומר דהכא נמי, התייחס בדבריו למקום יציתאתם כי אמר להם שילכו מכאן בעוד שהם עדיין בשלום, לפני שיענשו כמו שראה בחלום. (א.ל.).

(כב) **רש"י ד"ה מלוחין הן**, ואין תבואה גדילה מהן. הקשה הגרע"א **בגליון הש"ס**, תיפוק ליה מהא דאין טעמם מלוח. **והבן יהוידע** יישב בדוחק דעל טעם המליחות היה פשיטא לגמ' שמתמתקין על ידי תערובת מים עליונים, ומכל מקום הקשתה דטבען לא ישתנה ולא יוכלו לגדל תבואה. ותירצה שמשנתה גוף המים עצמם בעבים למתקם, וממילא משתנה טבעם לגדל תבואה.

דף י' ע"א

(א) **גמ'**, **וכל העולם כולו על ידי שליח**. הקשה הגבורת ארי, הא אמרינן **לעיל (ב)** דמפתח של גשמים לא נמסר לשליח. ותיירך, דלא מיירי התם אלא בארץ ישראל. **והפרשת דרכים (דרך ה' דרוש כ"א)** (עיין **לעיל דף ט' אות טז**) כתב דיש שני אוצרות של גשמים נפרדים. א. "אוצרך הטוב" שמפתח ידיה לא נמסר לשליח, ב. אוצר שאינו של ברכה וממנו משקה על ידי שליח את כל העולם.

(ב) **גמ'**, **ארץ ישראל שותה מי גשמים וכל העולם כולו מתמצית. החזון איש (או"ח י"ח, ז')** יישב בזה את סתירת השלחן ערוך, שבסימן קי"ד (ס"ד) פסק, שאם **הזכיר** גשם בקיץ אפילו במדינה הצריכה גשם בקיץ, מחזירין אותו. ובסימן קי"ז (ס"ב) פסק שאם **שאל** גשם בקיץ במדינה כזו, אינו חוזר אלא בתורת נדבה. וביאר דגבי שאלה יש צד לומר דכיון שבאותה מדינה צריכים באותו זמן

שאני משה רבינו כיון דאלים זכותיה, כרבים דמי. **והתוס' בראש השנה (ט"ז)**. **ד"ה כמאן** כתבו לענין הא דאמרינן דבציבור מהני תפילה לאחר גזר דין, דאם יחיד מתפלל על רבים, מהני כמו רבים, ודבריהם כגירסא דידן דכיון דלרבים הוא בעי כרבים דמי. (טו) **גמ'**, **כיון דלרבים הוא בעי וכו'**. עיין באות הקודמת גירסת רבינו חננאל. **ובפרשת דרכים (דרך הרבים סוף דרוש י"ג)** ביאר לפי זה דברי המדרש (לא נודע מקומו), על הפסוקים "ואתחנן אל ה' וגו' אתה החילות להראות את עבדך את גדלך - זה המן". ותמה מה הקשר בין המן לתפילתו להכנס לארץ. וביאר דמשה הבין שאין הקב"ה מקבל תפילתו משום שכבר נגזר דינו, וביחיד לא מהניא תפילה לאחר גזר הדין. ועל כן הזכיר את המן, שהיה בזכותו של משה. ומשום דאין פרנסה בשביל יחיד, אלא על כרחך דיני כרבים. ואם כן יהני נמי לקריעת גזר דין כתפילת רבים.

דף ט' ע"ב

(טז) **גמ'**, **למחר כי הוו מיפטרי מיניה וכו'**. ביאר המהרש"א בחידושי אגדות, ששילחם לחזור למקומם לשלום, כדי שיתקיים בהאי גוונא מה שחלם עליהם "ואכחיד את שלשת הרועים", ולא שיתקיים חלילה כפשוטו ויענשו במיתה. **ובבן יהוידע** ביאר, שכשאמר להם ליזלו רבנן בשלמא, נתכוין להפוך גזר דינם לטובה. להפוך את מידת הדין הרמוזה באותיות **שמאל** לאותיות **שלמא**.

(יז) **גמ'**, **כי היכי דמשקרי בבלאי הכי משקרי מיטרייהו. המהרש"א (בחידושי אגדות)** ביאר, על פי מה דאיתא **בגמ' לעיל (ח:)**, אין הגשמים נעצרין אלא בשביל פוסקי צדקה ברבים ואין נותנין, שנאמר נשיאים ורוח וגשם אין. וכוונתו, דהבבליים פוסקים לצדקה ולא מקיימים ולכן מגיעים אליהם נשיאים ורוח, וגשם אין. וכן כתב **בבן יהוידע**. והביא דברי הגמ' **בביצה (לב:)** עתירי בבל יורדי גיהנם, שאין מרחמין ליתן צדקה.

(יח) **גמ'**, **ר' אליעזר אמר וכו' ממימי אוקיינוס הוא שותה וכו' ר' יהושע אומר וכו' בפרשת דרכים (דרך ה' דרוש כ"א)** כתב, דאלו ואלו דברי אלקים חיים. על פי מה דאמרינן **בבבא בתרא (כ"ה:)** מיום שחרב בית המקדש, אין הגשמים יורדים מאוצר טוב. שנאמר "יפתח ה' לך את אוצרו הטוב וגו'", בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, וישראל על אדמתם גשמים יורדין מאוצר טוב וכו'. נמצא דיש שני אוצרות לגשמים, א. אוצר טוב, ב. אוצר שאינו טוב. ואם כן יש לומר דבזמן שעושין רצונו של מקום הגשמים ממים העליונים שהם אוצרו הטוב. וכשאין עושין רצונו של מקום שותין ממי האוקיינוס. והביא שנמצא כן מפורש **בילקוט שמעוני (על הפסוק "ואד יעלה מן הארץ", בראשית פ"ב, כ')**. דיש שני דרכים בירידת הגשמים, פעמים ששואבים מים מן הים, וכשרוצה הקב"ה לברך צמחה של הארץ וליתן צידן של בריות, פותח אוצרו הטוב שבשמים, וממטיר על הארץ, עיין שם.

(יט) **גמ'**, **ואין בין טיפה לטיפה אלא כמלא נימא. ובבבא בתרא**

הדרה היוזמי

אמאי לא חששו בזה לדברי הירושלמי (הובאו בתוס' לעיל ב: ד"ה העובר) שאין מזכירין מבערב, דלית תמן כל עמא ויעשו אגודות אגודות. ותירץ, דשאני שאלה דממילא אין מתחילין ביום אחד בכל המקומות [דיש חילוק בין ארץ ישראל לגולה], ועל כן לא חשו לאגודות. ובחשק שלמה תירץ, דבהזכרה שמתחילין ביום טוב שפיר להתחיל במוסף, משום דהכל מצויין בבי כנישתא. אבל בשאלה שהיא ביום חול ליכא תקנה, כמבואר שם בירושלמי, משום דבשחרית אי אפשר משום דצריך הש"ץ להכריז תחילה, ואסור להפסיק בין לגאולה לתפילה. ואם תאמר שיתחילו במנחה, מאן לימא לן דבמנחה יהיו כל העם בבית הכנסת.

ח) מתניתין, כדי שיגיע אחרון שבישראל וכו'. תוס' בבא מציעא (כ"ח.) ד"ה חמשה עשר הקשו, דארץ ישראל היא ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה, ולא סגי בט"ו יום להגיע מירושלים לקצה ארץ ישראל. (עיין שם, ובתוס' ראש השנה כ"ג: ד"ה כמה.) ותירצו, דד' מאות פרסה היינו עם כרמים ויערים, אבל הישוב עצמו לא היה גדול כל כך. והרא"ה והריטב"א (בסוגיין) תירצו, דאין הכי נמי בהילוך רגיל לא סגי בט"ו יום, והכא הטילו על יושבי המקומות הרחוקים בקצה ארץ ישראל, שילכו מהר יותר. או שילכו קצת גם בלילה, כדי שלא תתעכב השאלה מחמתם.

ט) גמ', א"ר אלעזר הלכה כרבן גמליאל. הקשה הר"ן (ב'). מדפי הרי"ף ד"ה ואיכא מאי נפקא מינה דהלכה כרבן גמליאל, הא רבן גמליאל לא איירי אלא בזמן בית המקדש, ומשום תקנתם של עולי רגלים. ותירץ, דנפקא מינה גם בזמן הזה, באתרי דאיכא פירי בדברא שיכולין לאחר עד ז' במרחשון [כדאמרינן לעיל (ד):]. אך הקשה שהרי"ף (שם) והרמב"ם (פ"ב מתפילה הט"ז) לא הזכירו רק דהלכה כרבן גמליאל, ובגולה מיום ס' בתקופה, ולא חילקו בין זמן הזה לזמן הבית, או אם אית להו פירי בדברא או לאו. ופירש, דלשיטתם הא דפסקינן הכא כרבן גמליאל, היינו גם בזמן הזה וגם בדלית להו פירי בדברא. ומשום, דטעמא דעולי רגלים שייך גם לאחר החורבן, לפי שהיו מתאספין ברגל בכל סביבות ירושלים כמו שעושין גם היום, ומפני עולים אלו ראוי שנאחר השאלה.

י) גמ', ובגולה עד שישים בתקופה. רש"י ד"ה תתאי כתב, וכן אנו נוהגים שכל מנהגינו אחר בני בבל. והרא"ש בתשובה (כלל ד' תשובה י') תמה, דדוקא בדבר איסור והיתר, חיוב ופטור וטומאה וטהרה, אמרינן דתלמוד בבלי עיקר. אבל לענין דבר התלוי בצורך השעה כגון שאלת גשמים למה לא נהג כבני ארץ ישראל ששואלין מז' במרחשון, כיון שגם בארצות כגון אשכנז צרפת וספרד, צריכים מטר מיד אחר החג, ובלעדיו לא תתקיים התבואה. והלא בני ארץ ישראל ובני בבל לא פליגי, אלא שנהגו לפי צורך מקומם. וראיה דיש לנהוג בכל מקום כפי צרכו, מהא דשרי לבני בבל לשאול ביום ס' לתקופה, ודלא כדאיתא להדיא במתניתין. ועיין שם שהרא"ש עצמו הנהיג פעם אחת בספרד, לשאול מטר בפסח, וחזר בו. משום שאחרים לא קבלו את דבריו,

מטר שרי לשאול בימות החמה, אבל גבי הזכרה שאנו מסדרין שבחו של מקום, בעינן לילך אחר סדרי ארץ ישראל, דעיקר הגשמים בארץ ישראל הם, וכל העולם שותה מתמציתם. הלכך לא שייך להזכיר בעת שבארץ ישראל לא בעו מטר. (ועיין לקמן אות י', יא) וביאר בזה את דברי הפרי מגדים והחיי אדם המובאים בביאור הלכה קי"ד, ד' ד"ה ואפילו, ודלא כהבה"ל שם.

ג) גמ', ארץ ישראל שותה תחילה. הקשה הגבורת ארי הא היינו רישא, דתניא ארץ ישראל שותה מי גשמים, וכל העולם כולו מתמצית. דהיינו, משום דארץ ישראל שותה תחילה, נמצא הנשאר לכל העולם כולו. כדמוכח בסמוך, דקאמר, כל העולם כולו מתמצית גן עדן הוא שותה, שנאמר "ונהר יוצא מעדן". פירוש, דגן עדן שותה תחילה תמצית, והנשאר לכל העולם. וביאר, דהא דקאמר כל העולם כולו מתמצית, לאו אתמצית דארץ ישראל קאי לאחר שתייתה, אלא אתמצית גן עדן קאי שאותו שותה כל העולם. אך ארץ ישראל שותה מי גשמים בפני עצמן כמו גן עדן. [וקרא דנהר יוצא מעדן וגו' אבל העולם קאי חוץ מארץ ישראל. וכן יש לפרש קרא ד"הנותן מטר על פני ארץ", דהיינו דגבי ארץ שהיא ארץ ישראל, קרי לגשם מטר. וגבי חוצות, שהוא חוץ לארץ שני קרא בדיבוריה וקרי לגשם מים, "ושולח מים על פני חוצות". ושמע מינה דארץ ישראל שותה מעיקר הגשם, וחוץ לארץ מן התמצית. דלעיקר קרי גשם ולא לתמצית]. ותנא הכי קאמר, ארץ ישראל שותה מי גשמים וכל העולם כולו מתמצית, אלמא תמצית לאו מי גשמים קרי להו.

ד) גמ', ור' אליעזר, ההוא במעשה ידיו של הקב"ה הוא דכתיב. פירש המהרש"א (בחידושי אגדות) דהיינו שהפסוק "מפרי מעשיך תשבע הארץ", מיירי לדעת ר' אליעזר בבריאת העולם, ורצונו לומר מפרי של מעשה ידיך תשבע הארץ, כלומר שבראת את הים כדי שעל ידי מימיו תשבע הארץ.

ה) גמ', ועולם א' משישים בגן, וגן אחד משישים לעדן. כתב המהרש"א (בחידושי אגדות) דעל כרחק אין הכוונה שהגן הוא כשישים פעמים כל העולם, ועדן כשישים פעמים הגן. דאם כן נמצא העולם א' משלש מאות ושישים מעדן, והגמ' הלא הוכיחה שהעולם שותה מתמצית גן עדן, מהפסוק "ונהר יוצא מעדן וכו'" דמיירי בעדן עצמו. ואם כן איך מתיישבת הברייתא דמתמצית בית כור שותה תרקב. אלא על כרחק דהעולם הוא אחד מס', מהגן כולל עדן. והכי קאמר, עולם א' מס' בגן היינו עם עדן, ובגן עדן עצמו הגן הוא א' מס' מעדן, ועל כן אתי שפיר שמתמצית בית כור שותה תרקב. [ועיין שם שביאר שלזה נתכוין רש"י בסוף ד"ה תנא מתמצית].

ו) גמ', נקיטין טובעני ולא יובשני. עיין רש"י ד"ה נקיטין ותוס' ד"ה טובעני. ורבינו גרשום פירש, דפעמים שהזרעים טובעים מריבוי מים, אבל לעולם אינם מתייבשים.

ז) מתניתין, בג' במרחשון שואלין את הגשמים. משמע שמתחילין לשאול כבר מערבית הלילה. והקשה המגן אברהם (קי"ד, א')

הדרה היוזמי

יד) מתניתין, הגיע י"ז במרחשון וכו' התחילו היחידים מתעניין. פירש רש"י לעיל (ו.) ד"ה יחידים, דסתם מתניתין כר' מאיר, דאמר זמן רביעה אפילה בי"ז במרחשון, והוא זמן תענית יחידים. וביאר הר"ן (ד: מדפי הרי"ף ד"ה מתניתין), דהא דתנן בסיפא שבראש חודש כסליו גוזרין תענית על הציבור, היינו משום דהוא זמן רביעה אחרונה אפילו לר' יוסי, דמאחר זמן הרביעה. אם כן לר' מאיר אפילו במיעוט השנים אינה מתאחרת יותר, ועל כן הוא זמן ראוי לגזור תענית על הציבור.

טו) גמ', ומפסיקין בראשי חדשים. הקשה הרן אורה (בעמוד ב') אמאי תני גבי תענית יחידים ומפסיקין בראשי חדשים, הא מראש חדש כסליו גוזרין תענית על הציבור, והיחידים מתעניין קודם לכן מי"ז במרחשון. ותירץ, דקאי אהיכא דחל י"ז במרחשון בשלישי בשבת, דהיחידים אינם יכולין להתחיל לפני יום שני שלאחריו, שהוא כ"ג במרחשון, משום דאין גוזרין תענית בתחילה בחמישי, ואז יחול שני בתרא של תענית היחידים בראש חודש כסלו, ועלה קאמר דמפסיקין. (ועיין באות הבאה).

טז) רש"י ד"ה ומפסיקין בראשי חדשים, שאם חל ר"ח בשני ובחמישי וכו'. (עיין באות הקודמת). ובחשק שלמה הקשה, דאם חל ראש חודש בחמישי, הא כבר השלימו היחידים ימי תעניתם דהא אז חל שני קמא שלהם בכ' לחודש מרחשון, ויום ה' הוא כ"ג בחודש, ושני תנינא הוא כ"ז בו, ואם כן לא שייך בו הפסקה כלל. ותירץ בשם רבי יעקב באריט, דבכהאי גוונא אינם יכולים להתענות בחמישי ובשני בתרא, כיון דגם כ"ג וגם כ"ז מרחשון הם ימים טובים במגילת תענית, וצריכין להשלים בכסליו, ושפיר קאמר דמפסיקין גם לראש חדש.

דף י"ע"ב

יז) גמ', תלמיד, כל ששואלין אותו דבר הלכה בלמודו ואומר. גירסת התוס' ד"ה איזהו ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומרה. דהיינו דהכא מיירי שידוע להשיב בכל מקום במסכת שהוא לומד. וכן גרס רבינו חננאל, אלא שפירש דבכל מקום הוא כמו בכלום מקום, דהיינו באיזה מקום מן התלמוד. וולדבריו לא קשה קושיית התוס' דשאני הת"ח האמור במסכת שבת דידוע להשיב באמת בכל מקום, עיין שם בפירוש רבינו חננאל. עוד כתב רבינו חננאל דאפילו במסכת כלה היינו שמתעסקין בה כל תלמיד חכם, שרוצין לשנותה בכלה של אדר. ונהוא כפירוש רבינו יצחק בתוס' שבת (ק"ד.) ד"ה ואפילו, דהאי מסכת דכלא היינו דרשות הסדורות מהלכות החג.

יח) גמ', תניא אידך לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה, תלמיד עושה. היא ברייתא בתוספתא (א', ו'). ובהגהות הגר"א שם גרס כהמשך לדברים, "אלא כל שמינוהו בית דין פרנס על כך שאירע להם צער ונוקק להם". דהיינו שאדם זה ראוי להקרא יחיד. ועיין במרדכי (סימן תרי"ח, תרי"ט) שנראה שגם הוא גרס כן בתוספתא. וכתב, דמכאן נהגו שבראש השנה ויום הכיפורים

ולא רצה לעשות אגודות אגודות. (ועיין באות הבאה).

יא) שם. בפירוש המשניות להרמב"ם (אמתניתין) כתב, דדיני מתניתין הם בארץ ישראל ובמקומות הקרובים לאוירה. אבל בשאר ארצות שואלים בזמן שהמטר טוב והגון באותו המקום, ועושים אותו הזמן לדידהו כאילו הוא ז' במרחשון. ואם יתעכבו באותם מקומות הגשמים אחר זמן דידהו צריך להתנהג בתעניות כפי זה. כי יש ארצות שהגשמים מתחילים בניסן, ומרחשון קיץ אצלם. והיאך ישאלו באותו מקום גשם במרחשון, בזמן שהוא סימן קללה לדידהו. וכתב שדבר זה הוא סברא נכונה ונראית לעין. (עיין בתרגום פירוש המשניות המובא בתשובת הרא"ש דלעיל). ובשו"ת הרא"ש (המובא באות הקודמת) הקשה, ולדברי הרמב"ם שכתב בחיבורו (פ"ב מתפילה ה"ז), מקומות שהם צריכין לגשמים בימות החמה כגון איי הים הרחוקים, שואלין את הגשמים בעת שהם צריכים להם בשומע תפילה. היאך כתב בפירוש המשניות דאותם מקומות שצריכים גשמים בקיץ, דינם כמו ז' מרחשון. ומשמע להדיא, ששואלין בברכת השנים, ולא בשומע תפילה. ותירץ, דדוקא לארץ שלימה נתנו זמן שאלה בפני עצמו כפי צרכה, ובברכת השנים, ואהא מיירי הרמב"ם בפירוש המשניות. אבל לעיר אחת אין דין בפני עצמה והרי היא כעיר נינה המבואר לקמן (י"ד:). דשואלין בשומע תפילה דווקא. ובחיבורו איירי גבי איי הים דאית להו דין עיר. אמנם הכסף משנה (שם) תמה מנין לו דאיים, אין להם דין ארץ. ויישב שבפירוש המשניות כתב לענין עצם הדין ששואלים אז מטר, אבל לא נחית לפרש באיזה מקום בתפילה ישאלו. והוא מה שכתב בחיבורו שישאלו בשומע תפילה.

יב) גמ', וסימניך עילאי בעו מיא תתאי לא בעו מיא. פירש רש"י בד"ה תתאי, דקרי לרב עילאי לפי שהיה מארץ ישראל שגבוהה מכל הארצות. ורבינו חננאל גרס להיפך, "רב אמר כלפני ס' ושמואל אמר כלאחר ס'". ולשמואל קרי עילאי לפי שנהרדעא אתריה דשמואל היא גבוהה ומבקשין מים. וסורא שהיא אתריה דרב, ולגבי נהרדעא היא תתאה, אמר כלפני ס'. ונהעב"ץ תמה על רש"י וכי מפני שרב מארץ ישראל יקדים זמן השאלה בבבל אם אינה צריכה לכך. ופירש נמי כרבינו חננאל, אלא שכתב לפי גירסתא דידן שסורא היא עילאה, ורבינו חננאל מעיד שהאמת היא שנהרדעא גבוהה].

יג) גמ', שלא להפקיע את השערים. עיין רש"י בד"ה ותנינא, ותוס' בד"ה אין גוזרין. ורבינו גרשום פירש, דבני הכפרים היו רגילים לבא לעיר בימי הכניסה, דהיינו שני וחמישי, והיו מביאים מים ומזון למכור לאחיהם שבכרכים. ועל כן אם יגזרו תענית בחמישי בתחילה, ובני הכפרים לא ידעו בבואם שהיום תענית יביאו עימם מזון כפי הצורך לשבת, ולא יהיה בזה די גם לסעודה דמוצאי התענית, ועל ידי זה יופקעו השערים. מה שאין כן כשגוזרים בשני תחילה, כבר ישמעו אז שגזרו תענית גם בחמישי, ויביאו עמם מזון כפי הצורך למוצאי התענית ולשבת.

הדרה הדרה

אפילו שכח ואכל לא ינהוג עידונין בעצמו, וכל שכן בלא אכל. ובבני בנימין (על הרמב"ם שם) כתב, דהרמב"ם הוציא דין זה מסברא.

כב) גמ', אל תראו עצמכם כשאתם שבעין לא בכני עשו ולא בכני ישמעאל. הקשה הרמב"ן בפירוש התורה (בראשית מ"ב, א'), אמאי הזכיר עשו וישמעאל שלא היו דרים אז בארץ כנען, ולא אמר שלא יראו שבעים בפני בני ארץ כנען. ותירץ, דבני עשו וישמעאל היו באים מארצותם לשבור אוכל במצרים, והיו עוברים דרך ארץ כנען. ואם היו רואים את בני יעקב שבעים, היו באים בדרכם לאכול ממעט הלחם שבבית יעקב. עוד הקשה על עיקר דברי הגמ', דלפי זה דחוק מה שסיים יעקב את דבריו לכו שברו וגו' ונחיה ולא נמות. (עיין שם)

כג) רש"י ד"ה למקום שאין מתענין וכו', כל התעניות שקבלו עליהן בני עירו. הרמב"ם (פ"א מתעניות הט"ו) כתב, הרי זה מתענה ומשלים תעניתו. ודייק הלחם משנה דמשמע מלשונו שמשלים רק תעניתו זו בלבד ולא שאר תעניות של בני עירו. והקשה דאם כן אמאי נקטה הברייתא מתענה ומשלים דלתענית זו סגי לכתוב הרי זה מתענה, ופשיטא דישלים. מה שאין כן לרש"י נחא, דמשלים היינו כל שאר תעניות של בני עירו. וכתב, דאולי צריך לדחוק גם בדברי הרמב"ם כרש"י. [ועיין בילקוט שינויי נוסחאות שברמב"ם הוצאת פרנקל דבכתב היד ליתא תיבת תעניתו וזוהי נחא דהרמב"ם נקט לשון הברייתא].

כד) תוס' ד"ה ההולך, ל"ש דעתו לחזור ל"ש אין דעתו לחזור וכו'. הרא"ש (סימן ז') כתב דדין זה הוא דוקא כשדעתו לחזור. וביאר הב"ח (סימן תקע"ד) דלא פליג אתוס', דאינהו מיירי כשקיבל עליו התענית בפירוש, דחייב להשלים אפילו אין דעתו לחזור. והרא"ש מיירי כשלא קיבל עליו התענית ומשום הכי בעי דעתו לחזור.

כה) גמ', שני תלמידי חכמים שמהלכים בדרך ואין ביניהן דברי תורה ראויין לישרף. הקשה המהרש"א (חידושי אגדות), הא אפילו גבי יחיד המהלך בדרך ומפנה לבו לבטלה תנן במסכת אבות (פ"ג ה"ה), שמתחייב בנפשו. ומאי קא משמע לן בשניים. ותירץ, דהוסיף כאן, דאפילו אם כל אחד מהם בפני עצמו עוסק בתורה לא מהני, דבעינן דוקא שישאו ויתנו בדבר הלכה בצוותא, שתהיה התורה יוצאת מביניהם. והטעם, משום דשנים שיושבים ועוסקים בתורה שכינה ביניהם (שם משנה ג'), ואם אינם עוסקים בתורה יחדיו ומבטלים אש השכינה מביניהם, ראויים לישרף.

כו) [איכא ביניהו דיתיב בארבא. פירש רש"י משום מזוני איכא משום מעיינא ליכא. וצריך עיון דהא איתא בשבת (יח.) אין מפליגין בספינה ג' ימים קודם השבת. ופירש הרי"ף (שם ז: מדפי הרי"ף) דהיינו משום שבשלשה ימים ראשונים, יש שנוי ווסת מחמת נענוע הספינה. ואם כן לפי מה שפירשו רש"י ותוס' בד"ה משום מעיינא ודאי שאכילה מרובה תשפיע על המעיים עם טלטול הספינה. אמנם הקרבן נתנאל בשבת (על הרא"ש סימן ל"ח אות מ') כתב, דכל דין דאין מפליגין בספינה מהאי טעמא שייך

עוברים לפני התיבה הפרנסים המנהיגים, המגינים על הדור שלהם. ובהגהות מרדכי שם כתב, דבירושלמי (בפירקין ה"ד) פריך, וכי מכיון שנתמנה על הציבור הוא מתפלל ונענה, בתמיה. ומתוך, דמיירי דוקא אם נתמנה ונמצא נאמן.

יט) גמ', מי שהיה מתענה על הצרה ועברה וכו' הרי זה מתענה ומשלים. הקשה הראב"ד בהשגות (פ"א מתעניות הט"ז) דתנן לקמן (י"ט). היו מתענין וירדו להם גשמים, ר' אליעזר אומר קודם חצות לא ישלימו, עיין שם. ותירץ, שרק צרת גשמים עוברת לגמרי, אבל שאר צרות בכלל, יש לחוש שלא עברו לגמרי וצריך רחמים שלא יחזרו, על כן ישלימו. ותמה הרא"ש (סימן ו') על דבריו, דגם הא דתנן בגשמים שלא ישלימו, מיירי כשעדיין לא ירדו גשמים כל צרכם, ומכל מקום עושין שמחה באותו היום ומשום שהתחילו להוושע, בוטחין בבורא שיוירד להם כל הצורך. וטעם זה שייך גם בשאר צרות. וכתב (וכן כתב הר"ן ב: מדפי הרי"ף ד"ה הרי) שמדברי הרמב"ם (שם, ושם בהל' ט"ו) מבואר לחלק, בין ברייתא דידן דמיירי ביחיד. ומתני' דלקמן דמיירי בציבור. וכן דעת רש"י לקמן (כ"ה:): ד"ה ויהיו הציבור. ובטעם שהקילו בציבור כתב הרא"ש, דצבור צריכין להלל ולהודות מתוך שמחה ובכרס מלאה. והר"ן כתב משום טרחא דצבורא. והמגיד משנה (שם) כתב, משום דלב בית דין מתנה על כך כשגוזרין תענית על הציבור. וכתב הקרבן נתנאל (שם אות ל') דנפקא מינה בין הטעמים כשמת החולה בחצי היום. דלטעם הרא"ש גם ציבור צריכין להשלים, אבל לשאר הטעמים פטורים.

כ) גמ', ההולך ממקום שאין מתענין למקום שמתענין הרי זה מתענה עמהן. כתב המרדכי (סימן תרכ"א) בשם הריב"א, דמיירי אפילו דעתו לחזור לעירו. וכתב דכל מקום כיון שלא קיבל עליו התענית אינו צריך להתענות אלא כשהוא עמהם, אבל כשיצא מחוץ לתחום העיר שרי לאכול. עוד כתב שהראב"ה (סימן תתנ"ב), התיר לאכול אפילו כשהוא באותה העיר, כשאוכל בצינעא בחדר אחר שלא יהו רואין אותו. והטור (תקע"ד) כתב, דנראה שפירשו דאיירי בגוונא שהגיע לעיר באמצע יום התענית, ולא קיבלו עליו מתחילה. אך מסוגיין מוכח דמיירי בהולך שם קודם לכן, וקיבל עליו תענית. דודאי הוי תענית גמור דאסור לאכול אפילו כשיצא חוץ לעיר. והבית יוסף (שם) תמה, היכי מוכח כן מסוגיין. וביאר הב"ח דמדאמר שכח ואכל ושתה אל יתראה בפניהם וכו', מוכח דלכתחילה אף אם יצא חוץ לתחום ליכא גוונא שיהא שרי לו לאכול, ועל כרחך משום דמיירי שקיבל עליו התענית מתחילה.

כא) גמ', ואל ינהיג עידונין בעצמו. כתב הרמב"ם (פ"א מתעניות הי"ד) שכל השרוי בתענית בין שהיה מתענה על צרתו, או על חלומו. בין שהיה מתענה עם הציבור על צרתם. הרי זה לא ינהוג עידונין בעצמו וכו'. והשיג הראב"ד שלא נזכר בגמ' כן אלא בשכח ואכל. ומדברי הרב המגיד נראה, שהרמב"ם הוציא דינו מכאן, ולמד דאין דין זה מיוחד בשכח ואכל. אלא הכי קאמר,

הדרה היוזמי

מסכת תענית דף י - דף יא

כג סיון - כד סיון התשע"ד

קודם ירידתם שיוסף שרוי בריוח, אדרבא משמע שבאותו הזמן אכתי לא ידעו כלל ממצבו, ואיך שימש לוי אז באופן שיוכבד נולדה בירידתם למצרים. ותירץ, השפת אמת דאינהו סברי שיוסף מת.

ד) גמ', באין שני מלאכי השרת וכו', ומניחין לו ידיהן על ראשו וכו'. ביאר הבן יהוידע, דכיון שאמרו חז"ל לעולם יראה אדם שכינה למעלה מראשו, וזה שפירש מצרת הציבור, מראה שלא איכפת ליה מצער השכינה. דהא "בכל צרתם לו צר" (ישעיה סג, ט). ומניחין ידיו על ראשו, כדי להראות שהשכינה נסתלקה מעל ראשו.

ה) גמ', פלוני זה שפירש מן הציבור אל יראה בנחמת הציבור. הקשה העיון יעקב מה העונש בזה, הא כיון שלא אכפת לו מצרתם, לא אכפת לו נמי מנחמתם. ותירץ, דהכוונה שלא יראה בנחמת ציון וירושלים. ועיין ברבינו חננאל שגרס להדיא אל יראה בנחמת ישראל.

ו) גמ', ושמא יאמר אדם מי מעיד בי וכו'. ביאר הקרן אורה שד' דעות דאמרינן, אבני וקורות ביתו, מלאכי השרת, נשמתו, איבריו. הם כנגד ד' זמני העבודה שנאמרו בפרשת קריאת שמע, בשבתך בביתך, ובלכתך בדרך, ובשכבך, ובקומך. על שבתו בבית מעידים האבנים והקורות. על לכתו בדרך, המלאכים המלוים אותו. על שכבו מעידה נשמתו, ועל קומו, אם נתעצל אי לאו מעידים אבריו.

ז) גמ', בשעת פטירתו של אדם לבית עולמו כל מעשיו נפרטין לפניו. העיון יעקב מהמדרש, שהטעם הוא, כדי שלא יתרעם על אדם הראשון שגרם לו המיתה. וכשפורטין מעשיו, רואה שחטא יותר ולא תהיה לו תרעומת.

ח) גמ', ואומרים לו כך וכך עשית במקום פלוני ביום פלוני. ביאר הבניהו, שגם המקום והיום הם חלק מחשבון מעשיו דאינו דומה עושה עבירה במקום קודש או ביום קודש, לעושה במקום או ביום חול. וכן לענין קיום מצוה.

ט) רש"י ד"ה הצדיק אבד וכו', ל"א וכו'. במראה כהן הגיה, דסיום הלשון הראשון ברש"י הוא בתיבות גורה מלפניו. ומה שאחר כך צריך להיות אחרי הל"א, והכי קאמר, ל"א כי מפני הרעה נאסף הצדיק מפני רעות וכו'.

י) גמ', ומה זה שלא ציער עצמו אלא מן היין נקרא חוטא וכו'. כתבו התוס' נזיר (ב): ד"ה ואמאי, דמוכח בגמ' דלר' אלעזר הקפר נזיר טהור נמי נקרא חוטא. אלא דמכל מקום לא נאמר כן להדיא אלא בנזיר טמא, משום דגבי נזיר טהור המצוה רבה על החטא. [כעין שכתבו התוס' ד"ה מר לענין תענית], אבל נזיר טמא התורה קראתו חוטא לפי שסותר נורו וצריך לחזור לנזירותו, וכבד בעיניו המעשה, ותוהה על הראשונות.

יא) גמ', ולר' אלעזר הא נקרא חוטא, ההוא דסאיב נפשיה. פירש הגבורת ארי דשמואל לא ניחא ליה בהכי, דהא בקרא כתיב וכי ימות עליו מת בפתע פתאום, דהיינו באונס, ואיך קאמר וכפר

דוקא בים ולא בנהר, שאין בו טלטול כאן אפשר להעמיד הנפקא מינה בנהר. אמנם לפי מה מה שפירש רבינו גרשום מטעמא דאם אוכל הרבה מתכבד במעיו ואין יכול לילך. אפשר העמיד אף בים.].

כז) גמ', פסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו. כתב הקרן אורה דאיכא בהא מידה כנגד מידה, שמשום שהוא רצה לתור אחר עיניו ולהשיג מהרה מה שעינו חמדה. נתמעט מאור עיניו. ומדהר להו בקידושא, משום דבשבת כתיב אל יצא איש ממקומו שבו איש תחתיו, ממילא על ידי קדושת שבת לא יתורו עיניו חוץ למקומן, ויחזור מאור עיניו. (ועיין במה שהבאנו במסכת שבת ק"ג:).

דף י"א ע"א

א) גמ', אסור לאדם לשמש מיטתו בשני רעבון. בשו"ת בית יהודה (או"ח סימן מ') נסתפק מהו שיעור רעב לענין זה. והוכיח מהא דאיתא בבא בתרא (צ"א). דאם הוכפל השער משיעורו הרגיל שרי לצאת לחוץ לארץ. וכל שכן שיקרא רעב לענינו. שהרי בימי שפוט השופטים כשיצא אלימלך עם משפחתו לשדה מואב, על כרחך שהוכפל השער, דאי לאו הכי היה אסור לצאת וקרי ליה קרא רעב. והברכי יוסף (תקע"ד, ב') כתב, דהסכימו חכמי ירושלים שכשמוזנות מצויים אלא שהם ביוקר גדול אין זה רעבון, ואין צריך להמנע מתשמיש.

ב) גמ', חסוכי בנים משמשין מטותיהן בשני רעבון. הרא"ם, (בראשית פמ"א, ג') נקט דכל שלא קיים פריה ורביה (דהיינו שלא הוליד זכר ונקבה) נחשב חסוך בנים לענין זה. [וכפשוט דברי רש"י ד"ה חסוכי בנים] ועל פי זה תירץ קושית התוס' מיוכבד. והבית יוסף (תקע"ד) הקשה, דאם כן היאך מוכח מיוסף הא ליה נמי לא היתה בת. והט"ז (תקע"ד, ב') פליג, וכתב דדוקא מי שהולך עירי לגמרי, יכול לשמש. והמשנה ברורה (ר"מ, מ"ז) פסק דלא כט"ז. ובבית יוסף (שם) הוכיח מהירושלמי (בפרקין ה"ו), דבליל טבילה שרי כן לכל אדם. והמגן אברהם (שם, ה') הקשה דאם כן לא קשה מידי מיוכבד דאפשר שנולדה מליל טבילה, ואם כן מוכח מתוס' ושאר ראשונים שהקשו מיוכבד דלא סבירא להו הכי. ודעת הבית יוסף (שם), דקודם מתן תורה לא נאסר לשמש בשני רעבון והא דמייתי מיוסף אסמכתא בעלמא הוא, ומיתורא דבטרם בא שנת הרעב דייק ליה. ותדע, דהא חסוכי בנים משמשין ויוסף קודם שנות הרעב היה חסוך בנים.

ג) תוס' ד"ה אסור, ואם תאמר יוכבד וכו'. בריטב"א, ובר"ן (ב). מדפי הרי"ף ד"ה ההולך תירצו דהאיסור לשמש בשני רעבון מפני צרתן של ישראל. אבל יורדי מצרים יודעים היו באותו זמן שאין צער לישראל, שידעו בעצמן שאינם רעבים, וידעו גם שיוסף שרוי בריוח, על כן הותרו לשמש. מה שאין כן יוסף, שהיה סבור שהם שרויין בצער ולפיכך לא שימש. והבית יוסף (תקע"ד) מעיר על דבריהם מהיכן פסיקא ליה שידעו יורדי מצרים תשעה חדשים

הדרק הירמיו

עליו מאשר חטא, הא אונס לא בעי כפרה.

(יב) **תוס' ד"ה אמר שמואל**, בתוה"ד, דשמואל קאמר דיושב וכו'. כתב **הקרן אורה**, דבדברי הרמב"ם (פ"ג מדעות ה"א) מבואר דהיושב בתענית תמיד לא דרך טובה היא. ולא מיקרי חוטא אלא כשרגיל בכך, אבל כשיושב בתענית לאיזה צורך, על חטא או על צרה לא מיקרי חוטא. ולפי זה לא קשיא מידי, דהא דאמר שמואל התם דרשאי לישוב בתענית היינו לצורך ולא בתמידות.

דף י"א ע"ב

(יג) **גמ', ליכול כלבא לשירותיה**. פירש **העיון יעקב** שדומה לכלב שמזונותיו מועטין, ואינו מקבל שכר על מיעוט אכילתו.

(יד) **רש"י ד"ה בקרבך קדוש**, רישיה דקרא קדריש וכו' [עיינן בהגהות הב"ח אות ג]. **המהרש"א** (על **תוס' ד"ה כאילו**) פירש דכוונת רש"י, דלר' אלעזר דאמר לעולם ימוד אדם כאילו קדוש שרוי בתוך מעיו, מצוה להתענות. ותמה אם כן מאי מקשה מדר' אלעזר אדר' אלעזר דלעיל דאמר שהמתענה נקרא קדוש. ומתוך כך נדחק שהגמ' שואלת מדר' אלעזר אדר' אלעזר דלעיל, שאמר שנזיר נקרא חוטא, ועדיין הניח בקושיא. **והקרני ראם הקרן אורה והרש"ש** תמהו על דבריו, הא רש"י אמר להדיא בדבור הקודם, דקדוש בתוך מעיו היינו שאסור להתענות, (עיינן שם). **והמראה כהן** (על **רש"י ד"ה כאילו**) תירץ, דהמהרש"א גרס ברש"י דידן, לישראל אחרינא בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר, רישא דקרא קדריש, בשביל שבמעיו קדוש כלומר שהיה שרוי בצער, בשכר זה לא אבוא בעיר של מעלה וכו'. דהיינו שמצוה להתענות.

(טו) **רש"י ד"ה נקרא חסיד**, המתענה וכו'. **ובד"ה ועוכר שארו** פירש רש"י, דסיפא דקרא "ועוכר שארו אכזרי" הוא מגנה את המתענה. והקשה הגבורת ארי, דסתיר רישא לסיפא. ופירש, דרישא במצי לצעורי נפשיה וסיפא בלא מצי. וכן פירש **המהרש"א** (בחידושי אגדות). [ולכאורה יש לומר דבאי נמי שכתב רש"י שגומל הוא לשון תגמול שמשלים נפשו לקונו, כוונתו להיפוך שהפסוק קורא חסיד לזה שאינו מתענה, אלא גומל ומשלים נפשו באכילה לצורך עבודת קונו (וכפירוש **התוס' ד"ה גומל**). ועל זה קאי מה שפירש סיפא דקרא ועוכר שאירו אכזרי לגנות את המתענה. אבל הפירוש הראשון ברש"י יפרש בסיפא דקרא באופן אחר. ואפשר דזו כוונת **הב"ח בהגהותיו** (אות ד') שהוסיף ברש"י תיבת "חסיד", שמשלים נפשו לקונו חסיד, וכתב דד"ה ועוכר שארו הוא דיבור אחד עם דיבור זה, דזה סיום האי נמי. (י.ס.).]

(טז) **גמ', אין תענית צבור בבבל אלא תשעה באב בלבד**. **תוס' ד"ה אין פירשו**, מפני שיש להם רוב גשמים. **והר"ן** (ה. מדפי הרי"ף ד"ה קא אתו) הקשה, הא אכתי משכחת לה תענית ציבור בבבל בשאר צרות שמתענין עליהם חוץ מגשמים. וכתב בשם **הראב"ד**, שלא החמירו על הבבלים בנעילת הסנדל, מפני שהארץ קרה. ולא אסרום במלאכה ולא חייבום להפסיק מבעוד יום, מפני שהם עניים. ולא אסרום ברחיצה וסיכה, מפני שאינם בריאים כל כך,

עיינן שם. וכתב על זה שאלו טעמים חלושים, אבל העיקר **כהרמב"ן** (בחידושו ט"ו. ד"ה עכשיו אני חוזר) שפירש, מפני שאין נשיא בבבל שיש לו כח לגזור גזירות על הציבור, וממילא כל יחיד צריך לקבל תענית על עצמו, ויש לה דין תענית יחיד ולא תענית ציבור לכל פרטיה. והוכיח דבריו **מהירושלמי** (פ"ב ה"א). **והקרנן נתנאל** (סימן ט' אות ש') שהבין מדברי **הרא"ש** שמפרש בירושלמי טעם אחר. דבירושלמי שם יליף מקרא ד"יצא חתן מחדרו" זהו נשיא, וכשאינן נשיא עמהם ואינם יכולים לקיים הפסוק הזה, אין לתענית גם שאר חומרי תענית ציבור דילפינן מההיא פרשה.

(יז) **גמ', יחיד שקיבל עליו תענית**, אפילו אכל ושתה כל הלילה וכו'. גירסת **רבינו חננאל והרי"ף** (ג'. מדפי הרי"ף) **והרמב"ם** (פ"א מתעניות ה"י) כתב, יחיד שקיבל עליו תענית שני ימים זה אחר זה למחר מתפלל תפילת תענית. (וההמשך כלפנינו). ופירוש, שאף על פי שתענית צריכה קבלה מבעוד יום, מכל מקום אם קיבל עליו מתחילה להתענות שני ימים מהני הקבלה לשניהם, ויכול להתפלל תפילת תענית גם בשני, אף שהלילה שבינתיים אינו בתענית. **ובסיפא** קאמר להיפך דאף כשהתענה בבת אחת יום ולילה שאחריו, מכל מקום לא חשיב הלילה תענית, כיון שלא הזכירו בקבלתו, ואינו נמשך אחר יום התענית. אבל לגירסת **רש"י ד"ה יחיד**, החידוש ברישא כשקיבל תענית מבעוד יום יכול להתפלל למחר עננו, אף שכרסו מלאה מאכילת הלילה. ולהיפך בסיפא כשלן בתעניתו בלא קבלה (עיינן בהגהות הב"ח אות ח') שפירש כן ברש"י, שלא קיבל כלל התענית בלילה). אינו אומר למחר עננו אף על פי שהוא מעונה.

(יח) **גמ', אפילו אכל ושתה כל הלילה למחר הוא מתפלל תפילת תענית**. הגרע"א בגליון הש"ס והקרן אורה ציינו לרש"י בשבת (כ"ד). **ד"ה ערבית**, דמשמע מדבריו שלא היתה לפניו הגירסא למחר. ורב הונא קא משמע לן, דאפילו שהוא שיכול לאכול ולשתות כל הלילה, מכל מקום מתפלל תפילת תענית כבר מבערב. [והשפת אמת כתב שכן נראה גירסת **התוס' ד"ה יחיד**]. **והר"ן** (ג. מדפי הרי"ף ד"ה יחיד) כתב, דלגירסת רש"י בסוגיין (דלא כר"ח והרי"ף עיינן באות הקודמת) משמע דדוקא למחר, אבל בלילה אין מתפללין תפילת תענית. [ועיינן שם בהגהות חות יאיר שהעיר מרש"י בשבת]. וכן דעת **בעל המאור** (שם) שאין אומרים עננו בלילה. אבל דעת **הרי"ף** (ד. מדפי הרי"ף) בשם **הירושלמי**, **והרא"ש** (סימן י' וי"ז) שאומרים.

(יט) **רש"י ד"ה מאי קסבר רב הונא**, בתוה"ד, כגון זה שלא קיבל עליו תענית של לילה זה מאתמול וכו'. הקשה **הקרן אורה** הא השתא מספקינן אפילו אם קיבל עליו תענית לשעות אי קבלה הוא ומה כתב כגון זה שלא קיבל כו'. ועוד, דבתירוץ הגמרא שאני הכא דלא קבליה עליה משמע, דעד השתא לא ידע שום חילוק בין קיבל עליה אי לא. אמנם **בהגהות הב"ח** (אות ז-ח) ביאר דלרש"י ודאי דמהני קבלה לשעות מאתמול, וספק הגמ' אם

הדרה חזומי

מסכת תענית דף יא – דף יב

כד סיזן – כה סיזן התשע"ד

כהונה "לאהרן אחיך" ולא לזר. ותוס' (שם) ד"ה במה פירשו, דודאי לא לבש בגדי כהונה דהא לא נתקדשו כל אותם הימים שנאמר בהם "והזית על אהרן ועל בגדיו". ועוד פירשו דכל שבעת ימי המילואים היה למזבח שבמשכן דין במה, ואין בגדי כהונה בבמה.

כה גמ', בחלוק לבן שאין לו אימרא. רש"י ד"ה בחלוק ורבינו גרשום פירשו, שהיה כדי שלא יחשדוהו שגנב ממענות הקדש. ורש"י בעבודה זרה (ל"ד). ד"ה אימרא דחה פירוש זה, דהא בשעה שעבד משה כבר נגמרה מלאכת המשכן ולא היו שם מעות תרומת המשכן, ובשעת עבודה מהיכן שקיל. ותוס' (שם) ד"ה שאין בו פירשו, דבגד שאין בו אימרא ניכר יותר שהוא חדש, ויהא ניכר בשינוי זה שלא נשתמש בו הדיוט. עוד פירשו שבגד בלא אימרא אינו דבר המתקיים, ועל ידי זה ידעו הכל ששימוש של משה אינו אלא לשעה, ולא יבאו לחשוד אחר כך כשישמש אהרון, שמשה נפסל משום מום. ועוד פירשו שאימרא היינו עמרא, שלא היה צמר בחלוק זה, דלא הותר כלאיים אלא בבגדי כהונה ממש. והראב"ד בעבודה זרה (שם) פירש, דאימרא היא תפירה וכשאין בו תפירה הוא דומה יותר לבגדי כהונה שנאמר בהם מעשה אורג.

דף י"ב ע"א

א גמ', הא דאמרת מתענין לשעות, והוא שלא טעם כלום עד הערב. הקשה הרא"ש (סוף סימן י"י) הא אמר רב הונא לעיל (יא:), דיחיד שקיבל עליו תענית ולן בתעניתו אינו מתפלל תפילת תענית, ומשמע דהיינו דוקא משום שלא קיבל עליו את תענית הלילה, הא אם קיבל עליו את תענית הלילה מהני, ולכאורה קשה דהא למחר לא התענה ולא הוי תענית כלל כדאמר רב חסדא הכא. ותירץ, דצריך לומר דמיירי התם שאחר כך נתענה נמי כל היום השני. והב"ח (תקס"ב) כתב, דמדברי הרי"ף (ג. מדפי הרי"ף) משמע דסבר דרב הונא ורב חסדא בהא פליגי, ולדעת רב הונא מיקרי תענית שעות גם אם לא התענה כל היום. ועיין באות ג'. (ועיין ברש"י י"א: ד"ה למחר, דמדבריו נמי משמע דרב הונא מיירי בשדעתו לאכול ביום השני, ואם כן פליג ארב חסדא).

ב גמ', לא צריכא דאימלך אימלוכוי. פירש רש"י ד"ה לא צריכא, שלא קיבל עליו תענית מאתמול, אלא מחמת טירדא לא אכל עד חצות, ובחצות מימליך ואמר להתענות עד הערב. וקשה דלקמן אמרינן, דכל תענית שלא קיבל עליו מבעוד יום, לאו שמיה תענית. ואי יתיב דמיא למפוחא דמליא זיקא. ותירצו תוס' בעבודה זרה (ל"ד). ד"ה מתענין דמיירי שקיבל עליו מבעוד יום שאם לא יאכל עד חצות יהא בתענית עד שתחשך. עוד תירצו שם, דמיירי בלא קיבל מאתמול, וחשיב תענית גם בלא קבלה, והא דאמרינן דאינו תענית, ודמי למפוחא וכו'. היינו שאינו מקבל שכר תענית, ונקרא חוטא שציער עצמו, אך מכל מקום נדרו נדר וחייב לקיימו. והרשב"א בעבודה זרה (שם) תירץ, דמיירי שקיבל

מהני גם קבלה בלילה עצמו להתענות בו שעות אי לאו. ומסקינן, דמהני גם כזו, ושאינו הכא דלא קיבל עליו כלל דאפילו בלילה עצמו התענה בלא קבלה כלל. וכן משמע מרש"י לקמן (י"ב). ד"ה לא צריכא. (ועיין שם באות ב השיטות בזה).

ב תוס' ד"ה יחיד, תימזה אמאי נקט יחיד וכו'. תירץ הקרן אורה, דכיון דבציבור לא שייך תענית שעות, ליכא למימר בהו סיפא דלן בתעניתו אינו מתפלל תפילת תענית, דדוקא ביחיד איכא רבותא אף דשייך בה תענית שעות.

כא תוס' ד"ה לן, בתוה"ד, ומפרש בה"ג, דאין אומרינן עננו בתפילת שחרית וכו'. והתוס' שבת (כ"ד). ד"ה תעניות כתבו, דמעיקר הדין ודאי אומרים עננו בשחרית ואפילו בערבית, אלא שהגאונים תקנו שלא לומר, שמא ימצא שקרן בתפילתו אם יארע לו אונס. ועיין שם שהקשו על הדין של לזה ופורע, איך נתקיים דין זה קודם תקנת הגאונים הרי נמצא שקרן בתפילתו.

כב בא"ד, שם. הקשה בשו"ת רדב"ז (חלק ד סימן כז) להטעם שאין נדה מברכת על ספירתה, משום שאם רואה סותרת ספירתה, והוא ברכה לבטלה למפרע. ולא אמרינן דאף שתסתור למפרע מכל מקום באותה שעה שפיר ספרה, כדאמרינן הכא, קיבל עליו תענית מברך עננו ערבית ושחרית, ואף הש"ץ שאומר ברכה בפני עצמה, והרי אפשר שיאנס ויסתור תעניתו, ומכל מקום לא נמצא שקרן בתפלתו, כיון שבאותה שעה היה שרוי בתענית. ותירץ, דבנדה כיון שראתה סתרה לגמרי ואין לה נקיות כלל, אבל בתענית אף על פי שסתר תעניתו באותה שעה, מיהא תענית מיקרי. ומדאי טעמא גופיה אינה צריכה להוציא המספר בשפתייה שמא תסתור ונמצאת שקרנית במספרה.

כג בא"ד, בתוה"ד, דלא נקרא שקרן כיון שהיה בדעתו להתענות וכו'. הרש"ש בנדרים (נ"ט). על פירוש הרא"ש ד"ה בתרומה הקשה, איך מותר להישאל על הפרשת תרומות ומעשרות, והא עושה את ברכת ההפרשה הראשונה שבירך, לבטלה, ועובר על לא תשא למפרע. ותירץ, על פי דברי התוס' כאן, דכיון שבאותה שעה עשה כדיון, לא עבר על לא תשא, גם אם לאחר ישאל על עיקר ההפרשה. ובשו"ת חתם סופר (יו"ד סימן שכ) כתב לענין הפרשת חלה. דמכל מקום בדיעבד אם אירע שהתחרט על נדר הפרשתו משום איזה טעם, ויחזור ויתרום ויברך שנית, ליכא למיחש לברכה ראשונה שהיתה לבטלה. כי אין כאן ברכה לבטלה דהנוסח וציונו לפרוש תרומה חלה משמעותו שאפשר לו לשאול עליהם, כי ציונו להפריש אותם על דעת זה, וכן עשה.

כד גמ' במה שימש משה כל שבעת ימי המילואים. ופירש רש"י בד"ה במה שימש, מפני שמצינו דבשעה שמשה עבד, היו אהרון ובניו לבושים בבגדיהם, ובגדי כהונה מיוחדים למשה לא מצינו, ואם כן במה שימש. [והראב"ד בעבודה זרה (ל"ד). כתב דזה גופא הספק, האם עשו לו בגדי כהונה מיוחדים, או שהותר לו איסור מחוסר בגדים כמו שהותר לו ורות]. ורש"י בעבודה זרה (שם) ד"ה משה כתב, דעל כרחק לא שימש בבגדי כהונה דכתיב גני בגדי

הדרה היוזמי

ה) גמ', ודחינוהו לאחר השבת מפני שיום טוב שלנו היה. הקשה הגבורת ארי איך יום טוב של קרבן עצים דרבנן, דוחה תשעה באב שהוא מדברי קבלה. ומסיק, דבזמן שאין גזרות המלכות אין מתענין בתשעה באב מדאורייתא, אלא דוקא מדרבנן מפני שהוכפלו בו צרות. וצריך לומר דבימי ר"א ב"ר צדוק לא היו גזרות ולכן דחה יום טוב דידהו תענית דתשעה באב, עיין שם.

ו) גמ', כל תענית שלא קיבל עליו מבעוד יום לאו שמייה תענית. הרי"ף (ג: מדפי הרי"ף) מסיים על זה שנאמר "קדשו צום".

ז) גמ', רב אמר במנחה ושמואל אמר בתפילת המנחה. רש"י בד"ה בתפילת המנחה פירש, דשמואל מחמיר טפי מרב, דלא סגי ליה זמן המנחה אלא בעי בתפילת המנחה דוקא. אבל המרדכי (תרכ"ד) כתב בשם הראב"ה, דשמואל מודה לרב דודאי אפשר לקבל גם קודם המנחה, אלא דמיקל שגם כשכבר מתפלל מנחה אכתי מהני קבלת תענית. וכן הובא בהגהות מיימוני (פ"א מתעניות אות ז') ובהגהות אשר"י (סימן י"ג).

ח) שם. רבינו גרשום כתב, דמנחה דהכא היינו מ-ט' שעות ומחצה. והמשנה ברורה (תקס"ב, כ"ז). ושער הציון שם כ"ו, כ"ז) כתב, דאף דלכתחילה בודאי יותר טוב לקבל תענית בתפילת מנחה שמתפלל בזמן מנחה קטנה כרבינו גרשום, אך בדיעבד מהני אפילו במנחה גדולה, כי כן משמע מפירש"י ד"ה בתפילת המנחה שכתב דבתפילת המנחה אתא לאפוקי מתפילת יוצר, דהיינו שחרית, ומשמע דבמנחה מהני אפילו במנחה גדולה.

ט) גמ', כוותיה דשמואל מסתברא דכתיב במגילת תענית וכו'. הרי"ף (ג: מדפי הרי"ף ד"ה אימת) מבאר, דלרב דאמר דמקבל במנחה, הוא הדין דמהני קבלה כמה ימים מקודם, אבל לשמואל בעינן דוקא בתפילת מנחה. והתם בסוף מגילת תענית (פרק י"ב) תניא הכי, מי שקיבל עליו תענית לפני שגזרו על אותם הימים שלא להתענות בהם, ייסר. ואי גרסינן ייסר, דהיינו שיאסור על עצמו אותו היום באכילה ושרי להתענות. והרי כבר קיבל עליו את התענית מקדמת דנא, ולבסוף גזרו שלא להתענות בו. אלא על כרחק, דקבלה של לפני כמה ימים לא מהניא וצריך לקבל על עצמו בתפילה דוקא כשמואל. אבל אי גרסינן יאסר, דמשמע דממילא הוא אסור באכילה באותו יום, והיינו כרב דקבלתו מקדמת דנא מהניא לאוסרו עכשיו. אלא דאם כן יקשה מאי קא משמע לן, כיון דמהניא קבלתו שמאז, פשיטא שיתענה, ותירצה הגמ' דקא משמע לן הא דאם קבלתו קודמת לגזרתנו, נדחית גזרתנו. (ועיין באות יב)

י) רש"י ד"ה בתפילת המנחה, בסופה. אבל רבינו חננאל כתב, שצריך לכלול את קבלת התענית בשומע תפילה. והשאלות (ויקהל שאילתא ס"ו) דקבלת תענית במנחה, היינו שיתפלל עננו בתפילת המנחה. וכן הוא בנוסחאות ישנות ברמב"ם (פ"א מתעניות ה"י). וכמו שהעיד הרמב"ם עצמו בתשובה צ"ה שכתב כן בחבורו. ועיין שם במגיד משנה שהשיג עליו, וכן הרא"ש (סימן י"ג). והקשה מדאמרין בשבת (כ"ד.), שבתענית אומר עננו

עליו מאתמול להתענות עד חצות, ומשם ואילך נמלך והתענה עד הלילה. ואף על פי שמאתמול לא קיבל עליו חצי היום השני, שפיר מיקרי תענית, כיון שקיבל קודם התחלת התענית ושוב נמלך להשלים. (וברבינו גרשום בסוגיין פירש כעין זה). והרמב"ם (פ"א מתעניות ה"ג) כתב, דדוקא כשמתענה יום שלם בעינן קבלה מבעוד יום, אבל בתענית שעות סגי שיקבל עליו קודם שעות התענית, ובהכי מיירי הכא. וכן תירץ הרי"ף (ג: מדפי הרי"ף ד"ה אמר שמואל). וכן דעת הרמב"ן במלחמות (שם ע"א). (ועיין לעיל דף י"א אות כ').

ג) גמ', ואמר רב חסדא כל תענית שלא שקעה וכו'. הרמב"ם (פ"א מתעניות ה"ג) פסק דאם אכל בתחילת היום ואחר כך התענה לשעות עד סוף היום, חשיב שפיר תענית שעות. והשיג עליו הראב"ד, דמהא דכפל רב חסדא דבריו שאמר מתענין לשעות והוא שלא טעם כלום עד הערב. ואמר שוב, כל תענית שלא שקעה עליו חמה לאו שמייה תענית. ודאי דבמימרא קמא אמר, דבעינן שלא יאכל ביום התענית, ובמימרא בתרא קאמר שלא יאכל לאחריה, אף אם קיבל התענית בכהאי גוונא ביום הקודם. והרי"ף (ג: מדפי הרי"ף בראש העמוד) כתב, דהרמב"ם גרס בסוגיין כגירסת רבינו חננאל, "רב חסדא לטעמיה דאמר כל תענית שלא שקעה עליו חמה לאו שמייה תענית". ותרוייהו כחד מימרא נינהו. אלא שהרי"ף והמגיד משנה הקשו עוד על הרמב"ם, דלדבריו היכי קאמר אביי הא תענית מעלייתא היא, הא להרמב"ם מיירי שפיר שאכל בבוקר קודם שעות תעניתו, ובודאי לאו תענית מעלייתא היא. ועיין שם בר"ן ובלחם משנה שנדחקו בזה. והב"ח (תקס"ב) יישב, דהרמב"ם הביין כהרי"ף דרב הונא דלעיל (עיין לעיל אות א') פליג ארב חסדא, ופסק כרב הונא. ולכאורה צריך עיון, דאם כן מהני גם באכל בסוף היום דומיא דרב הונא. ומהרמב"ם לא משמע כן. ועוד, שהרמב"ם (שם בהלכה י"א) הביא את דינו של רב הונא באופן שנמלך להתענות גם ביום השני, ולפי זה אין הכרח מדבריו דרב הונא ורב חסדא פליגי. (י.ס.).

ד) גמ', כל תענית שלא שקעה עליו חמה לא שמייה תענית. פירש הרא"ש (סימן י"ב) דהכוונה לסוף שקיעה, דהיינו צאת הכוכבים. וכן הוא במרדכי (תרכ"ה) בשם ראב"ה. והבית יוסף (ריש סימן תקס"ב) הביא שבהגות מיימוני (לפנינו ליתא, והוא מדפוס קושטא) הקשו, מהא דאיתא בפסחים (נד: דתענית ציבור בין השמשות שלו מותר, חוץ מתשעה באב. ותירצו דשאני עיולי יומא שבין השמשות מותר, מאפוקי יומא שבין השמשות אסור. אמנם בניאור הגר"א (או"ח רס"א) נקט דגם במוצאי תענית בין השמשות שלו מותר, אלא דאנו מחמירין כר' יוסי דבין השמשות מתחיל אחר גמר בין השמשות דר' יהודה, והוא כהרף עין (עיין שבת ל"ד:). ואם כן למעשה אסור לאכול עד זמן צאת הכוכבים דאז הוא בין השמשות דר' יוסי. ואף דמקילינן בספק תענית, מכל מקום לא עבדינן תרי קולי לומר דהלכה כר' יהודה וגם סספק של בין השמשות לקולא. עיין שם.

הדרה היוזמי

מסכת תענית דף יב

כד פיון התשע"ד

וישן. ואם כן מוכח דכל דינים אלו תלויים בדעתו, ועל כן היה פשיטא לגמ' שישן בתוך הסעודה לא מגרע מידי, ולא ניחא לה להעמיד הברייתא בהכי.

דף י"ב ע"ב

טו) גמ', יחיד שקיבל עליו תענית אסור בנעילת הסנדל, חיישינן וכו'. הקשה הגבורת ארי, כיון דהוא רק ספק שמא קיבל עליו תענית ציבור, ונדר של קבלת תענית אינו אלא מדרבנן, נימא ספיקא דרבנן לקולא. ותירץ, דסתם תענית היא תענית ציבור, ורוב תעניות ציבור אסורים בנעילת הסנדל [דהיינו ג' אמצעיים וז' אחרונים], ולכן הוי כודאי קיבל עליו נעילת הסנדל.

טז) גמ', היכי ליעבד וכו' לימא הכי למחר אהא לפניך בתענית יחיד. הקשה השפת אמת מה קושיית הגמ' 'היכי ליעבד', הא ודאי סגי שיחשוב בלבו לשם תענית יחיד וסגי בזה כיון דבעינן בנדרים פיו ולבו שוין, ודוקא היכא שלא חשב בפירוש איכא למיחש שמא תענית צבור קיבל עליה, וכפירוש רש"י ד"ה יחיד דמיירי שאינו יודע איזה תענית קיבל עליו. והניח בצ"ע. ונאפשר דגם מחשבה היינו בכלל ד"לימא הכי", וגם "ליעבד" קאי אמחשבה].

יז) גמ', לימא הכי למחר אהא לפניך בתענית יחיד וכו'. כן פסקו תוס' (בעמוד א') ד"ה כל תענית. והרא"ש (סימן ט') כתב בשם הראב"ה, דאין צריך להזכיר תענית יחיד, דקיימא לן כרבנן דבי רב אשי דלא חיישינן שקיבל חומר תענית ציבור כיון שאין תענית ציבור בבבל. וברש"י ד"ה איפקד, וכן הוא שם בהגהות אשר"י. וביאר הקרבן נתנאל (א') מחלוקתם, דתוס' לשיטתם לעיל (י"א:): ד"ה אין ת"צ, דהא דאין תענית ציבור בבבל משום רוב גשמים. ומשמע, דבשאר ארצות יש תענית ציבור ושפיר חיישינן לזה. אבל הרא"ש וראב"ה סברי דרק בארץ ישראל יש דין תענית ציבור דבעינן נשיא, (עיין לעיל דף י"א אות י"ז) אם כן האידינא ליכא למיחש כלל לתענית ציבור.

יח) רש"י ד"ה קאתו רבנן, בתענית וכו', כשמואל דאמר אין תענית צבור בבבל בפרק מקום שנהגו. כתב המהרש"א, דאף דדברי שמואל איתנהו במכילתין (י"א:), עיקר מילתיה בפרק מקום שנהגו.

יט) גמ', אמר רב יהודה אמר רב לזה אדם תעניתו ופרוע. כי אמרייתה וכו'. כתבו התוס' ד"ה דאי דשרי ללוות ולפרוע דוקא בלא מצי לצעוריה נפשיה. ומשום דסברי דבהא גופא פליג שמואל אדרב, וסבר דלא התירו ללוות ולפרוע אלא בכהאי גוונא. (ועיין באות הבאה). וכן כתב רבינו חננאל אבל מטעם דמהא שהשיב שמואל (ללישנא קמא), דכיון דלא מצי לצעורי נפשיה אין צריך לפרוע, מוכח, דרב נמי לא אמר אלא במצטער בתעניתו. (כפירוש רוב הראשונים עיין לקמן אות כא כב). והרש"ש נדחק דדברי התוס' כרבינו חננאל. וכתב דהכי קאמרי, ומשום הכי קאמר שמואל בהאי לישנא דאי מצי לצעורי נפשיה, משום דדברי

בערבית שחרית ומנחה מוכח דבערב התענית במנחה אינו אומר. (יא) בא"ד, משום דסמוך לתחילת יום תעניתו. כתב הביאור הלכה (תקס"ב, ו' ד"ה מאימתי), דמשמע מדברי רש"י אלו, שקבעוה בתפילת המנחה מפני שהיא סמוכה לתענית, ולפי זה כל שכן אם יקבל התענית אחר תפילת המנחה דמהני לשמואל, ולא פליג על רב אלא דאינו יכול לקבל תענית קודם תפילת המנחה. אמנם כתב, דמדברי הרא"ה והריטב"א בסוגיין משמע, דלשמואל צריך לקבל התענית דוקא בתפילה, ונהריטב"א מדמה לה להבדלה שקבעוה (מתחילה) בתפילה. והטעם, כדי שיבקש בתפילה שתתקבל תעניתו. ומכל מקום מסיק הביאור הלכה דבדיעבד מהני גם אם קיבל אחר תפילתו.

יב) בא"ד, ופליג אדרב דאמר בזמן המנחה שיעורא יתירא. מדברי רש"י משמע דלא כהר"ן (המובא באות ט), ולרב נמי צריך לקבל דוקא בשעת מנחה שקודם התענית, ולא קודם לכן. והקשה הקרן אורה דלדבריו איך מוכח מהלשון ייסר כשמואל דגם לרב יתפרש שפיר שייסר עצמו בעת המנחה שקודם התענית. והניח בצריך עיון.

יג) [עד מתי אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר וכו', אומר עד קרות הגבר. הרמב"ם (בפ"ב מתמידין ומוספין הי"א) כתב, דתורמין המזבח משיעלה עמוד השחר. וביומא (כ.) תנן, דתרומת הדשן בקרות הגבר. וכתב הלחם משנה (שם), דשמא אידי ואידי חד שיעורא. וכן כתב המהרש"ל בסוכה (נא:): דקרות הגבר היינו עלות השחר. והוא תימה דהכא מפורש דהווי ב' זמנים. וצריך עיון. (א.ג.).]

יד) גמ', איכא דאמרי אמר רבא לא שנו אלא כשלא ישן וכו'. דעת הראב"ד (הובא ברא"ש סימן י"ד) דהאיכא דאמרי לחומרא, דלא מיבעי אם גמר סעודתו שנאסר באכילה, אלא אפילו ישן בתוך סעודתו, אסור לו להמשיך לאכול. והרא"ש (שם) הקשה, דהלשון לא משמע כן. אלא דמיירי בסתם אדם שאוכל בתחילת הלילה ושואל עד מתי מותר לו לאכול ולשתות עוד, ועלה קאמר רבא דאם ישן אחר אכילה הראשונה אסור לו לאכול עוד, אבל לא מיירי כשנרדם בתוך סעודתו. וגם הלשון ישן ועמד משמע, שישן על מיטתו ולא על שלחנו. והרמב"ן במלחמות (ג. מדפי הרי"ף) כתב, דבפשטות משמע שבכל אחת מהלשונות איכא קולא וחומרא. ללישנא קמא החומרא באכילתו והקולא בישן בתוך סעודתו. ובתרא, החומרא בישן בתוך סעודתו, והקולא בגמר סעודתו ולא ישן. אך לדינא הסכים לרי"ף (שם עמוד ב'), דלישנא בתרא לגמרי לקולא בין בגמר סעודתו ולא ישן, ובין בישן בתוך הסעודה, עד שיגמור ויישן. והקשה, דאם כן אמאי לא מתרצינן אקושת הגמרא, 'ישן ועמד הרי זה אוכל', שהיה בתוך הסעודה. ותירץ, דאין הכי נמי היה יכול לומר כן, אלא דאגב אורחיה קא משמע לן, דדוקא ישן ממש אבל מתנמנם מותר לאכול. והריטב"א והר"ן (שם ד"ה עד מתי) תירצו על פי הירושלמי שהביאו תוס' (בריש מוד ב') דהתנה מהני אפילו בגמר

הרי"ף (ד. מדפי הרי"ף) כתב, **דהירושלמי** (נדריים פ"ח ה"א) ביאר להדיא, דאם שכח ואכל בתעניתו, תליא אם נדר להתענות יום זה, דצריך להשלים התענית אף על פי שאכל, לבין אם נדר להתענות יום סתם ונבירר לעצמו יום זה לקיום נדרו, דאין צריך להשלים התענית היום ויתענה ביום אחר במקומו.

בא"ד, והרי"י מסופק וכו' והתענה עד חצי היום או רביע היום. **השפת אמת** ביאר כוונתם, דכיון דנדרי תענית דומין לנדרי צדקה, לוויין ופורעין וכדאיתא לעיל אות יט בשם **הריטב"א**. ואם כן איכא למימר, שאם התחיל להתענות מקצת היום, תו אסור ללוות דומיא דצדקה, בגוונא שהתחיל במעשה הצדקה.

כה גמ', **היכי עבדי**, **אמר אביו מצפרא עד פלגא דיומא וכו'**. **הרמב"ם** (פ"א מתעניות ה"ז) כתב שעושין כסדר זה בכל תענית שגוזרין על הציבור מפני הצרות. ומשמע דגם בג' ראשונות. וכן כתב **הריטב"א** בסוגיין. והקשה **הלחם משנה** דלכאורה דין זה אינו אלא מג' אמצעיות דאסורות במלאכה, אבל ג' ראשונות דמותרות במלאכה לא ילפינן להו מקרא ד"קדשו צום קראו עצרה", וממילא ליכא בהו נמי לדינא דאסיפת זקנים, וכנופיא מצפרא.

כו גמ', **מעיינינן במילי דמתא**. **בביאור הגר"א** (תקע"ו, מ"א) ציין שהמקור להפריש מעבירות ביום התענית הוא מקרא דישעיה (נ"ח, ו) "הלא זה צום אבחרהו פתח חרצובות רשע" וגו'.

כז רש"י ד"ה בפלגא, דהיינו וכו' קרו ויחל משה ומפטירין דרשו. **במגילה** (ז:): תנן, בתעניות קורין ברכות וקללות. וכן פסק **הרמב"ם** (פ"א מתעניות ה"ז). וכתב שם **הרב המגיד** שאינו יודע טעם למנהגינן שקורין ויחל. **והרא"ש במגילה** (פ"ד סימן י') כתב, שאנו סומכין על הא דאיתא **במסכת סופרים** (פ"ז ה"ז), דדווקא בשבע תעניות אחרונות של עצירת גשמים ובתשעה באב, קורין בברכות וקללות, אבל בשאר תעניות קורין ויחל. **ובפורת יוסף** (כאן) הקשה על רש"י שנקט ויחל, הא הכא מיירי בתעניות של גשמים, דלכולי עלמא קורין בברכות וקללות. **ובחשק שלמה** ביאר, דרש"י כאן מיירי דוקא בג' אמצעיות ולא בז' אחרונות.

כח תוס' ד"ה מה, בסוה"ד, אבל אכילה לא כתיב בקרא. הקשה **הרש"ש**, הא בקרא כתיב "קדשו צום", דהיינו מניעת אכילה. ותירץ, דדעת תוס' כדכתב **הרד"ק** בשם אביו (מלכים א' כ"א, ט') דביאור מילת צום במקרא היינו קיבוץ. וכמו צומת הגידין שפירושו מקום קיבוץ הגידין.

דף י"ג ע"א

א גמ', **כל שהוא משום אבל כגון תשעה באב ואבל אסור בין בחמין בין בצונן**. כתבו הרי"ן (ד: מדפי הרי"ף ד"ה אמר רפרם) **והרא"ש** (סימן י"ט), דמכל מקום יש חילוק בין תשעה באב לאבל לענין רחיצה בצונן. דבתשעה באב אסור להושיט אפילו אצבעו קטנה במים, כדאמרין **בפסחים** (נ"ד:). אבל באבל שרי לרחוץ פניו ידיו ורגליו בצונן כדמסקינן **לקמן** (בעמוד ב'). ועיין **לקמן**

רב דלוה ופורע נמי לא נאמרו אלא בדלא מצי מצער נפשיה. אמנם **הבית יוסף** (תקס"ח) הביא בשם **הרשב"א בתשובה** (ח"א, רמ"ו) דאפילו בלא שום אונס שרי ללוות ולפרוע, כדמצינו **לקמן** שאמרו ליה לר' יהושע בר אידי לויף מר וליפרע, והתם לא היה אונס. וכן כתב **הריטב"א** בסוגיין. וכתב הבית יוסף, דרבינו חננאל סבר דמעשה כגון דא חשיב נמי אונס, כיון שהיה נוגע לכבוד אדם גדול [שהתארח אצל רב אסין] אין לך אונס גדול מזה. והביא שגם **הרמב"ם** פסק (פ"ד מנדריים ה"ז) דשרי ללוות התענית לדבר מצוה, או לכבוד אדם גדול.

כ ט. כתבו הרי"ן (ד. מדפי הרי"ף ד"ה ויש) **והרא"ש** (סימן ט"ז), **דיש אומרים**, שלא הותר ללוות ולפרוע אלא אם נדר להתענות יום סתם, ובמנחה שלפניו בירר לעצמו יום זה לתעניתו. דבכהאי גוונא לא חשיב נדר מסויים על אותו יום. אבל אם מתחילה נדר להתענות ביום ז' אסור ללוותו אפילו במצטער. [וכן דעת **הרמב"ם** (פ"ד מנדריים ה"ז)]. **ויש אומרים**, דאפילו כשנדר יום זה שרי ללוותו ולפרוע. **ובריטב"א** פירש דהטעם משום שיש חילוק בין נדרי איסור לנדרי הקדש ומצוה. דבנדר איסור כגון שאמר קונם עלי בשר ביום פלוני פשיטא דאינו יכול ללוות ולפרוע, אלא אם יתיר נדרו כראוי או מפני פיקוח נפש. אבל קבלת תענית היא כנדרי הקדש לדבר מצוה, שמקבל על עצמו לשפוך דמו וחלבו לפני השי"ת, ומפני זה יכול ללוות ולפרוע שאין קבלת התענית רק על עצם המצוה, אלא שייחד לו יום מסויים לקיום נדרו. וזהו נמי מה שאמרו בגמ' (בלישנא בתרא) לא יהא אלא נדר, נדר מי לא מצי בעי לשלומי ומיזל למחר. והיינו נמי דוקא בנדר מצוה, כגון שאמר סלע זו לצדקה, שיכול לשנותה כל זמן שלא באה לידי גבאי.

כא גמ', איכא דאמרי וכו' מי לא מצי בעי לשלומי. בהגהות **היעב"ץ**, **והמראה כהן** מחקו תיבת בעי.

כב רש"י ד"ה לצעורי בעלמא, אי וכו', ואי לא, לא יהא אלא ליומא אחרינא. משמע מדבריו, דללישנא קמא לשמואל נמי לזה ופורע ולא פליג אדרב. והקשה **השער המלך** (פ"א מתעניות ה"ד) דאם כן איך יפרש לישנא דשמואל, וכי נדר קבל עליה וכו'. ואם כוונתו להקשות פשיטא, לימא בהדיא פשיטא כמו בלישנא בתרא. **והב"ח והגר"י** פיק הגיהו בדברי רש"י, כך שדברי שמואל יתפרשו כפשוטם שאין צריך לפרוע. **והמהר"ב רנשבורג והמראה כהן** ביארו, דרש"י לא גרס בגמ' "דלא סגי דלא משלם" והבין בדברי שמואל דמפרש דברי רב, דהטעם שלוה ופורע הוא משום שלא נדר אלא לצעורי נפשיה, ואי מצי וכו'. ובלישנא בתרא תמה על רב, פשיטא. אמנם כבר הרי"ן גרס כן בשמואל, אלא שמפרש בדבריו כשאר הראשונים דלא צריך לפרוע. **והשפת אמת** כתב, דדברי רש"י כפשוטם ושמואל לא פליג על רב, והנפקא מינה בין הלשונות היכא דאמר בפירוש בלשון נדר, דללישנא קמא אסור ללוות, ולבתרא מותר.

כג תוס' ד"ה דאי וכו', **בתוה"ד**, ואפילו אכל בשוגג ישלים אותו.

הדרה חזונו

מסכת תענית דף יג

כו פיון התשע"ד

בסוגיין דחוק מאוד. והיעב"ץ ביאר דהא דלא העמידו הכא בהטלת חמין לתוך צונן משום דכהאי גוונא הוו פושרין ולא חמין. (ח גמ', תא שמע כשאמרו אסור במלאכה וכו'). לפי גירסתינו הגמ' הוכיחה שבתענית צבור אסור לרחוץ בצונן, ודלא כר' חסדא. אבל הריטב"א מבאר דהקושיא על אבל, דהגמ' הבינה דלרב חסדא אבל ותשעה באב שוין לכל דיניהם, ובתשעה באב הלא לכולי עלמא אסור להושיט אצבעו אפילו בצונן (עיין לעיל אות א'). והקשתה מהאי ברייתא שהתירה במנוחה אבל מקצת גופו. וכתב הריטב"א דהגמ' לא נחתא לפרש הברייתא אי מיירי בחמין או בצונן, ולא גרסינן בקושיא במאי עסקינן וכו', אלא הקושיא מהא דבברייתא מצינו היתר לאבל לרחוץ פניו ידיו ורגליו. ותירוץ הגמ', דאבל ומנוחה קאי אשאר אלא ארחיצה, וברחיצה אין הכי נמי דאין היתר לאבל כלל. [והא דנפסק (בעמוד ב')] דאבל מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בצונן, היינו דלא כרב חסדא.

(ט גמ', אילימא בחמין וכו' והאמר רב ששת אבל אסור להושיט אצבעו בחמין. קצת קשה נימא דרב חסדא פליג ארב ששת, ויפרש הברייתא בחמין, ואין הכי נמי דאבל מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין, אבל כל גופו בצונן נימא דאסור, ובתענית ציבור מותר. ובמראה כהן ציין, דבעמוד ב' נזכרה מימרא זו (אבל אסור להושיט אצבעו בחמין) בשם רב חסדא, ואי נגרוס כן גם הכא, אתי שפיר טפי דפריך מדידיה אדידיה. (וכן הריטב"א הביא גירסא זו בשם רב חסדא עיין שם).

(י גמ', וכן אתה מוצא במנוחה ובאבל אשאר קאי. כלומר על איסור מלאכה ונעילת הסנדל. וכתב הריטב"א, דמכאן מוכח שמנוחה אסור בנעילת הסנדל. דליכא למימר דאשאר היינו על איסור מלאכה, שהרי מנוחה מותר במלאכה, כדאיתא במועד קטן (ט"ו): שנשכר ונשכרין לו. ודוחק להעמיד מנוחה ארחיצה, דמנוחה ואבל בחד גוונא נקיט להו, ואם אבל לא קאי ארחיצה, הוא הדין מנוחה. ואף דאיסתפיק לה לגמ' במועד קטן (שם) אי מנוחה אסור בנעילת הסנדל. ורצתה לפשוט מהא ברייתא, ודחתה דקאי אשאר, דהיינו לכאורה אמלאכה ורחיצה. כתבו התוס' (שם) בד"ה לא דאין זאת כוונת הגמ', אלא זיל הכא קא מדחי ליה. (עיין שם)

(יא תוס' ד"ה וכן, פי' אהא דקאמרינן ובצונן מותר וכו'. הקשה הגרע"א בגליון הש"ס דאדרבא אי מיירי בצונן, הלא מבואר שכל גופו אסור והוא כדברי רב חסדא שאסר לאבל בצונן. אלא דקושיית הגמ' מתענית, דמשמע שאסור נמי בצונן כמו שפירש רש"י. אמנם בחלופי גרסאות כתב שהתוס' גרסו כגירסת וכפירוש הריטב"א (לעיל אות ח'), ולפי זה דבריהם כמין חומר שהקושיא על אבל שמותר מקצת גופו בצונן. וכן כיון הרש"ש מדעתו. (ועיין גם במה שביארו הקרן אורה והחשק שלמה).

דף י"ג ע"ב

(יב גמ', בימי אבל אביה. פירש רש"י ד"ה בימי אבל אביה, אפי'

(אות ח') בשם הריטב"א.

(ב גמ', כגון תשעה באב ואבל. הקשה הגבורת ארי אמאי נקט כגון, הא ליכא גווני אחריו דאסור משום אבל חוץ מאלו. וכן בסיפא דקאמר כגון תענית ציבור, מאי אתא לאוסופי. ותירץ, דכגון דרישא, אתא לרבות מנוחה ומצורע, אי אית לן במועד קטן (טו): שאסורים ברחיצה. ואידי דנקט כגון ברישא נקט נמי בסיפא. והריטב"א הביא דיש ספרים שלא גרסו אלא, כגון תשעה באב ולא גרסו אבל, ולדבריהם כתב בהגהות כור לזהב (שם) דכגון אתא לרבות אבל.

(ג רש"י ד"ה כל שהוא וכו', כל וכו' וכל שכן אבל ממש שמתו לפניו. לכאורה משמע מדבריו כשיטת הרמב"ן (תורת האדם דין מתו מוטל, מהדורת שעוועל עמוד עג) שאבל שמתו מוטל לפניו אסור ברחיצה, ודלא כהרמב"ם (פ"א מאבל ה"ב ועיין בכסף משנה שם) דמותר ברחיצה עד שיסתם הגולל. אך הרש"ש כתב, דליכא ראייה דאפשר דכוונת רש"י, דאבלותו חמירא מתשעה באב, משום שראה במיתתו.

(ד תוס' ד"ה אמר רב חסדא, ירושלמי יוסף בריה דר' יהושע בן לוי וכו'. הקשה במראה כהן, אמאי הביאו מהירושלמי, הא איתא כן להדיא בבבלי יומא (ע"ח).

(ה בא"ד, תחת הכר כדי ללחלח. הפורת יוסף והרש"ש העירו דדבריהם תמוהים. ועל כן כתבו שצריך לומר כדי לנגב.

(ו תוס' ד"ה וכל, ועכשיו שאין תענית צבור בבבל וכו' מותרין אפילו י"ז בתמוז וכו'. לדבריהם, מהא דאין תענית ציבור בבבל איתא נמי קולא בג' תעניות הכתובות. והקשה הקרן אורה, הא דינא דאין תענית ציבור בבבל היינו בתעניות אחרות שגזרין על הציבור, ולא בג' תעניות הכתובות בנביא. ותירץ, דצריך לומר שראבי"ה סובר כדעת הראב"ד (הובא לעיל דף י"א אות י"ז), דטעמא דאין תענית צבור בבבל, משום שהם עניים הקלו להם. (עיין שם) ואם כן יש לומר דהכי נמי ג' תעניות (דמדינא הוו בזמן שאין גזרות רשות).

(ז גמ', טבילה בחמין מי איכא שאובין ניהו. הקשה היעב"ץ בהגהותיו, הא שפיר משכחת לה טבילה בחמין כגון שהטיל חמין לתוך מקוה של צונן, כדאשכחן ביומא (לא): גבי מקוה של כהן גדול ביום כיפור. ובאמת כבר הקשו כן בתוס' תמורה (י"ב:): ד"ה ואין. ועיין שם בשיטה מקובצת (אות ל"ה) בשם גליון דמתרץ, דכוונת הגמ', "טבילה בחמין בט' באב מי איכא" להוכיח, דהוא תענוג גדול שאין רגילים בוה. שהרי גם בכל השנה אין רגילין לטבול בחמין מפני פסול שאובין, ואף שיש דרכים לחמם מי המקוה, כיון שאינן אלא על ידי טורח אין רגילים בוה, ומשום הכי אין להתיר בט' באב. אמנם המרדכי שבועות (תש"נ) כתב, דרבינו תם אסר להטיל חמין לתוך הצונן במקוה, וביאר דכוונת הגמ' שאובין ניהו, דהיינו שהם כשאובין שפסולים לטבילה. והטעם שפסולם משום גזירה אטו מרחצאות, ועל כהן גדול במקדש לא גזרו. ובביאור הגר"א (י"ד ר"א אות קכ"ה) כתב, דביאור המרדכי

הדרה היוזמי

כחומר תענית צבור. ויחיד דברייתא, היינו יחיד שקיבל תענית יחיד, וציבור דברייתא, היינו יחיד שקיבל עליו כחומר תענית ציבור. (ועיין באות הבאה).

(יח) גמ', אלא אמר רב יצחק בשומע תפילה. הרא"ש (סימן י"ז) כתב דיש שרצו לומר, דדוקא יחיד שקיבל על עצמו תענית אומרה בשומע תפילה, אבל בתענית ציבור כשמתפללים הציבור בלחש, אומרה כל אחד בין גואל לרופא כשליח ציבור, שהרי לא נקבעה הברכה בשביל יחיד, אלא הציבור קבעי לה. אבל הראב"ה הוכיח שלא כדבריהם דאם כן, אמאי דחיק ולא משני אהא דפריך מברייתא "דאין בין יחיד לציבור אלא שזה מתפלל י"ח וזה י"ט". דיחיד היינו בתענית יחיד, וציבור היינו בתפילת הלחש של הציבור בתענית ציבור, (דהם ודאי לא אמרי כ"ד ברכות). אלא על כרחך דציבור בתפילת לחש נמי אומרים ענו בשומע תפילה.

(יט) שם, השפת אמת תירץ בדרך פלפול, קושיית הראב"ה (באות הקודמת) וקושיית הגבורת ארי (באות י"ז) חדא בחברתה. דבאמת אין קושיית הגמ' מהברייתא על מסקנא דרב יצחק שאומרה בשומע תפילה. משום דשפיר יש לומר ד"ציבור" היינו תפלת הלחש של ציבור בתענית ציבור. כטענת הראב"ה. אלא הקושיא על מה שאמר מתחילה שקובע ברכה לעצמו, ובברייתא מוכח דעל כל פנים כשקיבל תענית יחיד אינו קובע ברכה לעצמו וכדברי הגבורת ארי, ותירוץ הגמ', דכולה בתענית ציבור והא ביחיד והא בשליח ציבור. ובתענית יחיד איכא סברא טפי לומר שיחיד קובע לעצמו שזוהי צרתו, אבל על הציבור אין היחיד כדאי לקבוע ברכה לעצמו בתוך הציבור.

(כ) גמ', אין בין ג' ראשונות לג' אמצעיות אלא שבאלו מותרין בעשיית מלאכה וכו'. הקשה הגבורת ארי, הא טובא איכא בינייהו, אכילה מבערב ורחיצה וסיכה וכו'. ותירץ, דאין הכי נמי, כל הני נמי מבוארים בברייתא אלא שהגמ' הביאה רק רישא דברייתא. וכן כתב הקרן אורה. והרש"ש תירץ, דכל הנך תלויים זה בזה ובדין מלאכה ולא צריך למיתננהו בהדיא. וכדאיתא בתוספתא (א, ה') כל שאמרו אוכלין ושותין מבעוד יום אסורין במלאכה ברחיצה וכו'. כל אלו שאמרו אוכלין ושותין משחשיכה מותרין במלאכה וכו'.

(כא) גמ', הא לכל דבריהן זה וזה שוין. כתב הרש"ש דנראה שהיה כתוב כאן 'הא לכ"ד זה וזה שוין', דהיינו לכ"ד ברכות, ובטעות נכתב לכל דבריהן. וכן בדף הבא.

(כב) רש"י ד"ה דאלו מותרין, ומשום דהא מלתא קמייתא פריך ליה וכו'. ביאר המהרש"א דבריו, דאף דליתנהו לכ"ד ברכות באמצעיות וכדלקמן, הכא פריך כאילו איתא לכ"ד באמצעיות, משום דאכתי לא אסיק אדעתיה הך מילתא.

(כג) תוס' ד"ה ותסברא, פי' וכו' שמוציאין התיבה ברחוב העיר באמצעיות באחרונות. המהרש"א, דלא גריס לתיבת באמצעיות כתב, דאין לומר דתוס' גרסו כגירסת השיבוש שהזכיר רש"י בד"ה

אירע אבילות לאביה שמת בנו, אי נמי שמת אביה ממש וכו'. והקשה הגבורת ארי, דאם כן הוה ליה למנקט אַבלָה, דהא היא נמי אבילה. ועל כן פירש דאיירינן בגוונא שאביה אבל על קרובים שהיא אינה אבילה עליהם, כגון אביו שמת, ששדין אבילותה מדין "כל המתאבלין עליו מתאבלין עמו". והא דהוכיחה הגמרא מהא דאבל אסור להושיט אצבעו בחמין, אף דהתם מיירי באבילות עצמו. מכל מקום ודאי הוא הדין בוו שמתאבלת עם אביה, כיון דמיירי בפניו ומשום כבודו, דבודאי איכא כל חומרי אבילות.

(יג) גמ', אילימא בחמין, אין הבוגרת רשאה והאמר ר"ח וכו' אלא לאו בצונן. הריטב"א פירש, דהא דפשיטא לגמרא שבחמין לא מחלקינן בין בוגרת לנערה, היינו משום דאף אי לא נתיר לה בחמין ליכא ניוול, דהא אפשר לה בצונן. והמהרש"א פירש, דבחמין אין מקום לחלק בין בוגרת לנערה. דהא דאסור לנערה אפילו הושטת אצבע בהם היינו משום תענוג. מה שאין כן בצונן דיש לומר, דדוקא לנערה אסור, אבל לבוגרת התיירו שלא לנוול עצמה. עוד כתב דכשם שהביאו ברייתא זו להקשות, הוו מצי לאיתויי לה לעיל לסיועי לרפרם בר פפא דאוסר רחיצה בצונן לאבל.

(יד) רש"י ד"ה אין הבוגרת, שהביאה שתי שערות וכו' הא נערה וכו'. הרש"ש כתב דצמה שכתב רש"י שהביאה שתי שערות הוא טעות סופר, וצריך להיות לקמיה אחר תיבות הא נערה. והב"ח (באות ג') לא גרס להא נערה וכו' כלל.

(טו) גמ', ואם לעבר את הזוהמא מותר. כתב בהגהות מיימוניות (פ"ה מאבל ה"ד) דהיינו טעמיה דרבן גמליאל בברכות (ט"ז:), שרחץ בלילה ראשונה שמתה אשתו, ואמר איני כשאר אדם, איסטניס אני. מפני שאנינות לילה ראשונה דרבנן ולא גזרו אלא על רחיצה של תענוג, אבל הסרת הזוהמא והוא הדין רחיצה סתם לאיטניס, לא גזרו.

(טז) רש"י ד"ה זאת אומרת, מדמוקמינן לה בכיחול ופרכוס וכו'. הקשה הגרע"א בגליון הש"ס דלרב חסדא עצמו הא אין צריך לאוקמי בכיחול ופרכוס. ועוד, אמאי לא הוכיח בפשיטות מברייתא דלעיל דדוקא בתכפוהו אבליו מכבס כסותו במים. והמצפה איתן והרש"ש הוסיפו להקשות דבמועד קטן (י"ז:), מפורש, דרב חסדא קאי על הברייתא דתכפוהו אבליו, ודלא כרש"י. והמראה כהן הקשה מה הדמיון מכיחול ופירכוס לתכבוסת, הא פירכוס דהווי בשיער שבגוף עצמו, בודאי חמיר טפי.

(יז) גמ', יחיד שקיבל עליו תענית וכו' והיכן אומרה בין גואל לרופא. הקשה הגבורת ארי דמשמע דמיירי ביחיד שקיבל על עצמו תענית יחיד, ומכל מקום קובע לו ברכה. וקשה מהא דאיתא בברייתא לקמן "אין בין יחיד לציבור אלא שזה מתפלל י"ח". הרי שיחיד שקיבל על עצמו תענית יחיד אינו קובע לו ברכה. וכתב, דצריך לדחוק דהכא מיירי ביחיד שקיבל עליו

הדרה היוזמי

מסכת תענית דף יג - דף יד

כו סיון - כז סיון התשע"ד

דמתריעין בשבת בעיר שהקיפיה גייס, היינו התרעה דעננו. והבין דעננו דאיתא הכא היינו עננו דתפילת תענית. וממילא גם מתענין בשבת בכהאי גוונא. ואם כן קשיא עליה קושיית רש"י ותוס'. וביאר הלחם משנה דצריך לומר שהרמב"ם פירש דעננו דהכא היינו בין עננו דסליחות, ובין עננו דתפילה, אלא דמשמע מדהזכירוהו בלשון עננו דמיירי נמי בעננו דתפילה.

(ו) גמ', שבהן י"ח התרעות. הקשה הגבורת ארי דהרי היו בהן כ"א התרעות כמבואר במתני' דלקמן (ט"ו). שהיו תוקעין גם על ברכת גואל ישראל. ואמנם בהגהות הגר"א תיקן כ"א במקום י"ח. והלחם משנה (פ"ד מתעניות הי"ז) תירץ, דלא מנה הכא אלא התרעות הבאות מחמת הברכות הנוספות שהם שש, אבל גואל ישראל כל יומא איתא.

(ז) גמ', בשופרות דכולי עלמא לא פליגי דקרי לה התרעה. הרשב"א בר"ה (כ"ז. ד"ה תניא) הביא קושיית הראב"ד, דהכא מוכח שבתענית תוקעין בשופר, והתם משמע דתוקעין בחצוצרות [חוץ מבמקדש שתוקעין בשניהם]. וכן הקשה מסוגיא דראש השנה, על תשובת הגאונים (עיין ברמב"ן ריש פרק ב' שהביא תשובה זו בשם רב שרירא גאון) שכתבו, דהמנהג לתקוע בתעניות בשופרות. ותירץ הראב"ד, דבתקיעות שבסוף כל ברכה מהברכות שמוסיפין בתענית תוקעין בחצוצרות. ובשאר היום כשמרבין בתפילה ותחנונים מריעין בשופר. ובשם הרמב"ן כתב הרשב"א, דלעולם תוקעין בתעניות בשופר בלבד [חוץ מבמקדש], והא דאמרינן התם, כל מקום שיש חצוצרות אין שופר, קאי על שעת מלחמה ולא על תעניות. וביאר הר"ן (בסוגיין, ה. מדפי הרי"ף) דבריו, דאף על גב דבקרא כתיב על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות, דקאי על מלחמה וילפינן מיניה שאר צרות. היינו דוקא דומיא דמלחמה כשיש קיבוץ של כל ישראל [וכן היה בתעניות שבמקדש], אבל בתעניות בגבולין תוקעין בשופר כמו בראש השנה שאין בו כנופיא. והרמב"ם (פ"א מתעניות ה"ד) פסק שגם בגבולין אין תוקעין בתעניות אלא בחצוצרות. ודעת הרשב"א שיכולין לתקוע בתעניות בשופר או בחצוצרות כמו שירצו, ובלבד שלא יתקעו בשניהם ביחד אלא במקדש.

דף י"ד ע"ב

(ח) רש"י ד"ה לגרמיה, לעצמו דרש שלא אמר אלא לפי שהוא לא היה רוצה להתענות. הרש"ש תמה על פירושו. והביא שבברכות (מ"ח). ד"ה לגרמיה פירש, דלגרמיה היינו שאין אדם מודה לו. (ט) גמ', שלח להו כיחידים דמיתו וכו'. כתב הרא"ש (סימן כ') בשם ראבי"ה, דכיון דחשיבי כיחידים לענין שאלת מטר, כל שכן דחשיבי כיחידים לענין קביעת ברכת עננו אם יתענו על המטר. ולפי זה תמה על מה שנהגו בשעת צרה לגזור תענית ולומר עננו ולקררות ויחל, הא ודאי כיחידים דמו. ובתענית בה"ב שמתענין באייר וחשון כתב, דאומרים עננו שכבר נהגו בהן כל תפוצות ישראל, ולא כו' כיחידים דמו. והביא שהראב"ד פליג, דכיון דאינם

מאי שייך (הראשון) ששייר תיבה באין בין הראשונות לאמצעיות. דאכתי יקשה המשך דבריהם שכתבו דהא דמתריעין ונועלין מאי איסור איכא, והא ודאי אינו אלא בין האמצעיות לאחרונות, כדתנן בהדיא.

דף י"ד ע"א

(א) גמ', אי משום תיבה לאו שוירא הוא משום דקא חשיב לה באיך פירקא. הקשה הקרן אורה דהא לא תנן בהדיא התם שמוציאין את התיבה דוקא באחרונות ולא באמצעיות, ואדרבא איתא שם בגמ' (ט"ו): דפשוטות מתני' משמע דאפילו בקמייתא מוציאין התיבה. ותירץ, דאין עיקר הקושיא מדשייר תיבה מהא דאין מוציאין באמצעיות, אלא אמאי לא תנן דמוציאין באחרונות, והא תני באיך פירקא.

(ב) רש"י ד"ה מילי דצינעא, מתריעין בבית הכנסת וכ"ד נמי בבית הכנסת. הקשה הרש"ש הרי מפורש במתני' דלקמן (ט"ו), שהיו מתריעין ומברכין כ"ד ברכות, ברחובה של עיר, בפרהסיא. וביאר דכוונתו אילו היה דין להתריע או לומר כ"ד ברכות בג' תעניות אמצעיות, היו עושין כן בבית הכנסת, משום דבהו ליכא לדינא דהוצאת התיבה.

(ג) גמ', אמר רב אשי נקוט אמצעייתא בידך דמיתרצון כולהו. כך גרס רש"י ד"ה נקוט וכו', ופירש, שהן מתענות רק באמצעיות, וכולי עלמא מודן בהא. אמנם הרמב"ם (פ"ג מתעניות ה"ה) פסק שהן מתענות רק בשבע אחרונות. וביאר המגיד משנה, דהרמב"ם לא גרס בגמ' "דמיתרצון כולהו", אלא נקוט אמצעייתא, דהיינו הברייתא האמצעית דמתענות באחרונות ואין מתענות בראשונות. וכתב דשיטת הירושלמי (בפירקין ה"ה) שמתענות בראשונות ובאמצעיות, ואין מתענות באחרונות.

(ד) רש"י ד"ה נקוט מציעיתא בידך, בתוה"ד, אבל בשבע אחרונות לא מיתענו כיון דשבע נינהו וכו'. הקשה הגבורת ארי, דלקמן (ט"ו): במתני' נתבאר דין אנשי משמר ואנשי בית אב, דקשה להם להתענות מפני טורח העבודה, ומבואר התם, דלכולי עלמא מתענין באחרונות יותר מבאמצעיות, ולא אמרינן דכיון דשבע נינהו לא מצו מיקם בהו. ותירץ, דודאי שהאחרונות חמורות יותר, אלא שעוברות ומניקות אינן יכולות לעמוד בהם, משום שהם מרובין תענית אחר תענית, וכל תענית קשה להו. אבל אנשי משמר כל הנך תעניות לא קשים להם, דהרי משמרתם שבוע בלבד, ויש בו לכל היותר שתי תעניות. וכל שכן אנשי בית אב שעבודתם רק באותו היום, ובודאי מצו למיקם בהו טפי ממעוברות ומניקות.

(ה) גמ', ורב יהודה וכו' אמר בעננו. פירשו רש"י ד"ה רב יהודה ותוס' ד"ה ורב יהודה דעננו דהכא הוא עננו דסליחות, אבל עננו דתפילת תענית אומרים גם בג' ראשונות. והנה הרמב"ם (פ"א מתעניות ה"ו) פסק, דבעיר שהקיפיה גייס מתענין בשבת. וכתב המגיד משנה, שהרמב"ם שמקורו מהגמ' לקמן מפרש, דהא

הדרק היוזמי

שלמה יבמות פ"ד סימן ל"ד) כתב, דקבלה בידו שאין לסמוך על תוס' במסכתות קטנות נגד תוס' במסכתות גדולות, עיין שם. והלחם משנה (פ"ג מתעניות ה"ח) הוכיח מדברי הרמב"ם שסובר כתוס' במגילה.

טו) גמ', אי זהו בנין של שמחה זה הבונה בית חתנות לבנו. הרי"ף (ה: מדפי הרי"ף) הביא ירושלמי (בפרקין ה"ח), דדוקא בנין של שמחה אסור אבל אם היה כותלו גוזה [נוטה ליפול], סותרו ובונהו. וכתב הרי"ף (על הרי"ף שם) דמשמע מהירושלמי, דבית חתנות לאו דוקא, אלא כל בנין שעושהו לנוי ולהרוחה בעלמא אסור, ואין היתר אלא דומיא דכותלו גוזה שעושה מפני הכרח.

טז) גמ', שם. כתב הרי"ף (שם) בשם רב האי גאון, דמדהשווה התנא בנין של שמחה ואירוסין ונישואין למשא ומתן, משמע, דכי היכי דמשא ומתן רשות אף אלו מיירי בעושה אותם לצורך רשות. אבל מי שאין לו בית חתנות כלל, ואין לו אשה ובנים, ודאי של מצוה היא, ואף על פי שהוא של שמחה מותר. והרמב"ם (פ"ג מתעניות ה"ח) התיר אירוסין ונישואין למי שלא קיים פריה ורביה. והמגיד משנה לא הביא מקור לזה, וכתב שהוא דבר ברור שאינו מבטל מצוה גמורה, והביא לדמיון מהגמ' לעיל (י"א). שחשוכי בנים משמשין מטותיהן בשני רעבון. [ולדברי הרי"ף אפשר שמקורו מההיקש למשא ומתן].

יז) גמ', אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אלא אם כן נענה כיהושע וכו'. הרא"ש (סימן כ"ג) הביא ירושלמי (תענית פ"ב ה"ו), דדוקא כשמתפלל על הציבור. ובמגילה (פ"ג סימן ד') פירש, דדוקא כשמתפלל בשביל הציבור ובפני הציבור. ובהגהות אשר"י (לקמן פ"ד סימן ל"ח) הוסיף, דדוקא כשהוא נופל וכל הציבור עומדין, דבלא זה ליכא כיסופא לאדם חשוב.

יח) שם. עיין ברי"ף (ה: מדפי הרי"ף) שהביא אחר דין זה את הגמ' במגילה (כ"ב:). דאביי ורבא כשנפלו על פניהם, הטו על צידם. וכתב הרא"ש במגילה (פ"ג סימן ד'), דמוכח מהרי"ף שהבין שאביי ורבא היטו דחשו להא דאין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו, והטיה מהני לזה. וכדפירש שם רש"י (כ"ג). ד"ה דמצלי. אבל הרא"ש פירש כרב האי גאון, שהוא מדין איסור השתחויה על אבן משכית שאסורה מן התורה. ורבנן אסרו גם בלא פישוט ידים ורגלים.

דף ט"ו ע"א

א) גמ', צדיקים לאורה וישרים לשמחה. השפת אמת על התורה (פרשת נח, תרנ"ב) ביאר, שדרגת ישר היא כמו שהיה אדם קודם החטא, שנאמר "והאלקים עשה את האדם ישר". דהיינו בלא תערובת רע כלל. ואילו צדיק הוא אחר שיש באדם תערובת רע וזכה במעשיו שרובו זכויות, כמו שאמרו כל שזכויותיו מרובין מעונותיו הרי זה צדיק. ומשום הכי הישרים עדיפי, שזוכין לשמחה שהוא בלי תערובת רע כלל, כנוסח הברכה "כשמחך יצירך בגן עדן מקדם".

חובה, ולא כולי עלמא נוהגין בהם, אין אומרים בהם עננו. אמנם הרא"ש עצמו פליג על עיקר דברי הראב"ה, וסובר שגם בני נינוה יכולים לומר עננו בתעניתם, דלא דמי לשאלת מטר. דהתם דוקא משום דהוי שינוי מטבע הברכה, אבל תוספת עננו בשעה שגוזרים תענית, ודאי יכולים לאמרה כיון דרבים הם.

י) רש"י ד"ה ובשומע תפילה, בסוה"ד, ולבסוף מוקמינן והלכתא בשומע תפילה. הר"ש מדעסוי העיר, דלפנינו במסקנת הגמ' בעבודה זרה לא מצינו זאת, אלא שנאמר שם כן, קודם הדין של מי שהיה לו חולה מזכיר בברכת החולים. ואמנם הרי"ף (ה: מדפי הרי"ף ד"ה שלחו ליה) הקשה על הגמ', אמאי לא התירו לבני נינוה לשאול מטר בברכת השנים, וכדאמרין בעבודה זרה (שם) שיכול לשאול פרנסה בברכת השנים וכו'. ותירץ, דשאני מטר שבאותו זמן שהם צריכים לו, בתקופת תמוז, הוא מזיק לרוב העולם כדכתיב הלא קציר חיטים וגו'.

יא) רש"י ד"ה אימתי, הוא סדר תעניות. הקשה הגבורת ארי אי איירי לענין סדר תעניות, מאי פריך מיניה לרבי, הא רבי לא מיירי אלא לענין שאלה בברכת השנים, אבל שפיר יש לומר דמודה לענין תענית שכל מקום יתענו כפי צרכם. על כן פירש, אימתי שואלין מטר בברכת השנים בזמנים השנויים בפרקין, וכן נראה שפירשו תוס' ד"ה הכל.

יב) תוס' ד"ה שיצאה, דזמן רביעה דיורה הוי במרחשון וכו'. כתב הקרן אורה שאין לשונם מדוקדק, אלא אפילו לר' יוסי שזמן רביעה בכסליו כבר יצא זמן רביעה.

יג) גמ', היו לו שני פתחים פותח אחד ונועל אחד. היה לו אצטבא וכו'. רש"י ד"ה פותח כדרכו פירש הא דאצטבא בשני. וטעמו, דהא בחמישי ממילא פותח כדרכו כל היום. וכן פירש להדיא רבינו גרשום, הן ברישא דהיו לו שני פתחים, והן דינא דאצטבא, בשני. אמנם הרמב"ם (פ"ג מתעניות ה"ז) כתב להדיא להא דאצטבא בחמישי. והקשה הלחם משנה, הא בחמישי פותח כדרכו גם בלא אצטבא. ותירץ, שהרמב"ם מפרש רישא דהיו לו שני פתחים גם כן בחמישי, ולחומרא. דהא דשרינן לפתוח בחמישי כדרכו היינו דוקא פתח אחד, אבל אם יש לו שני פתחים לפתוח אסור לפתוח שניהם ביחד, דסגי במה שאחד פתוח. ועל זה קאמר, דאם יש לו אצטבא לפני הפתח שרי לפתוח כדרכו את שני הפתחים. ודוקא בחמישי, אבל בשני אפילו הכי אין פותחין אלא מטין.

יד) גמ', תנא בבנין, בנין של שמחה וכו'. כתבו תוס' במגילה (ה:): ד"ה ממעטין (הראשון), דכמו שבנין ונטיעה אסורים דוקא של שמחה, הוא הדין דלא נאסר משא ומתן אלא של שמחה. וכדחזינן דשאר בניינים שאינם של שמחה מותר לבנות, ואין לך משא ומתן גדול מזה. אמנם תוס' יבמות (מ"ג). ד"ה מלישא כתבו, דאסור אפילו משא ומתן שאינו של שמחה. וכתב הקרבן נתנאל (סימן כ"א אות ק') דמדנקט התנא בנין של שמחה וכו' ושביק משא ומתן, משמע כהתוס' ביבמות. ובשם המהרש"ל (ביום של

מסכת תענית דף טו

כח סיון התשע"ד

הדרה היומית

ופירוש הקרא הוא, "אור זרוע לצדיק", הוא יוסף והאוחזים במדתו שנקראים בשמו. "ולישרי לב שמחה" הוא יעקב והאוחזים במדתו שנכללים בשמו. והנה פשוט שמעלת יעקב גדולה משל יוסף, וזהו שכתב רש"י דישירים עדיפי מצדיקים. אך מכל מקום הלא מצינו שכשנולד יוסף בטח יעקב בהקב"ה ורצה לשוב מבית לבן, כי יוסף הוא שטנו של עשו, ויעקב נמשל לאש שאינו שולט למרחוק, ויוסף ללהבה ששולטת למרחוק. הרי שהיו ביוסף ענינים לשבח, מה שלא היו ביעקב. ועל כן דעת הרשב"א דצדיקים עדיפי מישירים. ולא פליגי, כי מר מדבר בפרט זה, ומר מדבר מפרט אחר.

(ב רש"י ד"ה לא הכל לאורה וכו', ישירים לשמחה דישירים עדיפי מצדיקים. אבל הרשב"א (בעין יעקב) כתב להיפך, דצדיקים עדיפי מישירים ואורה עדיפא משמחה, שאורה הוא עיקר התענוג עצמו, אבל שמחה היא סיבת תענוג האור. וכתב המהרש"א (בחידושי אגדות) שכדבריו נראה מנוסח "נשמת" ססידר שם על פי סדר ישירים, צדיקים, חסידים, קדושים. והשם משמואל (פרשת מקץ חנוכה ליל ו') כתב, שאלו ואלו דברי אלוקים חיים, והרשב"א לא פליג ארש"י, דהא מדת יוסף היא צדיק יסוד עולם שומר הברית. ויעקב נקרא ישורון מלשון ישר והוא ישרת השכל היפוך עמלק.

הצטרף גם אתה ללומדי ה"דרה היומית" בעיון!!!

זמני השיעור בדרה היומית ע"י רבני הכולל בכל יום בין השעות 10:30 - 9:30 בבית הכנסת 'שע"י קהילת אשכנז' רחוב חתם סופר 2 קרית ספר מודיעין עילית ת"ו

יש אנשים שרוצים לעשות יד ושם לזכר עולם על נשמת אבותיהם ועושים להם מצבה של אבן וכו'...

יתנדב עבורו איזה ספר הצריך לרבים ללמוד בו, ויכתוב עליו את שמו, ובכל עת שילמדו בו יהיה לנחת רוח לנשמת הנפטר... (הח"ח באהבת חסד ה"כפ"ט"ו)

כתובת המערכת: רח' שאגת אריה 17/25 קרית ספר מודיעין עילית. טל/פקס: 08-9741714 ©

למנויים, לתרומות, להנצחות ולכל ענין 052-7113060 Dafyomi@okmail.co.il

<http://www.shtaygen.co.il/?CategoryID=1124>

לעילוי נשמת מרת דבורה גיטל ב"ר שמואל ז"ל

גלב"ע כא' סיון תשל"ו ת.ג.צ.ב.ה.

